

Sociologisk Forskning

Årgång 49 nr 1
2012

Redaktör & ansvarig utgivare

Redaktör: Hedvig Ekerwald
sociologiskforskning@soc.uu.se
Ansvarig utgivare: Diana Mulinari
diana.mulinari@genus.lu.se

Grafisk produktion: RPform, Köping

Omslag: Pierre Bonmarin

Tryck: PRIMATryck, Hallstahammar

ISSN 0038-0342

Redaktionen

Hedvig Ekerwald (red.)

Fereshteh Ahmadi

Åsa Eldén

Bo Lewin

Sverre Wide

Adress

Sociologisk forskning
c/o Sociologiska institutionen
Uppsala universitet, Box 624
751 26 Uppsala
Tel. 018-471 11 94
Fax. 018-471 11 70

Sociologisk Forskning publiceras med stöd från Vetenskapsrådet.

Anvisningar till författare finns på Sociologförbundets hemsida

www.sociologforbundet.se samt på omslagets tredje sida.

Artikelförfattarna ansvarar själva för innehållet i respektive artikel.

Preliminära utgivningsdatum 2012

nr 1: v 12 nr 2: v 24 nr 3: v 40 nr 4: v 50

Sveriges Sociologförbund

är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får Du bland annat förbundets egen tidskrift Sociologisk Forskning och den internationella tidskriften Acta Sociologica, som utkommer fyra gånger per år.

Vill du bli medlem?

Se Sociologförbundets hemsida www.sociologforbundet.se för information.

Från hemsidan kan Du också beställa lösnummer av Sociologisk forskning.

Sociologförbundets styrelse

Patrik Aspers, Stockholm, ordförande

Diana Mulinari, Lund, vice ordförande

Veronika Burcar, Halmstad, sekreterare

Magnus Ring, Lund, kassör

Ordinarie ledamöter: Linda Soneryd, Stockholm, Vessela Misheva, Uppsala,

Abby Peterson, Göteborg, Zoran Slavnic, Norrköping och Ida Öun, Umeå.

Suppleanter: Gunnar Andersson, Lund och Åsa Wettergren, Karlstad.

Innehåll

Från redaktören: Stafetten går vidare	3
Riskfyllt vatten – Hur individen skapar förståelse av oväntad parasitförekomst i dricksvatten	5
<i>Erika Wall och Linda Kvarnlöf</i>	
Vem är den ekonomiska brottslingen? – En jämförelse mellan länder och brottstyper	25
<i>Tage Alalehto och Daniel Larsson</i>	
Bortom skolframgång – En analys av PISA 2006 ur ett intersektionellt perspektiv	45
<i>Osman Aytar och Orlando Mella</i>	
Sociologin i Grekland från 1907 till Metaxas-diktaturen (1936–1940) och andra världskriget.	66
<i>Thomas Coniavitis</i>	
Recensioner.	80
Sociologförbundet har ordet	85
Index över Sociologisk Forskning 2009–2011	87

Stafetten går vidare

För ett år sedan var det ett utbrott av parasiten *Cryptosporidium* i dricksvattnet i Östersund. Artikeln *Risikfyllt vatten: Hur individen skapar förståelse av oväntad parasitförekomst i dricksvatten* bygger på en quick response-studie av de som fick ändra på sin vardag för att undvika risken att bli smittad med parasiten och då få allvarlig magsjuka. Utifrån Alfred Schütz distinktion mellan direkta och indirekta sociala relationer analyseras intervjupersonernas riskförståelse.

Den stora ESS-studien, European Social Survey, som gjorts vartannat år sedan 2002 och som samlar in uppgifter från ett trettiotal europeiska länder, används i nästa artikel, *Vem är den ekonomiska brottslingen? En jämförelse mellan länder och brottstyper*. Är det framför allt människor från medelklassen som blir ekonomiska brottslingar som Sutherland hävdade? Och skiljer det sig efter land och efter brottstyp?

Nästa artikel, *Bortom skolframgång: En analys av PISA 2006 ur ett intersektionellt perspektiv* bygger även den på en stor studie. PISA-undersökningarna mäter 15-åringars skolresultat i ett sextiotal länder och används för att betygsätta ländernas skolsystem. I artikeln analyseras kön, klass och etnicitet sammanhållet, dvs i en intersektionalitetsanalys byggd på olika statistiska metoder.

Vår gäst i detta nummer är professor emeritus Thomas Coniavitis med artikeln *Sociologin i Grekland från 1907 till Metaxas-diktaturen (1936–1940) och andra världskriget*. Thomas Coniavitis som kom till Sverige från Grekland under militärdiktaturen (1967–1974) disputerade på Sociologiska institutionen i Uppsala 1977 och blev docent där 1985. Han hade ett stort inflytande på många av oss Uppsalasociologer och uppmuntrade vårt vetenskapsteoretiska intresse. Han återvände till Grekland 1985 och blev chef för Stiftelsen för Medelhavsstudier i Aten och året därpå professor vid Panteion-universitetet i samma stad. Coniavitis analyserar hur sociologin formades i Grekland i det spänningsfyllda förhållandet mellan en antiindustriell romantisk sociologi och en marxistiskt präglad sociologi.

För detta nummer har jag gjort ett register över innehållet i Sociologisk Forskning under innevarande redaktion. Redaktionen övergår från och med nästa nummer till Östersund och Sociologförbundet kommer att föreslås på Sociologidagarna att professorerna Klas Borell och Roine Johansson vid Mittuniversitetet övertar redaktörskapet. Vi som arbetat i denna redaktion, Fereshteh Ahmadi, Åsa Eldén, Bo Lewin, Sverre Wide och undertecknad önskar Östersundsredaktionen varmt lycka till!

Om jag skulle sammanfatta mina viktigaste lärdomar av arbetet med Sociologisk Forskning för att utveckla tidskriften så är det följande.

Hanteringstiden måste kortas. Bäst vore om vi fick en sorts motsvarighet till vårdgarantin. Inom högst tre månader ska varje inskickat manus, som inte refuserats direkt, ha blivit granskat av två granskare. Även en intervall på sex månader skulle vara en framgång. Det skulle i sin tur med stor sannolikhet innebära att fler manus skickades in ("Vi prövar Sociologisk Forskning först! De är snabba!") och att en hög färdiggranskade och av författaren reviderade manus låg i en kö och väntade på publicering. I det populära

läget har redaktionen större valmöjligheter och kan bli kräsare och urvalet av granskade artiklar blir hårdare, dvs kvaliteten på det som publiceras blir ännu högre.

En stock av granskade och färdigreviderade manus måste byggas upp ur vilken temanummer kan väljas. Temanummer i en tidskrift som Sociologisk Forskning som tillämpar peer review kan attrahera fler läsare.

Dessa två saker, förkortad hanteringstid och uppbyggd stock av färdiga manus, innebär att när den färdigreviderade artikeln accepteras kan det dröja lång tid innan den blir publicerad men jag har lärt mig i kommunikationen med manusförfattarna att det verkligen är att föredra framför att som nu, under en lång hanteringstid inte veta om manuset någonsin kommer att accepteras.

Läget är alltså sådant att det tar lång tid från det att manuset skickats in till dess att man får bedömningarna från de två granskarna. Det önskvärda läget är att denna väntetid flyttas framåt och ligger mellan den tidpunkt då det färdigreviderade manuset accepteras för publicering och tidpunkten för själva publiceringen. Det ska gå kort tid innan man får besked.

Att bygga upp ett sådant förråd av färdiga artiklar, dvs färdiggranskade och färdigreviderade manus, kräver en mycket stor ansträngning av hela Sociologisverige. Om de flesta som får frågan om granskningsuppdrag också verkligen accepterade uppdraget kommer det att lyckas. Det kräver också en stor ansträngning av den nya redaktionen att så att säga komma ifatt och inte arbeta för nästa nummer utan för tre nummer fram i tiden. Som avgående redaktör vill jag bidra till den kraftsansträngningen genom att med er läsares hjälp försöka överlämna så många färdiggranskade manus som möjligt till den nya redaktionen.

Det har varit roligt att vara redaktör för Sociologisk Forskning! Kring varje publicerad artikel är det ett helt moln av brevväxling som länkat mig samman med manusförfattarna, sociologer och samhällsvetare i hela landet och även utomlands. (Gästkrönikorna har varit författade i Japan, Australien, Iran, Turkiet (2 st), Grekland, England (2 st) och Sverige.) De intensiva och trevliga kontakterna med manusförfattarna har inneburit att det faktiskt varit en mycket social sak att arbeta som redaktör. Med redaktörsredigeringen ovanpå manusförfattarens revidering efter granskarna har jag också kunnat känna mig nöjd över kvaliteten på de artiklar som publicerats. Och tidskriften har haft en utmärkt och livfull recensensavdelning som Sverre Wide skött.

Vad gäller innehållet, speglar registret över Sociologisk Forskning 2009–2011 den sociologi vi vill ha? Jämför med vår beskrivning av tidskriften till databasen Jstor nedan. Det kan vi diskutera när vi ses på Sociologidagarna i mars!

Hedvig Ekerwald, Redaktör

Description of Sociologisk Forskning (Jstor)

Sociologisk Forskning (Sociological Research) is the Journal of the Swedish Sociological Association. It is a peer reviewed quarterly journal that was started in 1964. The journal welcomes original works of sociological interest written not only in Swedish but also in Danish and Norwegian. Each issue contains a section of book reviews and commentaries, as well as an article written by an invited scholar in English. Published articles have abstract in English, and the journal is ranked by the Web of Science. The journal is broad and pluralistic. It contributes to the discussion among sociologists from different subfields, and it enriches sociology with social science insights of sociological relevance from the neighboring disciplines. The journal brings its readers to the research frontier of Swedish sociology.

Risikfyllt vatten

Hur individen skapar sig en förståelse av oväntad parasitförekomst i dricksvattnet

Erika Wall och Linda Kvarnlöf

Risk and Crisis Research Center, Mittuniversitetet, Östersund

Risky water

How the individual makes sense of unexpected parasites in the drinking water

This quick response study was carried out with the aim to study how individuals made sense of the outbreak of the parasite *Cryptosporidium* in the drinking water in Östersund. In total 24 interviews were made with people in Östersund. The result shows that the interviewees related to social as well as spatial dimensions when they made sense of this risky situation, which can be understood in relation to the concept of *sensemaking of risk*. Six groups among the interviewees emerged in the analysis, illustrating how different aspects of the risk were focused in the process of sensemaking. Further, the study shows that the process of sensemaking was built upon direct as well as indirect social relations, where the interviewees made sense of the risk by relating to people who were close to them as well as to people to whom they had no personal relation. These indirect social relations were defined as: *elderly*, *children* and *people in other countries*, which also points at the fact that the interviewees made sense of the risk in a global context. Finally, the results suggest that social relations could be further explored in future studies in sensemaking of risk.

Key words: sensemaking of risk, social relations, Schütz, *Cryptosporidium*, quick response study

Svår magsjuka drabbade uppseendeväckande många personer i Östersund under november 2010. I flera av fallen kunde smittskyddsenheten vid Jämtlands läns landsting konstatera förekomsten av *Cryptosporidium*¹, en parasit som kan orsaka besvärlig magsjuka (Östersunds kommun 2010a). Till följd av detta påbörjade Jämtlands läns landsting, Östersunds kommun och Smittskyddsinstitutet en utredning med utgångspunkt i att det kommunala dricksvattnet kunde vara smittkällan (Östersunds kommun 2010b). Dricksvattnet blev en ny risk i vardagen för invånarna i Östersunds kommun. Risken var att få en allvarlig magsjuka och riskhanteringen krävde vattenkokning.

---

1 Här avses *C. Hominis*. Denna variant av parasiten är begränsad till människan. *Cryptosporidium* finns också i en annan variant (*C. Pavum*) som kan smitta mellan djur och människor (Tzipori, S. & G. Widmer. (2008). Se "A hundred-year retrospective on cryptosporidiosis" i *Trends in Parasitology* 24(4):184–189.

Kunskap om hur individen skapar mening kring risker i vardagen kan nås genom att studera *riskförståelse* (Wall 2010). Detta begrepp, som nyligen introducerats, visar hur individen relaterar risk till olika sociala och rumsliga sammanhang och genom detta skapar förståelse för risken, vilken gör den möjlig att definiera och bedöma (ibid). De få studier som tidigare har gjorts kring det specifika begreppet riskförståelse har fokuserat vanligt förekommande risker i vardagen, som risker i trafiken (Wall 2009) liksom olika typer av ovanligare och/eller mer diffusa risker, som försämrad folkhälsa (Wall 2005; Wall & Olofsson 2008). Det specifika meningsskapande som beskrivs i begreppet riskförståelse har dock inte tidigare studerats då en ny typ av risk *plötsligt uppstått* i vardagen, ej heller har indirekta sociala relationer tidigare lyfts fram som särskilt relevanta för individens meningsskapande i den mening som avses med "riskförståelse".

Syftet med föreliggande studie är att studera hur enskilda individer skapar sig en förståelse av risken att drabbas av sjukdom till följd av förekomst av *Cryptosporidium* i dricksvattnet i Östersund. Mot bakgrund av detta behandlas följande frågeställningar: Hur skapas förståelse av dricksvattnet som risk? Vilken betydelse har direkta och indirekta sociala relationer för individens riskförståelse?

När dricksvattnet blev en risk

Den 26 november 2010 gick Östersunds kommun ut med ett viktigt meddelande till allmänheten (VMA), till följd av att man upptäckt förekomst av parasiten *Cryptosporidium* i det kommunala dricksvattnet. Dricksvattnet hade på kort tid blivit en risk för invånarna i Östersunds kommun, en risk som de var tvungna att förhålla sig till.

Parasiten *Cryptosporidium* förekommer över hela världen, hos såväl människor som djur. *Cryptosporidium* sprids genom vatten, kontaminerade livsmedel eller personkontakt (Yoder 2010). Den som hittades i dricksvattnet var dock av en sådan art som endast förekommer hos människor (se till exempel Smittskyddsinstitutet 2011). Symtomen vid *Cryptosporidium*infektion kan bli allvarliga och långvariga med vattniga diarréer, magkramp, feber, illamående, kräkningar och viktminskning (Cummins, Kennedy & Cormican 2010; Huang & White 2006; Yoder & Beach 2010). För en frisk person är symtomen vid *Cryptosporidium*infektion inte livshotande, men sjukdomen förknippas med en ökad risk för dödlighet hos dem som har en nedsatt immunfunktion (Cummins, Kennedy & Cormican 2010; Tzipori & Widmer 2008).

Den enskilde individen kan drabbas av ett flertal, på varandra efterföljande, *Cryptosporidium*infektioner. Detta innebär att även om man blivit sjuk så kvarstår risken för att insjukna på nytt om individen om igen får i sig smittat vatten. Att *Cryptosporidium* producerar extremt mycket smittämnen – en enda avföring från människa kan innehålla upp till tio miljoner smittämnen per gram avföring (Korich 1990) – och därtill är mycket motståndskraftig mot de vanliga vattenreningsmetoderna och kan leva väldigt länge i kallt vatten gör att denna parasit kan få mycket omfattande konsekvenser. Den kraftfulla spridningen av *Cryptosporidium* innebar också att vatten i närliggande områden kom att drabbas av mindre utbrott av parasiten i de fall då kon-

taminerat avloppsvatten kommit in i mindre vattenverk. En människa smittad i Östersund kunde alltså föra med sig smittan till en annan kommuns avloppsvatten. Ett större utbrott skedde också i Skellefteå i början av 2011.

Så snart misstanke om att det kommunala dricksvattnet kunde vara bärare av parasiten instruerades invånarna i Östersund att koka allt vatten till dryck, matlagning och tandborstning.

Östersunds kommun införde i ett tidigt skede en sida för självrapportering på kommunens hemsida, där personer som insjuknat i magsjuka uppmanades att rapportera detta. När kommunen stängde sin sida för självrapportering den 14 december 2010, hade 12 400 individer anmält sig men en enkätundersökning, genomförd av Jämtlands läns landsting, har gett indikationer på att antalet insjuknade på grund av *Cryptosporidium* överstigit 27 000 personer (Lindberg 2011).

I februari 2011, tre månader efter att utbrottet av *Cryptosporidium* i dricksvattnet hade offentliggjorts, förklarades vattnet drickbart igen. Då hade Östersunds kommun installerat UV-filter i reningsverket, en erkänd metod för att inaktivera parasiten (Tzipori & Widmer 2008), samt spolat rent det 35 mil långa vattenledningsnätet för att undanröja eventuella kvarvarande smittämnen.

Teoretisk referensram

Föreliggande artikel fokuserar på individens meningsskapande vad gäller risken att drabbas av sjukdom vid otjänligt dricksvatten. Begreppet *risk* kan definieras på många olika sätt. Grovt sett kan man säga att begreppet syftar till eventualiteten att någonting negativt ska hända i framtiden, eller att en viss negativ konsekvens ska uppstå, eller mer precist som Terje Aven och Ortwin Renn uttrycker det: "Risk refers to uncertainty about severity of the consequences (or outcomes) of an activity with respect to something that humans value" (Aven & Renn 2009:1). (Chans är eventualiteten att någonting positivt ska hända medan sannolikhet är neutralt.) Risker kan vara såväl konkreta och vardagliga som komplexa och globala. Riskbegreppet skiljer sig från begreppet *kris* som istället syftar till specifika situationer, exempelvis en specifik olycka (Renn 1998). Man kan alltså säga att begreppet risk relaterar till perioden innan en kris uppstår – *om* den ens uppstår, vilket den inte behöver göra för att definieras som en risk.

För att analysera hur individen skapar sig en förståelse av risk i detta fall väljer vi att utgå ifrån begreppet riskförståelse (Wall 2010). För att fördjupa den teoretiska referensramen kompletteras detta begrepp med Alfred Schütz typologi kring direkta och indirekta sociala relationer (Schütz 1970).

Att skapa riskförståelse genom att relatera till sociala och rumsliga sammanhang

Riskförståelse (sense-making of risk) definieras som "the way people materialise meanings of risk within a social context" (Wall & Olofsson 2008:2). Riskförståelse handlar om *individens* meningsskapande av risk. Detta skiljer begreppet från exempelvis Mary Douglas kända modell som beskriver kulturella grupper på samhälls nivå, den

så kallade "grid/group-typologin" (Douglas & Wildavsky 1982). Douglas modell används för att beskriva hur riskuppfattningar i olika kulturer kan förstås i relation till hur samhällen är socialt organiserade (ibid.).

Individens meningsskapande och tolkningar av fenomen i omgivningen är en central fråga inom sociologin. Många olika teorier och begrepp beskriver sådana processer. Emellertid, begreppet riskförståelse har utvecklats med utgångspunkt särskilt i Karl Weick's teorier om sense-making vid kriser (se till exempel Weick 1995; Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005). Weick beskriver meningsskapande som den process där individen skapar mening kring osäkerhet i omgivningen genom att använda sig av sina egna kunskaper och erfarenheter så väl som genom att interagera med andra människor. Sensemaking beskrivs av Weick (1995) som en retrospektiv och social process. Han lyfter fram den sociala kontextens betydelse. Weick menar att detta meningsskapande bygger på att individen använder sig av de normer och sociala förutsättningar som erbjuds inom hans eller hennes sociala relationer (Weick 1995; Weick 2001).

Weick fokuserar alltså på *kriser* medan riskförståelse istället koncentreras kring individens tolkningar av *risk*. Begreppet riskförståelse kan sägas vara en överföring av Weicks begrepp från att gälla kriser till att istället fokusera hur individen förhåller sig till risker i vardagen. Riskförståelsebegreppet har alltså ett särskilt fokus på hur individens tolkningar påverkas av normer och värderingar i det sociala sammanhang där individen befinner sig (Wall, 2010).

Begreppet riskförståelse har tidigare använts för att beskriva hur individen skapar mening kring olika risker genom att sätta dem i relation till olika sociala och rumsliga sammanhang (Wall 2010). Betydelsen av sociala sammanhang för individens riskförståelse handlar i första hand om i vilken grad individen är bunden till kollektiva normer. Detta kan grovt sett beskrivas i som att individen kan skapa sig en förståelse av risk genom att relatera till sig själv eller genom att relatera till ett socialt sammanhang – hur individen skapar sig en förståelse för risk har alltså att göra med i vilken grad individens riskförståelse är bunden till kollektiva normer (Wall & Olofsson 2008). På motsvarande sätt skapar individen förståelse av risk genom att relatera risken i fråga till olika rumsliga sammanhang. Individens förståelse kan vara bunden till ett specifikt rumsligt sammanhang, exempelvis lokalsamhället, eller relateras till ett vidare sammanhang såsom en global kontext (ibid).

Riskförståelsens sociala och rumsliga dimensioner ska ses som teoretiska beskrivningar som kan användas för att tolka individens meningsskapande av risk. Empiriska material kan därmed beskrivas med hjälp av det teoretiska begreppet för att visa hur individen skapar förståelse av risk i relation till sociala och rumsliga sammanhang.

Betydelsen av direkta och indirekta sociala relationer för individens riskförståelse

Den samhällsvetenskapliga riskforskningen är omfattande och inriktad mot många olika aspekter av hur individen förhåller sig till risk (för en översikt, se exempelvis Olofsson & Öhman 2009). Här har vi valt att lyfta fram det teoretiska begreppet riskförståelse (Wall 2010) då det särskilt framhåller betydelsen av social interaktion

för individens meningsskapande av risk. Riskförståelse kan alltså beskrivas som en social och kontextbunden process, i och med att den skapas genom hur individen relaterar till så väl den sociala som den rumsliga omgivningen (Wall 2010). Begreppet och dess användning antyder att inte bara direkta sociala relationer är av betydelse för individens riskförståelse, utan också *indirekta* sociala relationer.

Att undersöka betydelsen av social interaktion för hur individer förhåller sig till risk har blivit allt vanligare vilket syns i den tidigare forskningen inom området (se till exempel Backett-Milburn & Harden 2004; Lupton & Tulloch 2001, 2002; Tulloch & Lupton 2001). Vad gäller studier om meningsskapande i Weick's mening finns en del gjort med fokus på meningsskapande särskilt inom ramen för olika organisatoriska kontexter (Weick 1993; Weick, Sutcliffe & Obstfeld 2005) samt meningsskapande vid större kriser och katastrofer (Kendra & Wachtendorf 2003). I de fall då individens meningsskapande av risk ses som en process i social interaktion, fokuseras emellertid betydelsen av *direkta* sociala relationer (se till exempel Backett-Milburn & Harden 2004; Lupton & Tulloch 2001, 2002; Tulloch & Lupton 2001; Wall 2009, 2010; Wall & Olofsson 2008).

Det har samtidigt framförts kritik mot samhällsvetenskaplig riskforskning, bland annat i traditionen av Ulrich Beck med flera för att inte tillräckligt stort utrymme ges åt de socialkonstruktivistiska aspekterna av risk och hur människor förhåller sig till risker (se till exempel Elliott 2002; Öhman 2009). Elliot (2002) menar bland annat att det finns ett behov av att definiera så väl de sociala relationerna som hur dessa används av risksamhällets individer. Här är därför ambitionen att ytterligare belysa sociala relationers betydelse för hur individer skapar sig en förståelse för risk. I fråga om begreppet riskförståelse menar vi därför att det är av särskild vikt att närmare studera inte bara direkta sociala relationer utan också lyfta fram hur indirekta sociala relationer ingår i individens meningsskapande av risk (jämför med Schütz 1970). Denna aspekt av riskförståelse har inte tidigare fokuserats och perspektivet är också underbeforskat inom ramen för den samhällsvetenskapliga riskforskningen.

Särskiljandet mellan direkta och indirekta sociala relationer präglar till stor del den klassiske sociologen och fenomenologen Alfred Schütz (1970) sociologi om den sociala världen och de sociala relationer som karaktäriserar denna. Den sociala världen beskrivs av Schütz (1970) som en sammansättning av mentala konstruktioner, vilka har sina rötter i så väl individuella erfarenheter som i sociala relationer. Enligt Schütz baseras sociala relationer på möten med andra människor. Schütz bygger sitt resonemang kring sociala relationer utifrån vad han kallar för "Interactional Relationships" (Schütz, 1970:163) där interaktion och sociala relationer diskuteras i relation till varandra.

Direkta sociala relationer bygger på social interaktion där människor möts ansikte-mot-ansikte, men sociala relationer kan enligt Schütz (1970) även uppstå mellan människor vars relation kan beskrivas som indirekt. Sådana indirekta sociala relationer karaktäriseras tvärtom av att aktörerna *inte* delar den sociala sfären i nuet, utan de består istället av en idé om ett personligt möte, eller av minnet av en delad upplevelse. I de indirekta relationerna relaterar individen till andra människor i ett vidare perspektiv,

det vill säga människor som de inte nödvändigtvis har en personlig relation till, eller möter ansikte-mot-ansikte. Som exempel på sådana indirekta sociala relationer nämner Schütz människor som individen har träffat förut, kommer att träffa (och därför känner till) eller personer som är okända för individen som konkreta personer, men som är kända i egenskap av deras sociala funktion, till exempel som representant för en särskild organisation eller grupp.

Schütz menar vidare att sociala relationer karaktäriseras av olika grader av direktitet och olika grader av anonymitet, där de indirekta sociala relationerna karaktäriseras av en hög grad av anonymitet eftersom individen här interagerar med andra utan att uppleva någon delad samvaro. Sådana "indirect and impersonal relationships" (Schütz, 1970:221) ingås inte bara med andra individer utan kan även uppstå mellan en individ och olika kollektiva enheter, så som politiska partier, stater eller en idé om "människor i andra länder". Schütz menar vidare att när vi relaterar till människor vilka vi har en anonym och indirekt relation till så gör vi detta utifrån en "dem-orientering" ("other-orientation"). Dessa "dem" är personer som vi inte har en personlig relation till, personer som finns i bakgrunden av vårt medvetande i form av generella typer eller grupper. Det kan vara människor som har ett visst arbete, som exempelvis "fabriksarbetare" eller en viss nationalitet. En sådan "dem-orientering" karaktäriseras även av en brist av ömsesidighet; "dem" är vanligtvis ovetandes om relationen och att en individ relaterar till dem för att skapa sig en förståelse av den sociala världen. Direkta relationer karaktäriseras däremot av en "vi-orientering" ("we-orientation") som förutsätter ett ömsesidigt erkännande av varandras närvaro. Ansikte-mot-ansikte situationer beskrivs av Schütz som prototypen för en sådan orientering, där aktörerna delar en situation och ett nu.

Metod

Artikeln bygger på datainsamling enligt traditionen av så kallade "quick response"-studier. Denna metod har framförallt använts inom internationell kris- och katastrof-forskning (se till exempel Aguirre, Wenger & Vigo 1998; Bolin 1990; Kendra & Wachtendorf 2001). Forskningsmetoden har tidigare motiverats med att den gör det möjligt att inhämta information som annars skulle gå förlorad, genom att forskaren i ett tidigt skede av en katastrof eller annan plötslig och genomgripande förändring ger sig ut på fältet vilket (Michaels 2003b). Som exempel kan nämnas de forskare som begav sig till New York för att studera så väl organisationers som allmänhetens agerande i samband med attacken av World Trade Center 2001 (Kendra & Wachtendorf 2001) eller studier av hur invånarna i New Orleans hanterade situationen i samband med orkanen Katrina 2005 (Rodriguez, Trainor & Quarantelli 2006).

Det som särskiljer quick response-studier från andra forskningsmetoder är den tidsperiod under vilken den äger rum, snarare än tillvägagångssättet eller insamlingsmetoderna i sig. Studierna genomförs vanligtvis i direkt anslutning till de händelser som studeras och i skadeområdet eller i den rumsliga kontext där händelsen har inträffat (Aguirre, Wenger & Vigo 1998; Bolin 1990; Kendra & Wachtendorf 2001).

Själva datainsamlingen som sådan använder sig av de traditionella samhällsvetenskapliga datainsamlingsmetoderna, och quick response-studier bygger på datainsamling genom till exempel intervjustudier, observationsstudier eller enkätstudier (Michaels 2003b). Det är inte heller ovanligt att forskare kombinerar olika metoder så som intervjustudie och observationstudie (Kendra & Wachtendorf 2001) eller personliga intervjuer tillsammans med telefonintervjuer (Michaels 2003a; Thomas et al. 2003). Tidsaspekten, så väl som platsaspekten, skapar dock särskilda förutsättningar inte minst med tanke på urval och genomförande. Då quick response-studier genomförs ”här och nu” begränsas även urvalet av informanter till de personer som är möjliga att få tag på ”här och nu”. Därför baseras quick response-studier många gånger på ett så kallat bekvämlighetsurval (Fitzpatrick & Mileti 1990; Mason 1996; O'Brien 2003).

Situationen som uppstod i samband med utbrottet av *Cryptosporidium* går inte att likna vid sådana kriser eller katastrofer som traditionellt sett har utgjort studieobjekt för quick response-studier, men det var likväl en situation som uppstod plötsligt och karaktäriserades av en viss grad av osäkerhet. Osäkerheten kretsade till en början kring hur farligt det var att smittas, hur länge situationen skulle pågå och när vattnet skulle vara drickbart igen, vilket låg bakom beslutet att genomföra en quick response-studie. Vi ville fånga allmänhetens upplevelser av situationen medan den fortfarande var aktuell. Drygt en vecka efter det att Östersunds kommun konstaterat förekomst av *Cryptosporidium* i dricksvattnet påbörjades därför datainsamlingen.

Datamaterial

Det empiriska materialet baseras på 24 stycken intervjuer med enskilda individer. Intervjupersonernas ålder varierade mycket, med intervjupersoner i åldern 11–70 år². Omkring hälften av intervjupersonerna var dock födda på 1970-talet (11 personer). Den största gruppen därefter bestod av pensionärer (5 personer). Av de yrkesverkamma var en övervägande andel statligt anställda. Av intervjupersonerna uppgav 14 personer att de bodde i villa eller motsvarande, 7 personer i hyresrätt och 3 personer i bostadsrätt. De flesta som vi talade med levde tillsammans med en partner (sambo/gift, 15 personer), omkring en femtedel var ensamstående (6 personer). Många av de vi talade med levde tillsammans med barn (15 personer). En majoritet av intervjupersonerna var kvinnor (15 kvinnor, 9 män). Intervjuerna gjordes i Östersund och de allra flesta hade Östersunds kommun som bostadsort (20 personer), och var därför direkt berörda av det smittade vattnet. 4 personer uppgav dock andra kommuner som hemort men var trots detta på olika sätt berörda av förekomsten av *Cryptosporidium* i det kommunala vattnet i Östersund, till exempel genom att de hade sin arbetsplats i Östersund eller att deras barn gick i skola i Östersund.

---

2 En person under 15 år ingår i materialet (en 11-åring). Såväl denna intervjuperson som dennes föräldrar har godkänt deltagande i studien (informerat samtycke). Särskild vikt lades också vid att flera gånger tydliggöra deltagandets frivillighet. Detta gjordes såväl före som under intervjun.

Procedur

Samtliga intervjuer har genomförts under andra veckan efter det att Östersunds kommun gått ut med ett ”viktigt meddelande till allmänheten” (VMA) (2010-11-26). Detta innebär att datainsamlingen har skett under dag 10 till och med dag 17 (2010-12-06 till och med 2010-12-13) sedan parasiten *Cryptosporidium* offentligen meddelats förekomma i det kommunala dricksvattnet. Studien är självständig så till vida att den inte har skett på uppdrag av någon myndighet eller organisation.

Datainsamlingen har genomförts av två personer, författarna till denna artikel, som var för sig har genomfört intervjuer med enskilda personer. Intervjupersoner har rekryterats genom personliga kontakter med bekanta, förfrågan till individer som befunnit sig på offentlig plats (Östersunds busstation) och genom telefonkontakt med personer boende i olika områden i Östersunds kommun. Urvalet kan därför liknas vid de bekvämlighetsurval som alltså många gånger präglar quick response-studier (jämför med Fitzpatrick & Mileti 1990; Mason 1996; O’Brien 2003).

Datainsamlingen har genomförts genom så väl telefonintervjuer som intervjuer vid personliga möten, alla med informerat samtycke. Samtliga intervjuer har baserats på en intervjuguide med följande frågor: *Berätta om dina tankar kring utbrottet av parasiter i det kommunala dricksvattnet; Hur har det parasitsmittade vattnet påverkat dig i vardagen?; Har du vidtagit några åtgärder för att skydda andra mot smittan?; Har du några erfarenheter från andra situationer som har hjälpt dig att hantera vattensmittan?* Förutom dessa frågor ställdes också bakgrundsfrågor om *Födelseår; Födelseland; Civilstånd; Antal personer i hushållet; Antal barn i hushållet; Kommun; Typ av bostad och Sysselsättning.*

Intervjusituationerna har inte medgett användning av inspelningsutrustning. Anteckningar har därför gjorts under tiden för intervjuerna genom att den som genomförde intervjun samtidigt skrev ner intervjupersonens svar. Omfattningen på dessa anteckningar varierar, där vissa intervjuer är nedskrivna i sin helhet (direkt transkribering, 12 stycken) medan andra anteckningar består av nyckelord och utvalda citat (12 stycken). Variationen beror på att intervjusituationerna har sett olika ut vilket inneburit varierade förutsättningar för att föra anteckningar.

Med anledning av urval och genomförande kan datamaterialet endast ge kunskap om hur de specifika intervjupersonerna förhåller sig till dricksvattnet som risk. Några slutsatser om hur allmänheten som grupp skapar sig en förståelse av den plötsliga förekomsten av parasiter i dricksvattnet kan inte dras. Emellertid är just detta vad quick response syftar till: att snabbt ge en inblick i hur enskilda individer (eller andra undersökta grupper) uppfattar den situation som uppstått.

Materialet ger inblick i vilka mönster som kan finnas med avseende på hur enskilda individer skapar sig en förståelse av risken att drabbas av sjukdom till följd av plötslig förekomst av parasiten *Cryptosporidium* i dricksvattnet. Vidare kan materialet relateras teoretiskt till hur individen skapar sig en förståelse av risk (riskförståelse, Wall 2010) och vilken betydelse olika typer av sociala relationer har för detta meningsskapande (direkta och indirekta sociala relationer, Schütz 1970).

Resultat och analys

Trots att många av intervjupersonerna beskrev det plötsliga avbrottet i vardagsrutinerna som problematiskt framhöll de att det inte var fråga om en *kris*. Den plötsliga förekomsten av *Cryptosporidium* i det kommunala dricksvattnet beskrevs istället som en *ny risk* i vardagen. I första hand fokuseras risken att drabbas av sjukdom (magsjuka med diarré) om man får i sig parasiter genom vattnet. Upplevelsen av vattnet som risk förstärks av att många individer själva har insjuknat eller känner någon som varit sjuk till följd av att ha fått i sig smittämnet i *Cryptosporidium* genom det kommunala dricksvattnet. Eftersom tidigare insjuknande i *Cryptosporidium*infektion inte hindrar att individen insjuknar ytterligare gånger kvarstår risken för sjukdom för samtliga berörda invånare så länge det förekommer *Cryptosporidium* i dricksvattnet.

Grupperingar utifrån individens tolkningar

Utifrån analysen har olika grupper lyfts fram, vilka visar att individerna förhåller sig på lite olika sätt till utbrottet av *Cryptosporidium* i dricksvattnet. Vi har urskiljt sex grupper i det empiriska materialet. Dessa illustrerar att det finns exempel på hur riskförståelse skapas genom att individen relaterar till såväl sociala som rumsliga sammanhang. Vi kallar dessa grupper för ”praktiker”; ”lokalt orienterade”; ”globalt orienterade”; ”familjeorienterade”; ”osjälviska” samt ”äcklade”. Nedan går vi igenom dessa analytiska grupper. Hur individerna i dessa grupper relaterar till risken att drabbas av sjukdom kan tolkas med hjälp av de båda dimensionerna i begreppet riskförståelse.

Namnen ska inte ses som definitiva beskrivningar av hur de personer som ingår i grupperna förhållit sig till risken för sjukdom, men ger en fingervisning om vilka olika aspekter av riskförståelse som fått särskilt utrymme i de respektive grupperna. I intervjuerna finns det exempel på hur riskförståelse skapas genom att relatera till olika sociala och rumsliga sammanhang. Det är inte ovanligt att samma intervjuperson relaterar risken till flera olika kontexter. Eftersom individens tolkningar är komplexa och riskförståelse ses som en process är det naturligt att de enskilda individernas placering i de olika grupperna kan se olika ut beroende på vilken aspekt av individens tolkningar som getts störst utrymme vid intervjun. Grupperingen ska därför inte ses som statisk, utan som en beskrivning av hur meningsskapande av risk uttryckts på olika sätt i detta empiriska material. Hur risken för sjukdom tolkas i de olika grupperna är delvis åtskiljt, men det finns också likheter mellan grupperna med avseende på de olika sociala och rumsliga aspekterna av riskförståelse.

Praktiker

Personer i denna grupp framhåller att det inte längre är möjligt att använda kranvattnet på det obehindrade sätt som man kunde innan utbrottet av *Cryptosporidium* blev känt. Dessa personer lyfter särskilt fram de praktiska problem som uppstått till följd av att dricksvattnet inte längre kan drickas utan att kokas först. Man betonar hur besvärligt man upplevt de praktiska göromålen kring att ordna med dricksvatten.

Det finns många exempel på hur individens egna upplevelser av situationen står i

centrum för individens riskförståelse inom denna grupp. Tolkningen tycks i låg grad vara bunden till kollektiva normer, utan istället relaterar dessa individer till personliga upplevelser, särskilt med utgångspunkt i det egna hemmet. Att risken tolkas med utgångspunkt hos individen själv blir tydligast när intervjupersonerna relaterar till personliga olägenheter och nya göromål till följd av *Cryptosporidium* i vattnet:

Det tar tid! Det blir en planeringsaspekt som jag inte tycker om att ha i mitt liv. Vardagen blir helt enkelt mycket stökigare än vad den borde behöva vara. (IP21)

Jag måste tänka på allt jag gör, som jag inte brukar göra. Tänka på tandborstningen och när jag lagar mat. (IP15)

I gruppen ingår också de som särskilt lyfter fram de praktiska momenten med vattenkokning, men som menar att man redan efter en vecka vant sig. En av intervjupersonerna i denna grupp beskriver sina åtgärder för att hindra smittspridning och uttrycker även en förhoppning om att andra anpassar sig efter dessa normer:

Annars är det väl som alla gör: att man är mer noga med handhygien och hygien vad det gäller toalett och sådana saker. Jag hoppas att alla tänker så! Att man inte dricker ur varandras glas och sådana saker. (IP21)

Vad som utmärker de positivt inställda i praktikergruppen är att de har hittat rutiner för att koka allt dricksvatten. De hanterar situationen som den är och ser de praktiska göromålen som en naturlig del av en ny vardagsrutin:

Det känns som att vi hanterar det. Från början kändes det som en kris. Nu har vi förlikat oss. Jag är inte så upprörd. Det är som det är. (IP24).

Lokalt orienterade

Den andra gruppen i materialet består av de personer som särskilt tolkar risken för sjukdom genom att relatera till det lokalt avgränsade sammanhanget. I denna grupp ingår såväl de som särskilt tolkar situationen med utgångspunkt i sin syn på Storsjöns vatten och de som främst fokuserar på lokalbefolkningen, de drabbade.

Vad gäller hur individen skapar sig en förståelse av risken genom att relatera till det specifika lokala sammanhanget, ser vi i materialet att intervjupersonerna funderar mycket specifikt kring Storsjön som vattentäkt. Det har tidigare funnits en stark tilltro till sjövattnet som rent och drickbart:

Man tror ju att man bor i en ren miljö, en miljömässigt ren kommun. (IP18).

Tilltron till det rena vattnet omges dock också av vissa reservationer. Några av intervjupersonerna visar på förståelse för att sjövattnet kan vara problematiskt att använda som dricksvatten. Några av dem som särskilt uppehåller sig vid betydelsen av vattnet och

dess kvalitet pekar särskilt på att vatten trots allt finns tillgängligt i hemmet – man behöver inte hämta vatten någon annanstans: ”Vi har ju vatten, det är ingen kris” (IP6).

De personer i denna grupp som lägger särskild vikt vid de drabbade kan beskrivas som kollektivistiskt orienterade i sin riskförståelse. Vad som ses som den gemensamma sociala miljön varierar, det kan avgränsas till familjen, arbetskamrater och kunder eller inkludera alla kommuninvånare. Gemensamt för dessa intervjupersoner är att deras riskförståelse är relaterad till spatialt avgränsade kollektiv – det vill säga olika grupper i Östersund. Ett exempel på detta är att man utöver den egna familjen också skyddar andra människor i sin närhet:

Jag säger åt andra – vänner och familj – att koka vattnet och kokar vattnet för att skydda gästerna [på restaurangen som intervjupersonen driver, vår anmärkning] mot smittan. (IP1)

Globalt orienterade

När det gäller risken med det parasitsmittade vattnet, relaterar intervjupersonerna inte bara till det lokala utan även till en global kontext. De intervjupersoner vilka gett uttryck särskilt för detta perspektiv i sina tolkningar av situationen inkluderas i denna grupp.

Genom att använda ett generellt globalt perspektiv med fokus på alla människors lika värde skapas förståelse för risken att drabbas av sjukdom till följd av parasiter i vattnet. Exempel på detta ser vi i följande citat hämtat från resonemang om vattentillgång i olika delar av världen. Intervjupersonen har själv kommit att tala om detta utan att några frågor har ställts om situationen i andra delar av världen:

När det gäller tillgång till rent vatten, vi ska ha tillgång till rent vatten, det är en självklarhet – men samtidigt är det inte en självklarhet. Vi borde vara tacksamma när det faktiskt funkar. (IP13)

Den mer kollektivistiskt orienterade tolkning som görs i citatet ovan kontrasteras inom denna grupp av andra intervjupersoner som gör kopplingar till andra rumslinga sammanhang, men med en tydligt personlig utgångspunkt:

... när man har varit utomlands så har man ju heller inte kunnat dricka vattnet. (IP7)

... när man är ute och reser – då hanterar man ju det här med vatten på ett annat sätt. Då handlar det om att köpa vatten... (IP24).

Individen skapar sig således en förståelse genom att relatera till tidigare erfarenheter vilka inte är bundna till det rumsliga sammanhanget där denna risk uppstått. Riskförståelsen är samtidigt individuellt orienterad genom att det är individens situation och erfarenheter som är utgångspunkt i riskförståelsen och de egna värderingarna som är styrande.

Familjeorienterade

Bland intervjupersonerna har en grupp identifierats vilka är tydligt orienterade mot den egna familjen vad gäller hur situationen tolkas och hanteras. Risken att drabbas av sjukdom till följd av otjänligt dricksvatten förstås som en familjeangelägenhet.

I denna grupp är det tydligt att de sociala relationerna är särskilt relevanta för individens riskförståelse, vilket särskilt tar sig uttryck i praktisk omsorg om barnen, vilket vi ser i båda dessa citat:

Uppmärksamhet på barnen, om de är sjuka eller inte. --- Barnen, när de duschar – så att de inte dricker vatten i duschen. Att inte kunna gå på badhuset, som vi brukar göra. (IP 20).

Försöka se till att barn inte dricker vatten. (IP 18).

Utöver barnen inkluderas också partners i den omsorg som visas av intervjupersonerna i denna grupp. En av intervjupersonerna inkluderar också sin hund:

Ser till att barnen och hunden får kokt vatten att dricka. Är uppmärksam på om någon håller på att ta vatten att dricka direkt ur kranen – då försöker jag ingripa. (IP 19).

Utifrån ett teoretiskt perspektiv kan man beskriva dessa tolkningar som särskilt relaterade till ett lokalt förankrat kollektiv (familjen).

Osjälviska

Till skillnad från den familjeorienterade gruppens omsorg om de allra närmaste gick det också att finna en grupp av individer vilka visade på en mer allomfattande omsorg. I denna grupp tolkades risken med det otjänliga dricksvattnet som ett gemensamt problem för hela lokalbefolkningen. Särskild omsorg visades personer som av olika skäl upplevdes som särskilt utsatta, exempelvis sjuka, äldre och små barn:

*Det blir lite besvärligt, och det kan vara **mycket** besvärligt för barn och gamla!* (IP17).

För några av intervjupersonerna i denna grupp var det viktigt att inte stanna vid medkänsla med de som upplevdes som mer utsatta. Vissa intervjupersoner valde också att hantera situationen på ett tydligt osjälviskt sätt:

Vi har blivit vattenleverantörer på volontärbasis. Jag skulle tro att det handlar om åtminstone hundra liter varje dag. Till jobbet, för att spara tid för dom som slipper koka vattnet. Sen är det också för alla dom som har nyfödda bebisar hemma... Eller egentligen är det för alla, men särskilt till dom som har känsligt hemma. Det enda kravet som vi har ställt är att dom får fixa en egen dunk att ta vattnet i. (IP23).

Citatet ovan visar inte bara hur situationen tolkades i relation till omsorg om särskilt utsatta. Det visar också hur man i denna familj valde att hantera situationen – nämligen genom att bli ”vattenleverantörer på volontärbasis”. Detta perspektiv är någonting som vi sett exempel på i flera intervjuer, men det har framför allt gällt andra, mindre omfattande handlingar, som exemplifierar ett ansvarstagande för att minska smittspridning. Ett exempel är hur en av intervjupersonerna stannade hemma från jobbet en dag extra för att på så vis undvika att smitta andra.

Även om osjälviska handlingar inkluderas som en viktig del i denna grupp så kan den i än högre utsträckning beskrivas utifrån intervjupersonernas värderingsbaserade tolkning av situationen. I denna kollektivistiskt orienterade tolkning av vattnet som risk lyftes särskilt utsatta grupper fram.

Äcklade

I materialet fanns exempel på hur intervjupersoner upplevde situationen med dricksvattnet som obehaglig trots att de kokade allt dricksvatten. Den sista gruppen som visade sig vid analysen var de som här beskrivs som ”äcklade”, med utgångspunkt i hur de upplevt och tolkat situationen:

Det känns otäckt! Vattnet känns äckligt och man känner sig inte ren när man duschar eller tvättar kläderna. Vattnet känns äckligt även om jag kokar det. Det smakar dessutom äckligt när det är kokat (IP7).

Detta exempel tar sin utgångspunkt i individens personliga upplevelse men är också bundet till det spatiala sammanhanget för vardagslivet, i det här fallet till det område i Östersunds kommun som får sitt vatten från Storsjön. Vi menar att denna grupp är individuellt orienterade genom att de framförallt fokuserar på *egna* bekymmer till följd av det parasitmittade vattnet, istället för att reflektera kring hur det drabbar andra, till skillnad från exempelvis de osjälviska i gruppen ovan. Individerna i denna grupp skapar sig också en förståelse av risken genom att relatera denna till ”här och nu”, snarare än att relatera situationen till ett större globalt sammanhang. Risken förstås således utifrån ett lokalt, snarare än globalt sammanhang.

Betydelsen av direkta och indirekta sociala relationer för individens riskförståelse

Individens riskförståelse kan beskrivas som en social process, genom att den skapas i interaktion med andra människor (Wall 2010; Wall & Olofsson 2008). Resultaten i denna studie visar mer specifikt att intervjupersonerna relaterar till såväl direkta som indirekta sociala relationer (jämför med Schütz, 1970) i sin riskförståelse.

De direkta sociala relationerna tar sig bland annat i uttryck genom att *Cryptosporidium* har varit ett samtalsämne som delas med de människor man möter i vardagen, så som arbetskamrater, vänner och familjemedlemmar, ett samtalsämne som i sin tur har påverkat individernas förståelse av risken. En av intervjupersonerna berättar till exempel hur *Cryptosporidium* har blivit det ständiga samtalsämnet på fikarasterna:

Nu har alla ett samtalsämne som är gemensamt för alla. Detta är väldigt ovanligt! (IP13).

En annan intervjuperson berättar hur *Cryptosporidium* varit dagens samtalsämne och hur man i detta samtal samlats kring en gemensam uppfattning kring situationen med det parasitsmittade vattnet:

Det känns, vi diskuterade det i dag, det känns inte så chockartat. Det känns som att vi hanterar det (IP24).

Intervjupersonen ger dessutom uttryck för en tydlig *vi*-orientering (Schütz, 1970), genom att relatera till så väl hur *vi* diskuterade situationen, som hur *vi* uppfattar och hanterar situationen. En sådan *vi*-orientering är ett vanligt uttryck för det som Schütz (1970) kallar för direkta sociala relationer.

Det är inte bara direkta sociala relationer som är av betydelse för intervjupersonernas riskförståelse. Resultaten visar även att intervjupersonerna relaterar till indirekta sociala relationer när de skapar sig en förståelse av risken med *Cryptosporidium* i dricksvattnet. Detta sker framförallt genom att intervjupersonerna jämför den egna situationen med andra personer vilka upplevs som mer sårbara. Dessa andra är en slags idéer om andra som intervjupersonerna inte har någon direkt social relation till. Inom dessa "indirect and impersonal relationships" (Schütz, 1970:221) relaterar intervjupersonerna till grupper som anses vara särskilt sårbara. Sådana grupper är till exempel *barn och äldre* som i denna studie upplevs vara särskilt sårbara för de hälsobesvär som *Cryptosporidium* kan orsaka. En annan kollektiv enhet (jämför med Schütz, 1970) som intervjupersonerna relaterar till är *människor i andra länder*, och då framförallt i länder där tillgången till rent vatten är begränsad.

De indirekta sociala relationerna kan därför ses i relation till rumsliga dimensioner, där barn och äldre är den grupp som definieras som särskilt sårbar i en lokal kontext, medan människor i andra länder består av grupper som definieras som särskilt sårbara i en global kontext.

En av intervjupersonerna beskriver situationen med utgångspunkt i hur andra människor i lokalsamhället är utsatta för denna risk. Utifrån sin indirekta sociala relation till dessa sårbara grupper upplevs situationen (för dem) som särskilt besvärlig:

Jättehemskt, tragiskt – folk kan dö! Bebisar, gamla. Farligt för vissa i samhället. För en del grupper i samhället är det här inte alls bra! (IP13).

Intervjupersonerna kan även relatera till indirekta sociala relationer genom att jämföra sin egen situation med dessa andras situation (jämför med begreppet "social comparison", Festinger 1954), vilket samtidigt fungerar som ett sätt att avdramatisera den egna situationen. På ett sådant sätt beskriver en av intervjupersonerna hur situationen upplevs som något besvärlig, men är betydligt värre för andra grupper.

På ett liknande sätt relaterar några av intervjupersonerna till indirekta sociala relationer i en global kontext, med människor för vilka tillgången till rent vatten inte

nödvändigtvis är självklar. På så vis sätts såväl förståelsen för vattentillgången som risken för att drabbas av sjukdom in i ett globalt perspektiv:

Varför ska vi här ha lättare att få rent vatten än andra i världen? (IP13).

I andra delar av världen är det ju inte alls någonting konstigt att vattnet är dåligt och måste kokas eller på annat sätt renas innan det dricks. --- Det känns som att det egentligen är mer onormalt att ha det som vi brukar ha det – att vattnet brukar vara drickbart, till och med direkt ur sjön (IP19).

Jag tycker egentligen inte att det är någonting konstigt med att vattnet är, så att säga, farligt. Det känns som att det egentligen är mer onormalt att ha det som vi brukar ha det. (IP19)

Gemensamt för intervjupersonernas reflektioner kring andras situation, oavsett om de härleds till en lokal eller global kontext, är att de präglas av en tydlig dem-orientering (Schütz, 1970). Det är hela tiden en föreställning om den andres situation som står i fokus, något som enligt Schütz karakteriserar de indirekta sociala relationerna (ibid). Samtidigt fungerar denna dem-orientering som ett verktyg att förstå, eller jämföra/positionera, den egna situationen och risken för att drabbas av sjukdom. Det är således med utgångspunkt i detta som vi menar att indirekta sociala relationer har betydelse för individens riskförståelse.

Diskussion

Med hjälp av det teoretiska begreppet riskförståelse har betydelsen av social och rumslig kontext lyfts fram i det empiriska materialet (jämför med Wall & Olofsson 2008). Hur individen skapar sig en förståelse av risken att drabbas av sjukdom till följd av *Cryptosporidium* i dricksvattnet har illustrerats genom att intervjupersonerna grupperats utifrån vad som varit särskilt relevant för individens riskförståelse. Gemensamt för det empiriska materialet i sin helhet är att geografisk och social förankring i lokalsamhället, det vill säga det område av Östersund som drabbats, varit särskilt betydelsefullt.

Det empiriska materialet har bidragit med ny kunskap om *hur* individen skapar sig en förståelse av risk, där vi ser att sociala relationer (så väl direkta som indirekta) är av särskild betydelse för hur intervjupersonerna förstår risken med *Cryptosporidium* i dricksvattnet. Liksom tidigare forskning (se till exempel Backett-Milburn & Harden 2004; Lupton & Tulloch 2001, 2002; Tulloch & Lupton 2001; Wall 2009, 2010; Wall & Olofsson 2008) så visar även vår studie på betydelsen av direkta sociala relationer, eller ansikte-mot-ansikte möten med andra människor. Detta tar sig bland annat uttryck i att intervjupersonerna relaterar till *Cryptosporidium* som det ständiga samtalsämnet i mötet med vänner och arbetskamrater. Intervjupersonerna relaterar också till personer som de inte har någon direkt relation till – därmed tycks även

indirekta sociala relationer ha betydelse för intervjupersonernas riskförståelse. Framförallt handlar detta om indirekta sociala relationer till individer eller grupper som definieras som särskilt sårbara i förhållande till risken, vilket tydligast illustreras av gruppen "osjälviska". Dessa indirekta sociala relationer kan sägas vara präglade av en omsorg om andra människor, en omsorg som samtidigt fungerar som ett sätt att jämföra den egna situationen med de som "har det värre" (jämför med "social comparison", Festinger 1954).

Omsorgen om andra människor är särskilt intressant i relation till de myter som förekommer kring hur människor beter sig i svåra situationer, såsom en kris. Bland andra har Quarantelli (1993) beskrivit hur så kallade *disaster myths* används för att beskriva olika asociala beteendemönster i samband med krissituationer, beteendemönster som präglas av principen att "den starkaste överlever" (Fischer 1998; Quarantelli 1993). Samtidigt har empirisk krisforskning visat på motsatsen, nämligen att människor i krisdrabbade områden visar omsorg om drabbade och människor i sin närhet och att det ofta är hjälpsamhet snarare än asociala, passiva eller traumatiserade beteendemönster som står i fokus (Drabek & McEntire 2003; Helsloot & Ruitenbergh 2004). Denna studie antyder att så även är fallet i samband med akuta risker och andra osäkra situationer, och att omsorgen om andra även blir ett sätt att förstå risken och både den egna och andras sårbarhet i förhållande till denna risk.

Tidigare forskning med fokus på individens tolkning av risk har visat på betydelsen av sociala relationer inom de grupper man tillhör, som i olika ungdomsgrupper (Wall 2009; Wall & Olofsson 2008) eller bland arbetskamrater (Kendra & Wachtendorf 2003; Weick 1993), för individens meningsskapande. Vad denna studie visar är att även relationer till anonyma andra, det vill säga människor som man inte har någon direkt relation till, är betydelsefulla för individens meningsskapande och riskförståelse. Här definieras dessa anonyma andra framförallt som *äldre, barn samt människor i andra länder*, där den sistnämnda indirekta sociala relationen samtidigt blir ett sätt att förstå risken i ett globalt perspektiv.

Denna quick response-studie kan ge en bild av hur just de personer som deltagit i studien skapat sig en förståelse för risken att drabbas av sjukdom till följd av *Cryptosporidium* i dricksvattnet. Vi har sett mönster som har varit tydliga för dessa personer vad gäller olika aspekter av individens riskförståelse samt ifråga om betydelsen av direkta och indirekta sociala relationer – men vi påstår inte att detta är allmängiltigt för samtliga individer i det drabbade området eller för riskförståelse generellt sett. Resultaten visar dock att det finns anledning att ytterligare studera *hur* individen skapar sig en förståelse av risk, inte minst med avseende på betydelsen av indirekta sociala relationer. Vi har i denna artikel belyst sociala relationers betydelse för individers riskförståelse, och till viss del även definierat vilka dessa sociala relationer (direkta och indirekta) är, något som har efterlysts av tidigare forskare (Elliott 2002). Detta är dock något som behöver studeras ytterligare. *Vilka* indirekta relationer är betydelsefulla för individers riskförståelse? Vi har definierat några sådana i denna studie, men det finns säkerligen fler. Vilka grupper relaterar man till och var-

för? I denna studie är det framförallt sårbara grupper som man relaterar till. Det blir samtidigt ett sätt att förstå och avdramatisera den egna sårbarheten. Det är troligt att detta förhållningssätt skiljer sig åt bland annat beroende av vilken risk det är fråga om, vilket kan vara värt att studera vidare i andra situationer. Vi tror även att sådana studier med fördel skulle kunna utvecklas med teoretiska influenser såväl från Schütz idéer om sociala relationer som Festingers mer socialpsykologiskt inspirerade teorier om sociala jämförelser.

Referenser

- Aguirre, B.E., D. Wenger & G. Vigo. (1998). "Test of the emergent norm theory of collective behavior." *Sociological Forum* 13(2):301–320.
- Aven, T. & O. Renn. (2009). "On risk defined as an event where the outcome is uncertain." *Journal of Risk Research* 12(1):1–11.
- Backett-Milburn, K. & J. Harden. (2004). "How children and their families construct and negotiate risk, safety and danger." *Childhood* 11(4):429.
- Bolin, R.C. (1990). *The loma prieta earthquake : Studies of short-term impacts*, Boulder, Colorado: Institute of Behavioral Science, University of Colorado.
- Cummins, E., R. Kennedy & M. Cormican. (2010). "Quantitative risk assessment of cryptosporidium in tap water in ireland." *Science of the Total Environment* 408(4):740–753.
- Drabek, T. & D. McEntire. (2003). "Emergent phenomena and the sociology of disaster: Lessons, trends and opportunities from the research literature." *Disaster Prevention and Management* 12(2):97–112.
- Douglas, M. & A. Wildavsky. (1982). *Risk and culture. An essay on the selection of technological and environmental dangers*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Elliott, A. (2002). "Beck's sociology of risk: A critical assessment." *Sociology* 36(2):293–315.
- Festinger, L. (1954). "A theory of social comparison processes." *Human Relations* 1:117–140.
- Fischer, H.W. (1998). *Response to disaster: Fact versus fiction & its perpetuation: The sociology of disaster*, Lanham, Maryland: University Press of America.
- Fitzpatrick, C. & D. Mileti. (1990). "Perceptions and response to aftershock warnings during the emergency period." In *The loma prieta earthquake : Studies of short-term impacts, Program on environment and behavior monograph #50*, edited by Bolin, R.C. Boulder, Colo.: Institute of Behavioral Science, University of Colorado.
- Helsloot, I. & A. Ruitenbergh. (2004). "Citizen response to disasters: A survey of literature and some practical implications." *Journal of Contingencies and Crisis Management* 12(3):98–111.
- Huang, D.B. & A.C. White. (2006). "An updated review on cryptosporidium and giardia." *Gastroenterology Clinics of North America* 35(2):291–314.
- Höijer, B., R. Lidskog & Y. Uggla. (2006). "Facing dilemmas: Sense-making and decision-making in late modernity." *Futures* 38(3):350–366.

- Kendra, J.M. & T. Wachtendorf. (2001). "Rebel food...Renegade supplies: Convergence after the world trade center attack." in *University of Delaware Disaster Research Center*. Delaware.
- . (2003). "Elements of resilience after the world trade center disaster: Reconstituting new york city's emergency operations centre." *Disasters* 27(1):37–53.
- Korich, D.G., J.R. Mead, M.S. Madore, N.A. Sinclair & C.R. Sterling. (1990). "Effects of ozone, chlorine dioxide, chlorine, and monochloramine on cryptosporidium-parvum oocyst viability." *Applied and Environmental Microbiology* 56(5):1423–1428.
- Lindberg, A., J. Lusua & B. Nevhage. (2011). *Cryptosporidium i Östersund vintern 2010/2011. Konsekvenser och kostnader av ett stort vattenburet sjukdomsutbrott*. Stockholm: FOI.
- Lupton, D. & J. Tulloch. (2001). "Border crossings: Narratives of movement, 'home' and risk." in *Sociological Research Online*, vol. 5.
- . (2002). "Risk is part of your life: Risk epistemologies among a group of australians." *Sociology* 36(2):317–334.
- Mason, J. (1996). *Qualitative researching*, London ; Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Michaels, S. (2003a). "Information technology firms respond to the immediate aftermath of the september 11, 2001 terrorist attacks." In *Beyond september 11th : An account of post-disaster research*, edited by University of Colorado Boulder. Boulder: Institute of Behavioral Science, Natural Hazards Research and Applications Information Center, University of Colorado.
- . (2003b). "Perishable information, enduring insights? Understanding quick response research." In *Beyond september 11th : An account of post-disaster research*, edited by University of Colorado Boulder. Natural Hazards Research and Applications Information Center., Public Entity Risk Institute. & New York University. Institute for Civil Infrastructure Systems. Boulder: Institute of Behavioral Science, Natural Hazards Research and Applications Information Center, University of Colorado
- O'brien, P. (2003). "Risk communication and public warning response to the september 11 th world trade center attack." In *Beyond september 11th : An account of post-disaster research*, edited by University of Colorado Boulder. Boulder: Institute of Behavioral Science, Natural Hazards Research and Applications Information Center, University of Colorado.
- Olofsson, A. & S. Öhman. (2009). *Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Quarantelli, E. (1993). "Human and group behavior in the emergency period of disasters: Now and in the future." in *Preliminary paper*. Delaware: Disaster Research Center, University of Delaware.
- Renn, O. (1998). "Three decades of risk research: accomplishments and new challenges." *Journal of Risk Research* 1(1):49–71.
- Rodriguez, H., J. Trainor & E.L. Quarantelli. (2006). "Rising to the challenges of a catastrophe: The emergent and prosocial behavior following hurricane katrina." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 604:82–101.

- Schütz, A. (1970). *On phenomenology and social relations: selected writings* (red. Helmut R. Wagner). Chicago: University of Chicago Press.
- Smittskyddsinstitutet. (2011). *Cryptosporidium i Östersund. Smittskyddsinstitutets arbete med det dricksvattenburna utbrottet i Östersund 2010–2011*. Solna: Smittskyddsinstitutet.
- Thomas, D.K., S.L. Cutter, M. Hodgson, M. Gutekunst & S. Jones. (2003). "Use of spatial data and geographic technologies in response to the september 11th terrorist attack on the world trade center." In *Beyond september 11th: An account of post-disaster research*, edited by University of Colorado Boulder. Boulder: Institute of Behavioral Science, Natural Hazards Research and Applications Information Center, University of Colorado.
- Tulloch, J. & D. Lupton. (2001). "Risk, the mass media and personal biography. Revisiting beck's 'knowledge, media and information society'." *European Journal of Cultural Studies* 4(1):5–27.
- Tzipori, S. & G. Widmer. (2008). "A hundred-year retrospective on cryptosporidiosis." *Trends in Parasitology* 24(4):184–189.
- Wall, E. (2005). "Att ta risker eller utsättas för dem: Om hur flickor i stad och på landsbygd förhåller sig till hälsorelaterade risker." *Locus* 3–4:4–13.
- . (2009). "Ungdomars samtal kring risker i trafiken: Relationen mellan riskförståelse och platsanknytning" *Sociologisk Forskning* 46(3):37–55.
- . (2010). *Riskförståelse: Teoretiska och empiriska perspektiv*. Institutionen för samhällsvetenskap, Östersund: Mittuniversitetet (doktorsavhandling i sociologi).
- Wall, E. & A. Olofsson. (2008). "Young people making sense of risk: How meanings of risk are materialised within the social context of every-day life." *Young, Nordic Journal of Youth Research* 16(4):431–448.
- Weick, K.E. (1993). "The collapse of sensemaking in organizations: The mann gulch disaster." *Administrative Science Quarterly* 38(4):628–652.
- . (1995). *Sensemaking in organizations*, Thousand Oaks: Sage.
- . (2001). *Making sense of the organization*, Oxford, UK: Blackwell.
- Weick, K.E., K.M. Sutcliffe & D. Obstfeld. (2005). "Organizing and the process of sensemaking." *Organization Science* 16(4):409–421.
- Yoder, J.S. & M.J. Beach. (2010). "Cryptosporidium surveillance and risk factors in the united states." *Experimental Parasitology* 124(1):31–39.
- Öhman, S. (2009). "Teorier om risksamhället." I: *Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv.*, Olofsson, A. & Öhman, S. Lund: Studentlitteratur.
- Östersunds Kommun. (2010a). "Efter många fall av magsjuka: Miljö och hälsa testar bland annat vatten." Östersund: Östersunds kommun.
- . (2010b). "Parasit funnen i vattnet." Östersund: Östersunds kommun.

Författarpresentation

Erika Wall är fil doktor i sociologi och forskar om hur individen förhåller sig till risker i vardagslivet. Hon är för närvarande postdoktor vid Risk and Crisis Research Center, Mittuniversitetet samt verksam vid forskargruppen Risk Psychology, Environment and Safety (RIPENSA), Norwegian University of Science and Technology.

Linda Kvarnlöf är doktorand i sociologi vid Risk and Crisis Research Center, Mittuniversitetet. Hennes avhandlingsarbete kretsar kring enskilda individers roll i samband med olyckor med särskilt fokus på hur deras möjligheter till deltagande påverkas av deras möten med och relationer till räddningspersonal.

Vem är den ekonomiske brottslingen?

En jämförelse mellan länder och brottstyper

Tage Alalehto och Daniel Larsson

Sociologiska Institutionen, Umeå universitet

Who is the economic criminal? A comparison between countries and types of crime

In white collar crime research two particularly competing definitions (Sutherland versus the Revisionists) have dominated the field during the last two decades. Sutherland's definition states that the sociodemographic profile is homogeneous (entrepreneur with high education and high or regular income), despite type of white collar crime or context. The definition given by the Revisionists states that white collar criminals' demographic profile is heterogeneous (everyone can be convicted for white collar crime). As a consequence of this divided definitional approach we have a contradictive outcome of who the white collar criminal is. Our purpose is to investigate the qualification of the two definitions by analyzing heterogeneity/homogeneity based on crime type and national context. The investigation is based on seven countries from the EES 2004 (European Social Survey). We use four types of crime. The results show a rather homogeneous demographic profile but there is also a certain substantial heterogeneity depending on kinds of crime and context. The results altogether indicate that the Revisionists' definition is more correct in its description of the white collar criminal than Sutherland's definition. The demographic profile of the white collar criminal seems to be more complex than a profile confined to just one social category would be and the contextual factor has an impact on the variety of the demographic profile. An important task for future research is to hold the door open for further demographic investigations depending on the type of crime and country that the study is based on.

”Who is the white collar criminal?” frågar sig den brittiske kriminologen Hazel Croall (1989). Det är en fråga som ligger i tiden. Croalls fråga har nämligen beröringspunkter till en uppseglade frågeställning inom kriminologin: finns det sociodemografiska skillnader mellan förövare av olika typer av brott? Det kan idag tyckas vara en naiv fråga, men svaret på frågan utgör (fortfarande) en viktig pusselbit i hur vi teoretiskt ska förstå kriminalitet och kriminella karriärer på både ett generellt (t ex utifrån life course-ansatsen) och ett konkret plan (t ex brottspreventivt, påföljdsmissigt etc) (se t ex Piquero och Benson 2004; Piquero och Weisburd 2009; Alalehto och Larsson 2011).

Croalls fråga kan som sagt tyckas naiv, men den faller tillbaka på en principiellt allvarligare fråga: Hur skall man definiera ekonomisk brottslighet? Orsaken är att definitionen påverkar utfallet av den sociodemografiska profilen, och därmed vem som på det generella planet kan sägas vara den ekonomiska brottslingen. Vid tidpunkten för Croalls fråga på 1980-talet etableras i allt väsentligt en till viss del motstridig definition av ekonomisk brottslighet mot den då sedan länge etablerade definitionen

baserad på Edwin Sutherlands arbeten. Det intressanta i sammanhanget är att de två definitionerna ger upphov till undersökningar som ger två delvis motstridiga bilder av vem den ekonomiske brottslingen är (se t ex Cressey 1953; Clinard och Yeager 1980; Daly 1989; Weisburd m.fl, 1991). Detta leder i sin tur till en diskussion om vilken definition som är den mest lämpliga att använda sig av för att mäta och ange den korrekta utbredningen av ekonomisk brottslighet (Shapiro 1990; Shover 1998; Shover och Hochstetler 2006; Shover och Cullen 2008; Benson och Simpson 2009).

Syftet med denna artikel är att undersöka de två definitionernas lämplighet utifrån empiriska utfall. Strategin för att göra detta, vilket förklaras utförligt längre fram, är att undersöka huruvida den sociodemografiska profilen hos ekobrottslingar är homogen eller heterogen baserat på en naivistisk definition som rör sig mellan Sutherlands definition och den nyetablerade definitionen. Frågan om homogenitet/heterogenitet kommer att relateras till två aspekter, som i sig själva är relativt utforskade. Den ena rör huruvida det finns sociodemografiska skillnader mellan förövare av olika ekonomiska brott och den andra huruvida det finns sociodemografiska skillnader mellan förövare av samma brott i olika länder.

Specifikt den senare aspekten har egentligen inte diskuterats inom ramen för ovanstående diskussion. Orsaken till det sistnämnda är att institutionell och kulturell kontext tagits för given då den mest inflytelserika forskningen och de mest uppmärksammade resultaten på området är knutna till en nationell kontext – USA. Men det är inte givet att den sociodemografiska profilen av ekobrottslingar som framkommit i tidigare studier baserat framförallt på USA ser likadan ut oberoende av nationell/kulturell kontext, och därmed är det inte givet att de resultat som hittills presenterats är giltiga utanför denna nationella kontext. Vi har tentativt antytt detta i en tidigare kartläggande undersökning (Alalehto och Larsson 2008).

Definitionsproblematikens relation till den sociodemografiska profilen

Edwin Sutherland (1949/1983), forskningsfältets klassiker, definierade ekonomisk brottslighet utifrån social tillhörighet – det handlar om en individ i hög och respekterad ställning som begår brott i samband med tjänsteutövning, där brott inkluderar inte bara straffrätt utan även civilrättsliga (enskilda åtal) och förvaltningsrättsliga beslut (negativa myndighetsbeslut) (Sutherland 1945)¹. Sutherlands poäng är att ekonomisk brottslighet begås av samhällseliten med den moraliska och normativa konnotationen att rättsystemet och den offentliga diskussionen bortser från denna typ av brottslighet. Därmed finns per definition en relativt given sociodemografisk profil baserat på en viss typ av social kategori, vilken skiljer sig från traditionella brottslingar. Utifrån ett empiriskt perspektiv bör således Sutherlands definition utmyнна i att den sociodemografiska profilen bland ekobrottslingar är homogen (oberoende av brottstyp och institutionell/kulturell kontext). Detta utgör vår utgångshypotes.

Just denna ”fastlåsning” till en given social kategori, som inte öppnar upp för andra

1 För en kritik av denna vida brottsdefinition se Tappan (1947).

sociala kategorier vad gäller ekonomisk brottslighet, är ett problem enligt kritiker av Sutherlands definition (Edelhertz 1983; Wheeler m.fl, 1988). Kritikerna har istället föreslagit en vad man brukar kalla för revisionistisk definition av ekonomisk brottslighet, som utgår från straffrättslig lagföringspraxis istället för social kategori. Det innebär att brottet definieras utifrån domstolsavgöranden vid ett antal lagrum som anses typiska för ekonomisk brottslighet (t ex kartellsamarbete, skattebrott, förskingring etc) vilket potentiellt öppnar upp för alla typer av sociala kategorier, och som gör den sociodemografiska frågan till en öppen empirisk fråga. Utifrån ett sociodemografiskt perspektiv blir å andra sidan kritikernas revision av definitionen enbart fruktsam om det de facto finns sociodemografiska skillnader mellan ekobrottslingar baserat på en eller annan aspekt. Om empiriska undersökningar med utgångspunkt i revisionisternas definition renderar samma sociodemografiska profil som Sutherlands fastslagna, blir definitionsfrågan i praktiken en icke-fråga (naturligtvis kan definitionsfrågan vara aktuell ur andra perspektiv än ur ett sociodemografiskt). Givet att revisionisternas definition är den mest lämpliga bör det alltså finnas en heterogenitet i den sociodemografiska profilen bland ekobrottslingar. Detta är vår mothypotes.

Även om revisionisternas definition kan sägas utgöra en utveckling av ekobrottsforskningen via försöken att undvika problemen med Sutherlands definition, bidrar den i sin tur till problem. Det mest påtagliga är att definitionen täcker in förövare som svårigen kan sägas vara ekonomiska brottslingar utifrån sin profession, dvs. förövare som inte gjort en brottslig akt på grund av sin högre sociala ställning eller utifrån afärsmässiga intressen, utan helt enkelt därför att tillfället dök upp och de "råkade" utföra t.ex. ett bedrägeri (se Geis kritik, 2007). Viktigare dock är problemet med selektionsprocessen inom rättskedjan som uppstår i och med användandet av lagföringspraxis som kriterium för definitionen. Det är trots allt i princip endast de som blir tagna med handen i syltburken eller de som inte är tillräckligt resursstarka i juridisk bemärkelse som blir föremål för en fällande dom (Korsell 2003). Till exempel fann Daly (1989) utifrån revisionisternas definition att upp till en tredjedel av de lagförda ekobrottslingarna var arbetslösa vid det tillfälle när brottet begicks. Denna selektionsproblematik innebär att nyttan med begreppet ekonomisk brottslighet riskerar att undergrävas (se även Shover och Cullens (2008) kritik). Vi återkommer till vikten av denna selektionsproblematik.

I denna artikel kommer vi att undersöka de två ställda hypoteserna. För att göra detta på bästa möjliga sätt är det viktigt att försöka undvika dels den bias som följer av att man väljer en viss social kategori som förövare, dels den bias som följer av selektionsprocessens verkan att mäta förövarens demografi vid lagföring. Det gäller att öppna upp för alla sociala kategorier utan undantag liksom att öppna upp för alla positioner oavsett var individen befinner sig i rättskedjan (oanmäld brottslighet, anmäld brottslighet, misstänkt brottslighet, lagförd brottslighet, etc.).

En sådan ansats tror vi oss ha funnit i den naivistiska definition av ekonomisk brottslighet som återfinns i European Social Survey från 2004 (presenteras nedan), vilken rör sig mellan Sutherlands och revisionisternas definitioner, eftersom det är respondenterna själva som värderar huruvida denne utfört ett ekonomiskt brott eller

inte. Det finns naturligtvis en betydande svaghet i att fråga folk i allmänhet om de begått ett visst brott eller inte – det är just därför vi betecknar den som naivistisk – beroende på att det allmänna rättsmedvetandet inte alltid överensstämmer med vad som anses vara ett brott i legalistisk och teknisk mening.² Under alla omständigheter öppnar denna ansats upp för alla sociala kategorier och rättskedjepositioner. Den metod som ska användas för att testa hypoteserna är att använda statistik över brottslighet baserat på den naivistiska definitionen för att undersöka huruvida det finns en sociodemografisk heterogenitet/homogenitet dels baserat på brottstyp, dels baserat på nationell/kulturell kontext via länderjämförelser. Finns det en homogenitet i dessa två fall som vetter åt Sutherlands fastställda sociala kategori kan vi dra slutsatsen att revisionen av definitionen föreslagen av Sutherlands kritiker inte har bäring i ett sociodemografiskt perspektiv. Om vi å andra sidan finner heterogenitet kan vi dra slutsatsen att det finns bäring i både den kritik som förts fram mot Sutherland definition och den revision av definitionen som gjorts.

Tidigare forskning

Vad gäller den ekonomiske brottslingens sociodemografiska profil finns en rad etnografiska fallstudier (se bl a Kinberg och Reimer 1942; Spencer 1965; Benson och Walker 1988; Croall 1989; Benson och Moore 1992; Terpsta m.fl, 1993; Shover 1998; Alalehto 2000; Farrell och Healy 2000; Benson 2002; Walters och Geyer 2004; Holtfreter m.fl, 2005). Även om dessa studier gett en generell bild av den ekonomiske brottslingen är det en påtagligt splittrad bild som framträder. Dessutom dras dessa studier med generaliseringsproblem. Det finns vidare ett antal kvantitativa studier (Weisburd, Wheeler, Waring 1991; Weisburd och Waring 2001; Forst och Rhodes u.å; Lewis 2002; Ring 2003; Alalehto och Larsson 2011b). Dessa studier är visserligen av sådan karaktär att generaliseringar möjliggörs, men dras å andra sidan med det selektionsproblem i rättskedjan som diskuterats angående revisionisternas definition, eftersom studierna bygger på dömda ekobrottslingar. Trots detta finner dessa senare studier i princip samma sociodemografiska profil som fallstudierna.

Den samlade sociodemografiska bild som träder fram ur ovanstående studier visar att det i minst 80 procent av fallen är en man och med en medelålder kring drygt 40 år – därav skriver vi i fortsättningen 'han'. Han tillhör i regel inte någon etnisk minoritetsgrupp; hans familjeförhållanden kännetecknas av att han lever i stabila äktenskapliga förhållanden före, under och efter fällande dom. Den ekonomiske brottslingen har i regel en regelbunden och stabil inkomst, och har antingen eget företag eller en anställning i ett typiskt medelklassyrke. Han uppvisar i regel ingen eller liten arbetslöshetsfrekvens, och hans utbildningsnivå varierar från att vara högre utbildad

---

² Det här gäller inte minst ekonomisk brottslighet där flertalet lagrum är så kallade mala prohibita, dvs handlingar som uppfattas som tekniska lagbrott men äger avsaknad av ett moraliskt avståndstagande. I motsats till lagrum som utgör så kallade mala in se, dvs handlingar som av moraliska skäl är förkastliga, t ex pedofili, misshandel, våldtäkt, etc.

till liknande utbildningsnivå som den genomsnittliga populationen beroende på vilken typ av ekobrott som denne har gjort.

I likhet med den genomsnittliga populationen har han inga signifikanta anpassnings- eller inlärningsproblem under sin skoltid. Hans religionsutövande är väsentligt lägre än hos genomsnittet i befolkningen. Han är i regel väl etablerad i så måtto att han i större utsträckning äger sin bostad än flertalet.

Vidare finns det forskning som undersökt skillnader i sociodemografisk profil beroende på typ av ekobrott. Till exempel har ekobrottslingar som blivit fällda för kartellsamarbete i regel ingen tidigare lagföring, vilket i princip varannan som blivit dömd för kreditbedrägerier har. Även finansiella tillgångar varierar beroende på brottstyp. Kartellbrottslingar har generellt en hyfsad god förmögenhet, medan förskingrare i större utsträckning saknar egna finansiella tillgångar (Weisburd m.fl, 2001; Benson 2002). Det skall dock sägas att dessa studier dras med selektionsproblematiken.

När det gäller nationella/kulturella kontexters betydelse har detta inte undersökts eller ens belysts i någon större utsträckning (för undantag se Alalehto och Larsson 2008; Karstedt och Farrall 2006). Detta kan tyckas märkligt, men har sin grund i dels att amerikansk forskning dominerat fältet dels att det finns uppenbara svårigheter baserat på att länder har olika lagrum och administrativa rutiner. Det är helt enkelt svårt att med brottsdata jämföra lika med lika. Denna brist i forskningen innebär att det principiellt föreligger risk för etnocentricitet, vilket kan utgöra en kunskapsbrist eftersom det är möjligt att det finns skillnader i demografisk struktur som inte bara beror på brottstyp utan beror på kulturell och nationell kontext. Här finns med andra ord behov av vidare forskning. Och på samma sätt, vill vi hävda, som det kan det råda homogenitet på individnivå utifrån Sutherlands definition och heterogenitet på individnivå utifrån revisionisternas definition, kan det även råda homogenitet eller heterogenitet på den kontextuella nivån. Därmed blir den definitionsproblematik som gäller individer även gällande för kontexter.

Givet de olika formerna av problem som beskrivits ovan är det påtagligt hur osäker vår kunskap är om den sociodemografiska strukturen av olika former av ekonomisk brottslighet. I denna artikel kommer vi dock att kunna tillföra agendan dels ökad reliabilitet i förhållande till de studier som är heltäckande men som utgått från officiella brottsregister med medföljande selektionsproblem, dels komma längre än fallstudiens begränsade illustrerande karaktär. Dessutom kommer vi att kunna undersöka skillnader mellan olika länder. Nyckeln till detta är att vi använder European Social Survey (ESS), en stor databas som innehåller information om individers demografiska status samt självrapporterad ekonomisk brottslighet³, och som också innehåller ett stort antal länder. Vi menar att detta dataset täcker in frågornas komplexitet, där vi åtminstone tentativt kan ge ett svar på om förövkategorierna skiljer sig åt demografiskt, och utifrån det demografiska svaret diskutera vilken av de två definitionerna som är mest

3 Detta innebär inte att ESS fångar in alla som begår ekonomiska brott, men betydligt fler än vad det officiella brottsregistret gör.

lämplig ifråga om att mäta rätt fenomen och därmed förstå fenomenets utbredning.

Data och operationalisering

Data som använts i artikeln kommer från European Social Survey runda 2, insamlat 2004 (ESS 2004). Ursprungsmaterialet består av 26 europeiska länder, men för att öka tolkningsbarheten har vi valt ut sju länder som representerar olika regimer, utifrån Esping-Andersens (1990) regimtypologi, med en övervikt på socialdemokratiska och konservativa länder. Dessa länder är Österrike, Tyskland, Danmark, Spanien, Storbritannien, Ungern och Sverige. Givet att utgångspunkten är att undersöka huruvida det finns skillnader över huvudtaget, och inte vad eventuella skillnader beror på, är valet av dessa länder tillräckligt. Genom att undersöka ekonomisk brottslighet i dessa sju länder kommer vi att kunna fånga upp huruvida nationella/kulturella kontexter har någon betydelse vad gäller den sociodemografiska profilen.

De beroende variablerna består av fyra kategorier av brottslighet: skattebrott, försäkringsbedrägeri, muta och socialförsäkringsbedrägeri. Frågan som ställts till respondenterna lyder: *how often, if ever, have you done each of these things in the last five years? ... paid cash with no receipt so as to avoid paying VAT or other taxes? ... made an exaggerated or false insurance claim? ... offered a favour or bribe to public official in return for their services? ... over-claimed or falsely claimed benefits such as social security or other benefits?* Svarsalternativen var never, once, twice, 3 or 4 times, och 5 times or more. Det kan givetvis argumenteras att fyra typer av brott är för lite för att fånga den ekonomiska brottsligheten. Men givet att syftet är att undersöka skillnader mellan brottstyper räcker dessa fyra brott för att finna indikation på huruvida den sociodemografiska profilen är homogent eller heterogent relaterad till olika brottstyper. Det kan vidare argumenteras kring huruvida socialförsäkringsbedrägeri är ett ekonomiskt brott, vilket vi menar att det inte är. Socialförsäkringsbrott har vi tagit med som ett referensbrott till övriga brottstyper.⁴

Eftersom det är relativt få som svarat att de begått vissa av brottstyperna och för att underlätta framställningen har vi dikotomiserat variablerna så att de mäter huruvida respondenterna överhuvudtaget begått brott eller inte de senaste fem åren. Studien kommer alltså att belysa förövare sett över en femårsperiod, vilket på intet sätt utgör något problem vad gäller att undersöka huruvida det finns sociodemografiska skillnader mellan förövare beroende på typ av ekonomiskt brott eller land. Brottsligheten är

---

⁴ Bakgrunden till denna distinktion är hämtad från den anglosaxiska diskussionen om skillnaden mellan "white collar crime" och "economic crime". Economic crime syftar på ett brott som utförs av för det mesta ett trängande ekonomiskt skäl, t ex bedrägeri, rån, inbrott, stöld. Brottet är i det närmaste direkt relaterad till förövarens egen konsumtion, och inte som i white collar crime relaterad till investering, placering eller ackumulering för någon annans räkning eller för ett företag. Economic crime är dessutom, i motsats till white collar crime, starkt relaterad till en ekonomiskt marginell position kännetecknad av politiskt missnöje och vissa anti-sociala beteendestörningar. Begreppet economic crime har framför allt i England använts av Left Realist kriminologer (Davies 2003).

så att säga likvärdigt oberoende av det artikeln ämnar undersöka.

Med utgångspunkt i den tidigare forskningen om den ekonomiske brottslingens demografiska profil kommer följande oberoende variabler användas: kön, civilstatus, klass, utbildningsnivå, arbetslöshetserfarenhet, minoritetstillhörighet, grad av religiositet, ålder och hushållsinkomst. Det vi inte kan mäta med detta datamaterial, och som varit i visst fokus i tidigare forskning, är huruvida förövaren tidigare blivit lagförd och om förövaren haft signifikanta inlärningsproblem i skolan (se Weisburd m.fl, 1991; 2001; Benson 2002).

Konstruktionen av en del av variablerna är i behov av precisering. Civilstatus mäts i första hand huruvida respondenterna är gifta eller samboende. För att tydligare mäta av äktenskaplig stabilitet har vi också undersökt om respondenterna genomgått skilsmässa. Klassvariabeln grundar sig på SCB:s SEI-kod (se SOS 1995 för mer information), men är av enklast möjliga form. Vi har helt enkelt skiljt mellan arbetarklass, tjänstemän och företagare. Utbildningsnivå är en vanskelig variabel eftersom utbildningssystemen skiljer sig åt mellan olika länder och över tid i ett och samma land. För att få någon som helst jämförbarhet har vi använt oss av ISCED-indelningen. Den variabel som finns i ESS skiljer mellan fem olika nivåer. För att få en jämförelse med hur de olika nivåerna relaterar till det svenska utbildningssystemet har vi undersökt på vilket sätt ISCED i ESS överlappar med den utbildningsvariabel som använts i Sverige. Det resultat man då får är följande:

ISCED 1: hoppat av grundskolan (gamla grundskolan)

ISCED 2: grundskola/folkskola, högstadiet, även gamla grundskolan samt 2-årigt gymnasium

ISCED 3: 3–4 årigt gymnasium, yrkesinriktade gymnasiet före 1992, teoretiska gymnasiet efter 1992, universitetsutbildning utan examen.

ISCED 4: saknas i Sverige.

ISCED 5–6: universitetsutbildning kortare än tre år, med examen och universitetsutbildning på tre eller fler år, med examen

Med arbetslöshetserfarenhet avses om respondenten varit arbetslös längre än tre månader de senaste fem åren. Graden av religiositet utgår från frågan *regardless of whether you belong to a particular religion, how religious would you say you are?* Svarsalternativen sträcker sig från 0 *not at all religious* till 10 *very religious*. Eftersom den ekonomiske brottslingen enligt litteraturen (Alalehto och Larsson 2008) ska vara mindre religiös än snittet har vi kodat de som har ett lägre värde än medianen som mindre religiös än snittet. Snittet i varje lands median har använts som utgångspunkt för huruvida individerna är mer eller mindre religiösa än snittet i befolkningen. Eftersom variabeln består av kategorier är det inte givet att de som har kodats som mindre re-

ligiösa än snittet består av något mindre än hälften av respondenterna. I de flesta fall utgör dessa respondenter betydligt färre än hälften eftersom en relativt stor del av respondenterna hamnar i mediankategorin. Detta är olyckligt, men det är å andra sidan svårt att dela upp variabeln på annat sätt för att få ett mer tillförlitligt resultat än det som är för handen. Trots allt är det endast de respondenter som svarat ett steg under medianen som kan sägas vara mindre religiösa än snittet, oavsett detta svarsstegs andel av populationen.

Data om minoritetstillhörighet baseras på en självrapporteringsfråga som lyder *Do you belong to a minority ethnic group in [country]?* Vad gäller inkomst baseras sig även denna variabel på kategorier och inte på vilken inkomst respondenterna har. Kategorierna hänvisar till månadsinkomst och är följande: mindre än 150 euro, 150 till 299 euro, 300 till 399 euro, 500 till 999 euro, 1000 till 1499 euro, 1500 till 1999 euro, 2000 till 2499 euro, 2500 till 2999 euro, 3000 till 4999 euro, 5000 till 7499 euro, 7500 till 9999 euro och 10 000 eller mer euro. Intervallerna i kategorierna skiljer sig åt vilket utgör en begränsning. Men å andra sidan är vi endast intresserad av huruvida ekonomiska brottslingar har högre inkomst än andra. Liksom för religionsutövandet har vi utgått från medianvärdet i respektive land. Även om variabeln är trubbig kan detta urskiljas på ett acceptabelt sätt.

Resultat

I tabell 1 redovisas andelen i de olika sociodemografiska kategorierna som begått något av de fyra brottstyperna. Det finns till att börja med slående skillnader i frekvens. Ungefär 27 procent har uppgett att de begått skattebrott någon gång de senaste 5 åren och ungefär 3 procent att de begått försäkringsbedrägeri, medan endast 1 procent uppgett att de begått mutbrott och 1,6 procent socialförsäkringsbrott. Skattebrott är med andra ord ett mängdbrott, vilket inte t.ex. socialförsäkringsbrott är. Detta är anmärkningsvärt inte minst med tanke på att det funnits ett betydligt större fokus på att bekämpa socialförsäkringsbedrägeri än skattebrottslighet (se t ex Lundström 2012).

Vad gäller de sociodemografiska kategorierna finns heterogenitet med undantag för kön, där män är överrepresenterade, de begår huvuddelen av samtliga brott, och social klass där företagare tenderar att begå de fyra olika brotten oftare än andra. Dessa resultat överensstämmer vidare med tidigare forskning som visat att den ekonomiske brottslingen i huvudsak är en man och att egenföretagare är överrepresenterade. Giftna tenderar att begå fler skattebrott än ogiftna, medan ogiftna tenderar att begå fler försäkrings- och socialbedrägerier än giftna. Ingen signifikant skillnad mellan giftna och ogiftna råder gällande muta. Vidare har genomgången skilsmässa enbart betydelse för socialförsäkringsbrott.

Tabell 1: Andel och fördelning av ekonomisk brottslighet i procent.

	Skattebrott	Försäkrings- bedrägeri	Muta	Socialförsäkrings- bedrägeri
Alla	26,9	3,3	1,0	1,6
Ålder Median	44	38	44	33
Kön				
Man	32,9*	4,2*	1,4*	2,1*
Kvinna	21,3	2,5	0,7	1,1
n	4977	625	193	294
Civilstatus				
Gift/samboende	29,9*	2,9	1,0	1,0
Ej gift/samboende	23,3	3,8*	1,0	2,2*
n	4952	622	189	292
Genomgått skilsmässa	28,0	3,5	1,3	2,3*
Ej genomgått skilsmässa	26,8	3,3	1,0	1,5
n	4953	622	190	293
Klass				
Arbetare	25,3	3,2	1,2	2,0
Tjänsteman	28,7	3,4	0,7	1,1
Företagare	38,2*	5,1*	1,2*	2,1*
n	4516	566	153	240
Utbildningsnivå				
ISCED 0–1	18,4	1,7	0,9	1,5
ISCED 2	21,2	2,8	1,0	1,7
ISCED 3	29,1	4,1	1,4*	1,4
ISCED 4	35,7*	3,3	0,6	1,6
ISCED 5–6	34,5	3,9*	0,7	1,6
Övrigt	22,5	1,8	0	0,4
n	4956	622	187	287
Arbetslöshetserfarenhet				
Ja	28,6	3,8	1,4	2,8*
Nej	31,2	3,3	1,0	1,5
n	1448	175	60	106
Inkomst				
Lika/lägre än medel	22,1	2,4	1,0	1,7
Högre än medel	33,2*	4,2*	1,0	1,6
n	3873	473	141	226
Minoritetsgrupp				
Ja	21,6	1,7	1,0	3,1*
Nej	27,2*	3,4*	1,0	1,5
n	4948	623	188	292
Religiositet				
Mindre än medel	28,5*	4,2*	1,0	2,1*
Som medel eller mer	25,9	2,6	1,0	1,2
n	4952	618	192	294

Notera: *p < 0.05 Källa: ESS, egna beräkningar.

Sammantaget kan man utifrån de resultat som presenteras säga att tidigare forskning bekräftas gällande skattebrottslingar, men inte gällande försäkringsbedrägeri, muta och socialförsäkringsbedrägeri, och därmed finns en heterogenitet vilket ligger i linje med revisionisternas argument. Utbildning varierar mellan ISCED 4 för skattebrott, ISCED 5–6 för försäkringsbrott och ISCED 3 för mutbrott. Utbildning verkar inte ha någon betydelse gällande socialförsäkringsbedrägeri. Dock ska här nämnas att utbildningsvariabeln är vansklig dels för att flera länder är inblandade i analysen, vilka har olika utbildningssystem, dels att utbildningens betydelse har förändrats över tid. I relation till litteraturen, som generellt målar upp en bild av att den ekonomiske brottslingen har högre utbildning generellt, så gäller detta för försäkringsbrott, eventuellt för skattebrott men inte för mutbrott.

När det gäller arbetslöshetsferienhet är det enbart gällande socialförsäkringsbedrägeri där detta verkar vara av betydelse. I övrigt är resultaten inte statistiskt signifikanta. I den tidigare forskningen har det visats att ekonomiska brottslingar har lägre arbetslöshetsferienhet än snittet. Detta kan alltså inte bekräftas i denna analys, vilket även det talar för revisionisternas definition.

Inkomst har betydelse så till vida att skattebrott och försäkringsbedrägeri tenderar att begås av personer med högre inkomst än medianen, medan inkomst inte visar signifikant betydelse gällande muta och socialförsäkringsbedrägeri. Den tidigare forskningen har indikerat att ekonomiska brottslingar ska ha högre inkomster än befolkningen generellt, vilket stämmer vad gäller skattebrott och försäkringsbedrägeri, men inte muta (och socialförsäkringsbedrägeri). Återigen vill vi uppmana till försiktighet i tolkningen då variabeln är så pass vansklig, men resultaten indikerar återigen att det finns viss heterogenitet. De flesta som begår skattebrott och mutbrott tillhör den etniska majoritetsgruppen i respektive land, medan etniska minoritetsgrupper är överrepresenterade gällande socialförsäkringsbrott. Inga signifikanta resultat finns angående muta.

Vidare kan ses att skattebrott, försäkringsbedrägeri samt socialförsäkringsbedrägeri begås av personer som är mindre religiösa än snittet, medan inga signifikanta skillnader kunde hittas gällande mutbrott. Även här bekräftas resultaten från den tidigare forskningen, där den ekonomiske brottslingen tenderat vara mindre religiös än befolkningssnittet, för skattebrott, försäkringsbedrägeri och socialförsäkringsbedrägeri – men inte gällande mutbrott, vilket återigen indikerar heterogenitet.

Sammanfattningsvis visar resultaten att den bild som målats upp i tidigare forskning stämmer ganska väl när det gäller skattebrottslighet och försäkringsbedrägeri. Undantag utgörs av familjestabilitet, där försäkringsbedrägeri är överrepresenterat bland personer med instabila familjeförhållanden. Dock bryter mutbrott och socialförsäkringsbrott generellt med det mönster som målats upp i tidigare forskning. Att socialförsäkringsbrott bryter mönstret är knappast förvånande då brottet inte enkelt kan definieras som ett ekonomiskt brott och ska ses som ett referensbrott till de övriga brottstyperna. Att mönstret bryts gällande mutbrott är mer problematiskt för hypotesen om homogenitet i den sociodemografiska profilen. Mutbrott måste trots allt definieras som ett ekonomiskt brott (Wheeler m.fl., 1988; Weisburd m.fl., 2001).

Generellt finns två delvis motstridiga slutsatser man kan dra av de resultat vi fått fram. Den ena slutsatsen är att så långt håller de resultat som framkommit relativt tidigare forskning om en demografisk distinktion mellan ekobrottslingar och traditionella brottslingar. Orsaken till att mutbrott (och socialförsäkringsbrott) bryter mönstret härvidlag beror i sådana fall på att dessa brott utförs av individer med lägre social ställning där brottet definieras som antingen en hybrid mellan traditionellt brott och ekonomiskt brott eller som ett rent traditionellt brott. Denna distinktion talar då för Sutherlands definition. Den andra slutsatsen man kan dra är att det finns skillnader mellan olika brottstyper och att det således inte finns en sociodemografisk profil utan flera, genom att inkludera muta som ett ekonomiskt brott, vilket tyder på att man ligger närmare revisionisternas definition.

Tabell 2: Sannolikhetsberäkningar efter brottstyp i procent.

	Skattebrott	Försäkringsbedrägeri	Muta	Socialförsäkringsbedrägeri
Högriskgrupp	57,6	8,9	1,7	3,3
Lågriskgrupp	11,3	2,9	0,6	5,0

Uträkning av sannolikhet har gjorts utifrån $P1 = \frac{e^{L1}}{1+e^{L1}}$ där P1 är sannolikheten att ha värdet 1 på den beroende variabeln.

Eftersom det inte finns företagare i det ungerska materialet har tjänstemän och inte företagare utgjort del i högriskgrupp.

Högriskgrupp: man, gift, ej skilsmäsoerfarenhet, företagare, EDUC 5–6, har ingen arbetslösheterfarenhet, högre inkomst än snittet, mindre religiös än snittet, tillhör ej minoritetsgrupp i samhället.

Lågriskgrupp: kvinna, ej gift, har skilsmäsoerfarenhet, arbetare, EDUC 1, har arbetslösheterfarenhet, har lika eller lägre inkomst än snittet, är lika eller mer religiös än snittet, tillhör minoritetsgrupp.

Källa: ESS, egna beräkningar.

För att kunna analysera ovanstående delvis motsägelsefulla resultat djupare beräknade vi sannolikheter baserat på gruppering som enligt tidigare forskning karaktäriserar den sociodemografiska profilen över ekobrottslingar för vart och ett av brottet. Vi jämförde också denna grupp med dess motsats. Högriskgruppen har betydligt större sannolikhet att begå de tre ekonomiska brotten (skattebrott, försäkringsbedrägeri och muta) än lågriskgruppen, medan förhållandet är tvärtom när det gäller socialförsäkringsbedrägeri. Detta bekräftar att socialförsäkringsbedrägeri ska ses som referensbrott i sammanhanget, och inte muta. Dock skiftar skillnaderna mellan högriskgrupp och lågriskgrupp mellan brottstyperna. Det är drygt fem gånger större sannolikhet att högriskgruppen ska begå skattebrott än lågriskgruppen, medan motsvarande kvot är drygt 3 gånger gällande försäkringsbrott och ungefär 2,8 gällande muta. Dessa siffror

indikerar att sociodemografisk profil spelar olika stor roll, dvs. korrelerar olika, beroende på brott, vilket också tyder på att ekobrottslighet i sociodemografiska termer måste ses som heterogen.

Tabell 3: Länderjämförelse skattebrott

	Österrike	Tyskland	Danmark	Spanien	Storbritannien	Ungern	Sverige
Ålder median	43	44	45	41	44	42	46
Kön							
Man	31,0*	32,8*	44,4*	33,7*	26,3*	32,4*	39,9*
Kvinna	24,6	23,0	28,1	24,5	12,4	23,0	20,4
n	582	1477	517	469	356	399	582
Civilstatus							
Gift/samboende	28,3	30,3*	40,6*	31,4*	21,9*	29,1	32,6
Ej gift/samboende	26,7	24,3	30,2	25,8	16,2	27,0	28,5
n	578	1466	516	465	355	400	582
Genomgått skilsmässa	32,3	29,0	37,2	31,8	22,3	26,9	36,7*
Ej genomgått skilsmässa	27,2	27,5	35,8	29,0	18,7	27,0	29,3
n	578	1467	516	466	355	399	582
Klass							
Arbetare	22,6	26,5	33,8	27,4	16,8	25,5	29,5
Tjänsteman	30,7	29,9	37,2	35,0*	18,9	29,9	30,0
Företagare	38,5*	40,7*	46,7*	33,7	34,3*	-	44,9*
n	517	1316	510	365	341	367	574
Utbildningsnivå							
ISCED 0-1	8,1	15,7	18,2	24,8	14,0	1,7	20,3
ISCED 2	19,2	15,6	19,6	28,5	19,9	15,1	28,3
ISCED 3	30,1	28,2	40,8	29,4	18,3	29,8	34,0
ISCED 4	35,5	34,2	-	40,4*	-	27,4	-
ISCED 5-6	39,3*	37,0*	41,3*	35,0	25,6*	36,0*	34,9*
n	583	1473	517	462	330	399	580
Arbetslöshetserfarenhet							
Ja	27,7	28,7	32,6	30,6	22,5	36,6	29,9
Nej	29,6	28,9	38,9	38,7	22,4	35,7	33,1
n	120	372	152	168	98	114	147
Inkomst							
Lika/lägre än medel	26,0	24,2	32,0	30,0	13,4	17,1	24,1
Högre än medel	32,9*	34,9*	45,1*	35,6	26,7*	35,5*	39,4*
n	346	1095	483	332	295	341	560
Minoritetsgrupp							
Ja	15,9	27,1	18,5	21,3	19,9	27,1	23,8
Nej	28,1*	27,8	36,2	29,5	19,0	27,3	30,4
n	574	1458	516	468	354	376	582
Religiositet							
Mindre än medel	31,2*	27,9	42,0*	32,7*	23,2*	29,7*	33,7*
Som medel eller mer	25,9	27,5	30,6	26,4	15,0	23,8	28,1
n	580	1466	517	466	354	395	582

Notera: Det finns inga företagare i den ungerska materialet.

*p < 0.05

Källa: ESS, egna beräkningar.

I tabell 3 presenteras data angående den sociodemografiska profilen över skattebrottslingar i de olika länderna. Det är ganska påfallande hur pass lika den sociodemografiska profilen trots allt är mellan länderna. Andelen av männen som begår skattebrott är signifikant större än andelen kvinnor, företagare och tjänstemän begår oftare skattebrott än arbetarklass (undantag Ungern där företagare inte finns med i datamaterialet), skattebrottslingar har generell hög utbildning, högre inkomst än medel och är mindre religiösa än befolkningssnittet (med undantag för Tyskland där resultaten inte är statistiskt signifikanta). Men det finns en del parametrar där det faktiskt finns skillnader. Skattebrottslingar har mer stabila familjeförhållanden än befolkningssnittet i Tyskland, Danmark och Spanien – men inte i de övriga länderna. I Sverige antyder resultaten tvärtom att skattebrottslingar har (haft) mindre stabila familjeförhållanden än befolkningssnittet då skilsmässor är vanligare bland skattebrottslingar i Sverige. Vidare verkar skattebrottslingar i Österrike, Danmark, Spanien och Sverige tillhöra den etniska majoritetsgruppen, medan det inte finns någon skillnad gällande etnisk tillhörighet i de övriga länderna.

Tabell 4: Sannolikhetsberäkningar att begå skattebrott efter land i procent

	Österrike	Tyskland	Danmark	Spanien	Storbritannien	Ungern	Sverige
Högriskgrupp	55,2	56,9	58,9	47,4	54,7	42,9	62,0
Lågriskgrupp	4,6	16,6	7,4	28,6	12,5	0,3	9,7

Notera: * $p < 0.05$

Uträkning av sannolikhet har gjorts utifrån $P1 = \frac{e^{L1}}{1+e^{L1}}$ där P1 är sannolikheten att ha värdet 1 på den beroende variabeln.

Eftersom det inte finns företagare i det ungerska materialet har tjänstemän och inte företagare utgjort del i högriskgrupp.

Högriskgrupp: man, gift, ej skilsmäsoerfarenhet, företagare, EDUC 5–6, har ingen arbetslösheterfarenhet, högre inkomst än snittet, mindre religiös än snittet, tillhör ej minoritetsgrupp i samhället.

Lågriskgrupp: kvinna, ej gift, har skilsmäsoerfarenhet, arbetare, EDUC 1, har arbetslösheterfarenhet, har lika eller lägre inkomst än snittet, är lika eller mer religiös än snittet, tillhör minoritetsgrupp.

Källa: ESS, egna beräkningar.

Även här har vi räknat ut sannolikheter att begå brott baserat på högriskgrupp och lågriskgrupp, och även här kan vi se att sociodemografisk profil spelar olika mycket roll i olika länder (nationella kontexter). Sannolikheten att begå brott bland högriskgruppen är högst i Sverige följt av Danmark, två högskatteländer, och lägst i Ungern. Skillnaden mellan högriskgrupp och lågriskgrupp är dock störst i Ungern, hela 143 gånger större sannolikhet för högriskgruppen att begå skattebrott. Men detta beror främst på att lågriskgruppen i princip inte har någon sannolikhet alls att begå detta brott. I övrigt är skillnaderna störst i Österrike (12 ggr), Danmark (ungefär 8 ggr.) och Sverige (ungefär 7 ggr.) och lägst i Spanien där det endast skiljer 1,66 ggr. Detta pekar sammantaget på att korrelationen mellan skattebrott och sociodemografisk profil skiljer sig åt beroende på nationell kontext – det vill säga att det finns en betydande heterogenitet vilket återigen ger stöd åt revisionisternas definition.

Diskussion

Man kan utan förbehåll konstatera att ekonomisk brottslighet som brottsform uppvisar sociodemografisk heterogenitet, vilket på ett övergripande plan talar för revisionisternas definition. Det råder sociodemografiska skillnader mellan de tre ekonomiska brott som vi undersöker, och det råder sociodemografiska skillnader mellan de länder där vi utgår från ett likvärdigt brott. Vår undersökning är totalt begränsad till tre ekonomiska brott, vilket långt ifrån fångar upp alla typer av lagrum som brukar räknas till ekonomisk brottslighet (t ex kartellsamverkan, marknadsmissbruk, trolöshet mot huvudman, mannåmån, förskingring, svindleri, etc). Det gör vår undersökning begränsad, vilket naturligtvis är ett problem om man försöker besvara en fråga av generell natur. Men trots detta visar våra resultat att det råder sociodemografiska skillnader enbart mellan dessa tre brott. Det andra problemet, dock inte lika allvarligt som det föregående, är vår avgränsning till sju länder, baserad på ett urval från 26 länder och klustrade utifrån Esping-Andersens regimmodell. Urvalet av de sju länderna kan självfallet diskuteras, men det finns representanter för de tre välfärdsregimerna som Esping-Andersen typologiserar i sin studie vilket också är allmänt accepterat. Vidare tar vi hänsyn till den breddade diskussion som förts om Medelhavsländerna (se t ex Ferrera 1996) och Östeuropa (se t ex Tausz 2009) eftersom även dessa kluster av länder är representerade.

När det gäller urvalet av de sammanlagt fyra brotten är det inget som vi har kunnat påverka, mer än att vi kunde ha avgränsat oss till färre brott, utifrån ESS-enkätens utformning. Det är dock ingen tvekan om att moms- och skattebrott överlag, liksom försäkringsbedrägeri och muta är att räkna som ekonomisk brottslighet. De allra flesta undersökningar i agendan brukar i regel räkna upp dessa brott som former för ekonomisk brottslighet. Däremot är socialförsäkringsbedrägeri inte att betrakta som ett ekobrott, i och med att det sällan är kopplat till individens affärsverksamhet eller affärsverksamheten i sig utan till andra materiella villkor.

Om vi börjar med de demografiska skillnaderna mellan de fyra brotten, så pekar de flesta ingående variablerna på att vi i huvudsak har en skillnad mellan förövarens

sociodemografi när det gäller socialförsäkringsbedrägeri å ena sidan och skattebrott, försäkringsbedrägeri och till viss del även mutan å andra sidan (tabell 1). Det gäller högre utbildning, högre inkomst, utbildning i allmänhet och till viss del även skilsmässa som kännetecknar mutaren och försäkringsbedragaren. Detta i motsats till socialförsäkringsbedragaren som kännetecknas av en längre arbetslöshetshistorik och minoritetsställning. Just dessa två senare utfall tyder på att socialförsäkringsbedragaren har mer gemensamt med en traditionell brottsling än en ekonomisk brottsling. Det tillkommer att socialförsäkringsbedragaren har lägre utbildning, lägre inkomst men ungefär likvärdig skilsmässofrekvens som försäkringsbedragare och mutare.

Sett till artikelns syfte att diskutera de två delvis motstridiga definitionerna av ekonomisk brottslighet och dessas implikationer för beskrivningen av vem den ekonomiske brottslingen är, pekar ovanstående utfall på ett övergripande stöd för Sutherlands definition (se ovan), utan att för den skull avvisa revisionisternas definition. Skattebrott och försäkringsbedrägeri utförs av individer med en högre social ställning än den genomsnittliga populationen. Däremot socialförsäkringsbedrägeri (som referensbrott till traditionell brottslighet) utförs av individer som ligger på populationens genomsnitt i nästan alla ingående variabler, förutom religiositet, och dessutom präglas denna förövare i likhet med traditionella brottslingar i större utsträckning av lång arbetslöshet och av att tillhöra en minoritet än populationen i genomsnitt (tabell 2). Det finns här en sociodemografisk skillnad och det är denna skillnad som Sutherland (1983) påpekade vara av väsentligt värde för att förstå de materiella villkoren bakom ekonomisk brottslighet. Det är lite mer oklart om revisionisternas definition innefattar denna distinktion mellan ekobrottslingar och traditionella brottslingar (se Daly 1989), som vår undersökning visar. Det är risk för att revisionisternas definition leder till en viss analytisk oklarhet kring ekobrottslingens demografiska profil. Den blir helt enkelt diffus när det gäller skillnaden i brottsform mellan ekobrott och traditionell brottslighet.

Utifrån ovanstående resonemang kan vi säga att Sutherlands definition ger en mer koncentrerad bild av vem den typiske ekonomiske brottslingen är vilket även bekräftas av ett antal av våra demografiska variabler. Det är individer med högre social ställning vars brott i stor utsträckning är överrepresentativt kopplat till affärsverksamhet i någon form som utför skattebrott och försäkringsbedrägeri. Men det betyder alltså inte att revisionisternas definition därmed helt kan avvisas. Deras definition kan mycket väl fånga upp individer med högre social ställning t ex medelklass (se Weisburd m.fl, 1991) som typiska representanter för ekonomisk brottslighet.

Däremot fångar vår naivistiska definition upp en annan viktig demografisk aspekt hos förövarpopulationen genom mutaren som demografiskt skiljer sig från skattebrottslingar och försäkringsbedragare ifråga om utbildning och inkomstnivå. Mutarens utbildningsnivå ligger överlag på populationens genomsnitt, liksom mutarens religiositet och inkomstnivå är mer allmogeaktig i sin sociodemografi jämfört med skattebrottslingen. Mutaren gör sitt brott oberoende av om han eller hon har en affärsverksamhet eller inte, liksom oberoende av sin professionella ställning. Det betyder att mutaren i princip inte kommer att fångas upp av Sutherlands definition, så-

vida inte mutan är explicit kopplad till affärsverksamhet eller professionell ställning. Detta är viktigt eftersom mutaren visar på komplexiteten (i motiv och tillfällesstruktur) bakom ekonomisk brottslighet. Mutaren triggas troligen av delvis andra faktorer än vad skattebrottslingen och försäkringsbedragaren gör. Detta talar för revisionisternas definition.

När det gäller de kontextuella faktorerna så kan man även här betrakta det utifrån två vinklar. Ser man på den sociodemografiska fördelningen aggregerat, så talar det generellt för Sutherlands definition (tabell 3). Det vi finner är att det är en man (signifikant för samtliga länder); mellan 41–46 års ålder, gift (signifikant för fyra länder); företagare (signifikant för fem länder); högre utbildning (signifikant för fem länder) med högre inkomst (signifikant för sex länder) och som är mindre än snittet religiös (signifikant för sex länder). Till detta tillkommer att skattebrottslingen saknar i större utsträckning (icke-signifikant) arbetslösheterfarenhet (sex länder) samt att denne i högre utsträckning (signifikant för ett land) genomgått skilsmässa (samtliga sju länder). Samtliga variabelutfall stödjer Sutherlands definitionsansats och dennes antagande om homogenitet. Skattebrottslingen är en medelålders man med högre social ställning allt som oftast kopplat till någon form av affärsverksamhet, som bidrar till spänningar inom familjen (tabell 4). Detta utfall avvisar inte revisionisternas definition, men den ger ett principiellt stöd för Sutherlands mer koncentrerade bild av vem, i det här fallet, skattebrottslingen är.

Bryter man däremot upp aggregatet och betraktar den sociodemografiska fördelningen för respektive land då visar sig en till viss del betydande variation, vilket talar för revisionisternas mer heterogena bild av den ekonomiske brottslingen. Det kan man dels se i att signifikansnivåerna i ovanställda uppräkningskiftar lite mellan variablerna. Till exempel får inte gift/sambo signifikans i tre länder i referens till att vara ensamstående. Det skall dock inte tas alltför allvarligt eftersom riktningen i denna variabel är densamma för samtliga länder oavsett om der erhåller signifikans eller inte, dvs att vara gift/sambo är i större utsträckning kopplat till att vara skattebrottsling. Ett liknande utfall gäller även högre utbildning. Men i övriga ingående variabler så skiftar det, t ex så är tjänsteman och utbildningsnivå 4 signifikant för Spanien, medan högre inkomstnivå inte är signifikant för Spanien i motsats till de övriga länderna. Detta visar på den sociodemografiska komplexiteten både mellan Spanien och andra länder och inom Spanien (tabell 4). I något avseende har, vi vet dock inte hur, kontexten betydelse för denna variation. I vilket fall som helst ger detta bilden av en sociodemografisk heterogenitet.

Två andra länder som skiljer sig åt i förhållande till övriga länder är Storbritannien och Ungern. Dels har skattebrottsliga briter och ungrare en något högre erfarenhet av arbetslöshet, dels tillhör skattebrottslingar i Storbritannien i något större utsträckning en minoritetsgrupp, vilket gäller i något mindre utsträckning för ungrarna, dels är de skattebrottsliga ungrarnas civilstånd i princip likvärdigt fördelad mellan gifta/samboende och ensamstående. Även för Tyskland finns en viss variation i förhållande till övriga länder när det gäller religiositet, minoritetsställning och arbetslösheterfarenhet där skillnaderna är icke-signifikanta och mycket små mellan värdena. Sam-

mantaget gör detta att vi får en ganska betydande heterogenitet i skattebrottslingens sociodemografiska profil, vilket allvarligt ifrågasätter riktigheten i Sutherlands mer snävt kategoriska definition. Uppenbart är att flertalet skattebrottslingar i Storbritannien och Ungern (och till viss del även Tyskland) kan betecknas vara traditionella brottslingar, sett utifrån deras sociodemografiska profil. Troligt är väl att just skattesystemets utformning triggat individer som kanske ägnat sig åt traditionell brottslighet (med knappa levnadsvillkor) att även ägna sig åt skattebrott i högre utsträckning än vad som är fallet i t ex Österrike, Sverige och Danmark. Denna kategori av förövare kommer under alla omständigheter att fångas upp av revisionisternas definition, inte minst därför att de genom selektionsproblematiken i lagföringen tillhör de minst resursstarka individerna i ett samhälle. Huruvida detta är en förtjänst för agendan inom ekobrottsforskningen är mer tveksamt, eftersom den riskerar att leda oss till en ganska grov bild av vem den ekonomiske brottslingen är.

Konklusion

Revisionisternas definition fångar upp den sociodemografiska komplexiteten bakom ekonomisk brottslighet i betydligt högre utsträckning än Sutherlands definition. Den har sin förtjänst för det första för att komplexiteten klargörs, för det andra för att den sociodemografiska profilens variation beroende av brottsform och kontext påvisas. Det rör sig helt enkelt om olika sociala kategorier som alla utför ekonomisk brottslighet snarare än om enbart en typ av social kategori. Men det finns ett överhängande problem med revisionisternas definition. Deras definition är okänslig för att rättssystemet kan börja kantra över till att straffa traditionella brottslingar som även utför skattebrott i större utsträckning än för närvarande (beroende på skattesystemets utformning, kriminalpolitisk inriktning och resurstilldelning hos rättsväsendet). Det kan i så fall resultera i en övervikt av traditionella brottslingar som ekonomiska brottslingar trots att en stor del av den ekonomiska brottsligheten görs av människor som tillhör andra sociala kategorier än de traditionella brottslingarna. Därigenom riskerar den distinktion som återges även i denna databas med dess naivistiska definition att upphävas, där den sociodemografiska profilen indikerar skilda materiella villkor mellan ekonomiska brottslingar å ena sidan och traditionella brottslingar å andra sidan. Man riskerar med revisionisternas definition att blanda samman äpplen med päron. Det kan vara helt andra faktorer som triggat en småföretagare att begå skattebrott än de som triggat en ensamstående arbetslös vårdnadstagare att göra detsamma.

Referenser

- Alalehto T. (2000) "The Act of Economic Crime: The Logic of Dirty Business and Normative Restrictions in the Swedish Restaurant Industry". *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Vol 1, nr 2:156–177.
- Alalehto, T. och D. Larsson (2008) "Vem är den ekonomiske brottslingen? En Sociodemografisk Profilstudie Av 23 Länder". I: Alalehto, T. och Larsson, D. (red): *Den ljusskygga ekonomin: organiserad och ekonomisk brottslighet*. Umeå universitet. Umeå.
- Alalehto T. och D. Larsson (2011) "Varför ekobrottsforskningen gått i stå och hur vi skall få den att expandera! – ekobrottslingens demografi, riskfaktorer och kriminella karriär". I: Alalehto T och Larsson D (red): *Vinddriven kriminalitet på en vinddriven marknad – ekonomisk och organiserad brottslighet*. Recito förlag. Borås.
- Alalehto, T. och D. Larsson (2011b) "Who Was the White Collar Criminal? White Collar Criminals in Sweden, 1865–1912" I: Shelton E N (ed): *Capitalism in Business, Politics and Society*. Nova Science Publishers.
- Benson, M. L. (2002) *Crime and the Life Course*. Roxbury Publishing Company. Los Angeles.
- Benson, M. L. och E. Moore (1992) "Are White-Collar and Common Offenders the Same? An Empirical and Theoretical Critique of a Recently Proposed General Theory of Crime". *Journal of Crime och Delinquency*. Vol 29, nr 3:251–272.
- Benson, M. L. och E. Walker (1988) "Sentencing the White-Collar Offender". *American Sociological Review*. Vol 53, nr 2: 294–302.
- Benson, M. och S. Simpson (2009) *White Collar Crime: An Opportunity Perspective*. Routledge. New York.
- Clinard, M. och P. Yeager (1980) *Corporate Crime*. The Free Press. New York.
- Cressey, D. R. (1953) *Other People's Money: A Study in the Social Psychology of Embezzlement*, Glencoe, Ill., Free Press.
- Croall, H. (1989) "Who is the White-Collar Criminal?" *British Journal of Criminology*. Vol 29, nr 2: 157–174.
- Daly, K. (1989) "Gender and Varieties of White-Collar Crime". *Criminology*. Vol 27, nr 4:769–794.
- Davies, P. A. (2003) "Is economic crime a man's game?". *Feminist Theory*. Vol 4, nr 3:283–303.
- Edelhertz, H. (1983) "White-Collar and Professional Crime". *American Behavioral Scientist*. Vol 27, nr 1:109–128.
- Esping-Andersen, G. (1990) *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.
- ESS (2004) *ESS2–2004 Documentation report. The ESS Data Archive, Edition 1.0.*: Norwegian Social Science Data Services. www.europeansocialsurvey.com.
- Farrell B. R. och P. Healy (2000) "White Collar Crime: A Profile of the Perpetrator and an Evaluation of the Responsibilities for its Prevention and Detection". *Journal of Forensic Accounting*. Vol 1, nr 1: 17–34.

- Ferrera, M. (1996) "The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe". *Journal of European Social Policy*. Vol 6:17–37.
- Forst, B. och W. Rhodes (u å) *Sentencing in Eight United States District Courts 1973–1978. Codebook*. Ann Arbor. University of Michigan.
- Geis, G. (2007) *White-Collar and Corporate Crime*. Pearson Prentice Hall. New Jersey.
- Holtfreter, K. (2005) "Is occupational fraud 'typical' white-collar crime? A comparison of individual and organizational characteristics". *Journal of Criminal Justice*. Vol 33, nr 4: 353–365.
- Karstedt, S. och S. Farrall (2006) "The Moral Economy of Everyday Crime – Markets, Consumers and Citizens". *British Journal of Criminology*. Vol 46, nr 6:1011–1036.
- Korsell, L. E. (2003) *Bokföringsbrott: en studie i selektion*. Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Kinberg, O. och S. H. Reimer (1942) "Förskingringsbrottet i sociologisk och psykopatologisk belysning". *Svensk Juristtidning*: 97–116.
- Lewis, R. V (2002) *White Collar Crime and Offenders: A 20-year Longitudinal Cohort Study*, San Jose, Writers club press.
- Lundström, R. (2011) *Den kalkylerande medborgaren: Bidragsfusk i Svensk välfärdsdebatt 1990–2010*. Sociologiska institutionen, Umeå universitet. Umeå.
- Piquero, N. L. och M. L. Benson (2004) "White-Collar Crime and Criminal Careers". *Journal of Contemporary Criminal Justice*. Vol 20, nr 2:148–165.
- Piquero, N. L. och D. Weisburd (2009) 'Developmental Trajectories of White-Collar Crime'. I: Simpson, S.S. och D. Weisburd (red) *The Criminology of White-Collar Crime*, New York, Springer.
- Ring, J. (2003) "Skattefifflare och tjuvar". *BRÅ-rapport 2003:3*. Stockholm.
- Shapiro, S. (1990) "Collaring the Crime, Not the Criminal: Reconsidering the Concept of White-Collar Crime", *American Sociological Review*. Vol 55, nr 3:346–365.
- Shover, N. (1998) "White-Collar Crime". I: Tonry M (ed): *The Handbook of Crime och Punishment*. Oxford University Press. Oxford.
- Shover, N. och A. Hochstetler (2006) *Choosing White-Collar Crime*. Cambridge University Press. New York.
- Shover, N. och F. T. Cullen (2008) "Studying and Teaching White-Collar Crime: Populist and Patrician Perspectives". *Journal of Criminal Justice Education*. Vol 19, nr 2:155–174.
- SOS (1995) 1982:4 (reprinted 1995) Socioekonomisk indelning: Statistiska Centralbyrån.
- Spencer, J. C. (1965) "White-Collar Crime". I: Grygier T, Jones H och Spencer J C: *Criminology in Transition*. Tavistock Publications. London.
- Sutherland, E. H. (1983) *White Collar Crime*. Holt Rinehart and Winston. New York.
- Sutherland, E. H. (1945) "Is 'White Collar Crime' Crime?" *American Sociological Review*. Vol 10, nr 2:132–139.
- Tappan, P. W. (1947) "Who is the Criminal?" *American Sociological Review*. Vol 13, nr 1:96–102.

- Tausz, K. (2009) "From State Socialism to a Hybrid Welfare State: Hungary". I: Schubert K., Hegelich S., och Bazant U. (red.): *The handbook of European welfare systems*. Routledge. London.
- Terpsta, D., E. Rozell och R. Robinson (1993) "The Influence of Personality and Demographic Variables on Ethical Decisions Related to Insider Trading". *The Journal of Psychology*. Vol 127, nr 4: 375–389.
- Walters, G. D. och M. D. Geyer (2004) "Criminal Thinking and Identity in Male White-Collar Offenders". *Criminal Justice and Behavior*. Vol 31, nr 3: 263–281.
- Weisburd, D., S. Wheeler., E. Warin och N. Bode (1991) *Crimes of the Middle Class: White-Collar Offenders in the Federal Courts*. Yale University Press. New Haven.
- Weisburd, D. och E. Waring (2001) *White-Collar Crime and Criminal Careers*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Wheeler, S., D. Weisburd., E. Waring och N. Bode (1988) "White Collar Crimes and Criminals". *American Criminal Law Review*. Vol 25: 331–357.

Författarpresentation

Tage Alalehto är docent i sociologi vid Umeå Universitet. Han forskar framför allt kring ekonomisk brottslighet, med speciell inriktning på sociodemografi och motivbilden bakom ekonomiska brott.

Daniel Larsson är lektor i sociologi verksam vid Sociologiska institutionen, Umeå universitet. Hans forskning rör främst kriminologi, företagande, arbetsmarknad och fattigdom.

Bortom skolframgång

En analys av PISA 2006 ur ett intersektionellt perspektiv

Osman Aytar och Orlando Mella

Akademien för hälsa, vård och välfärd, Mälardalens högskola respektive Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Beyond school performance

An analysis of PISA 2006 from an intersectional perspective

One of the central questions in recent discussions about Swedish schools is which factors that influence school performance. Socio-economic background, gender, ethnicity, country of birth are some aspects that are mentioned in many international and national studies. Sweden is one of the participants in the *Programme for International Student Assessment* (PISA) and the results of PISA since 2000 show deteriorated results for Sweden in reading performance, mathematics and science among 15-year-old students. In order to set school performance in a broader context we analyzed data for the Swedish part of PISA 2006, in which 57 countries participated (of which 30 OECD-countries), with multivariate methods from an intersectional perspective. Our analysis of PISA 2006 shows a complexity of different social, economic and cultural factors behind students' school performance. This intersectional result is also strengthened by the results from PISA 2009, not analysed here. Further, our results show that students' school performance vary with immigration status but that this variation increases by the factor of social inequality in the Swedish society.

Key words: Students performance, PISA, immigration status, multivariate methods, social inequality.

Faktorer som påverkar skolframgången är ett vanligt förekommande tema i den allmänna skoldiskussionen i Sverige och i andra länder. Flera svenska och internationella rapporter (Eriksson & Jonsson 1993 och 2002; Foster 1996) har upprepade gånger visat att skolresultat är starkt kopplade till den sociala bakgrunden. Barn till dem som har det bra, får bättre skolbetyg, medan barn till missgynnade grupper starkt förknippas med sämre skolresultat.¹

Diskussionen i Sverige om vad som påverkar skolresultatet har på sistone fokuserat på betydelsen av variabeln kön. Flera studier (Björnsson 2005; Sammons 1995) har

---

1 Vi vill tacka de sakkunniga för deras givande synpunkter. Vi vill också tacka Elinor Brunnberg, professor i socialt arbete, och Mats Ekermo, fil. dr och universitetslektor i socialt arbete vid Mälardalens högskola, för deras värdefulla synpunkter. Vi tackar även Hedvig Ekerwald, professor i sociologi vid Uppsala universitet och redaktör för Sociologisk forskning, för hennes värdefulla synpunkter och omsorgsfulla korrekturläsning.

visat att flickor i Sverige presterar mycket bättre än pojkar. Pojkarna i Sverige har mer och mer betraktats som en riskgrupp.

En studie gjord på Sociologiska institutionen vid Uppsala universitetet (Mella 2006) använder istället ett bredare intersektionellt perspektiv, och framhäver vikten av att arbeta med flera faktorer eftersom den sociala verkligheten är komplex. De faktorer som förklarar skolframgången är komplexa och flera sådana faktorer måste analyseras samtidigt för att man skall kunna klargöra variationen i skolresultat. Denna studie från Uppsala föreslår att när de tre faktorerna kön, socialklass och etnicitet granskas tillsammans, kan man förklara mer av variationen i skolresultat.

Syftet med denna artikel är att genom en fördjupad analys av data för den svenska delen av *Programme for International Student Assessment* (PISA)² år 2006 studera faktorer som påverkar skolframgång hos elever med utländsk och svensk bakgrund ur ett intersektionellt perspektiv. Jämförelsen görs mellan tre olika grupper: Utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar, Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar.³

Tidigare forskning

Påverkan från skolan borde vara den viktigaste källan för att få bra skolresultat, och interna, skolmässiga faktorer som skolledning, pedagogisk modell, skolklimat, interaktioner mellan lärare och elever och mellan eleverna, borde motverka de negativa faktorer som kommer från kontexten. De flesta internationella rapporter (Pong 1997; Portes & McLeod 1996; Xin 200) visar dock att skolans effekter är mindre än effekterna från kontexten. Man har därför internationellt diskuterat skolans begränsade effektivitet. Den har misslyckats med att stå emot sådana oönskade effekter.

Bakgrundsfaktorer har fokuserats i flera undersökningar i Sverige under hela 1900-talet, särskilt faktorn klasstillhörighet eller socialgruppsstillhörighet. Under de senaste åren har man uppmärksammat hur elever från utsatta områden får sämre skolresultat (Perez 1989) och hur den sociala bakgrunden påverkar skolresultat genom ambitioner, studiebegåvning och förmåga att anpassa sig till skolmiljön (Norberg 2003). Vikten av de socioekonomiska faktorerna har internationellt sett diskuterats och analyserats sedan många år och inte minst i samband med Colemans berömda rapport (Coleman 1966). Resultaten från undersökningarna gjorda av OECD 2000, 2003 och 2006 och Skolverket 2001, 2003, 2004a, 2007 och 2010 inom ramen för *Programme for International Student Assessment* (PISA) visar också att dessa faktorer fortfarande har stor tyngd i alla länder som ingår i OECD.

Olika svenska rapporter (jfr Mohlin 2005) har dock med optimism påpekat att påverkan från de socioekonomiska faktorerna på skolresultat minskade under andra halvan av 1900-talet. De senaste analyserna tyder emellertid på att klyftorna verkar växa i den svenska skolan och att skolresultaten följer sociala bakgrundsfak-

2 Vår analys av PISA 2006 förstärks av resultaten i PISA 2009 (se Skolverket 2010).

3 För operationaliseringen av dessa tre grupper, se metodavsnittet.

torer i skolornas omgivning. Sambandet mellan sociala faktorer och skolframgång är dock varierande i ett internationellt perspektiv. Det finns skolor med både bättre och sämre resultat än vad man skulle ha förväntat sig med hänsyn till den sociala kontexten.

UNESCO har till exempel studerat hur skolor som kännetecknas av fattiga föräldrar eller socialt problematiska miljöer, ändå lyckas med att visa bra skolresultat (Mella 2002). Engagerade lärare, genomtänkt pedagogik och kommunala satsningar verkar ge effekt. Likaså påverkar problem inom en skola, såsom svag skolledning eller otillräckliga resurser, resultaten nedåt.

Föräldrarnas utbildningsnivå spelar en viktig roll för det kulturella kapitalet som förmedlas till barnet och det i sin tur får betydelse för skolresultatet. Barn från medelklassen har till exempel, oftare tillgång till tidningar, datorer och Internet i hemmet än barn med lågutbildade föräldrar, men framförallt delar de en miljö som förespråkar intellektuella aktiviteter och de uppmuntras till att söka och tolka information. Skolans arbetssätt kan sägas vara i högre grad välkända för barn ur studievana miljöer än för barn från andra miljöer. Skolklimatet skulle i detta avseende gynna elever från medelklassen och missgynna elever som har arbetarklassbakgrund (Johnson & Stevens 2006).

Begreppet ”instruktiv moder” som Ekerwald föreslår (1983) blir centralt i detta sammanhang. Här menas en förälder som i sin vardag är undervisande i samvaron med sitt barn. Föräldern förklarar, berättar, visar och demonstrerar. Barnet vänjer sig vid att bli undervisad. Allt detta påverkar signifikant skolresultatet. På samma sätt som i andra länder, blir i Sverige föräldrarnas genomsnittliga utbildningsnivå den faktor som bidrar mest till att förklara variationen i skolornas resultat (Skolverket 1999).

I Skolverkets (2004c) rapport ”Mer kunskap för pengarna” framhävs också vikten av de sociala bakgrundsfaktorerna i samband med skolans resultat på kunskapstest: de skolor som har en hög andel elever med högutbildade föräldrar får högre resultat än andra skolor.

I Sverige har debatten (Björnsson 2005; Yngvar 2010) på senare tiden främst fokuserat på könets betydelse för skolframgång. Man påstår att bilden av könsskillnader i skolframgång har förändrats de senaste decennierna. Från att ha varit mer blandad är nu trenden bestämd; flickorna presterar bättre såväl i betyg och prov som i examinationsfrekvens och utbildningsdeltagande.

Man påpekar att flickor genomgående har bättre resultat än pojkar – inom arbetarklass och medelklass, bland svenskfödda likaväl som invandrare, i storstäder likaväl som mindre kommuner. Flickors genomsnittliga betygsvärde är högre, de har högre andel behöriga för gymnasiestudier och andelen som hoppar av grundskolan utan betyg är lägre. Både i grundskolan och i gymnasieskolan har flickor bättre betyg i alla ämnen utom i idrott och hälsa. På samtliga program och varianter i gymnasieskolan har flickor ett högre medelbetyg. I grundskolan dominerar pojkarna stort i det betygsintervall där betygen är rätt svaga (160–180 meritpoäng) medan flickorna dominerar i de högre betygsintervallerna. Flickdominansen är större ju högre upp i betygs-skalan vi kommer (Björnsson 2005).

Kvinnor har snabbare genomströmning genom olika gymnasie- och högskoleutbildningar och kvinnor dominerar både i vuxenutbildning och högskoleutbildning. I denna kontext har kommenterats att tendensen tycks vara en konsekvens av utvecklingen mot ett mer jämställt samhälle (DN 20050911). En mer nyanserad analys beträffande könets betydelse för skolresultat görs av Kjellman (2003), som påpekar att skillnaderna mellan flickor och pojkar går i en riktning i en socialgrupp, medan den går i en annan riktning i en annan socialgrupp.

Den svenska (Skolverket 2004) och den europeiska skolforskningen (Entorf & Minoiu 2005) visar att barn födda utomlands har signifikant lägre skolresultat än andra elevgrupper. Det återspeglas också i betygsstatistiken på så sätt att skolor i områden med hög andel nyligen invandrade, och hög andel utrikes födda elever har påtagligt lägre genomsnittsvärden än andra skolor.

Gruppen ”elever med utländsk bakgrund” bedöms ha genomsnittligt sett lägre betyg än svenska elever, och skillnaderna i snitt är stora. Problemet är dock att man har svårt att definiera utländsk eller invandrarbakgrund. Variationen inom olika invandrargrupper är också mycket stor och det innebär att inte alla elever med utländsk bakgrund har lägre betyg än alla svenska barn (Skolverket 2004).

Även om en högre andel av barn med utländsk bakgrund har låga betyg, betyder det självklart inte att alla dessa barn har låga betyg. I studien ”elever med utländsk bakgrund” från Skolverket (2004), redogörs för till exempel att de flesta lärarna anser att elevernas resultat i hög grad beror på det stöd eleverna får hemifrån och att både lärare och rektorer påpekar att elever med utländsk bakgrund, precis som elever med svensk bakgrund, är en heterogen grupp och att resultaten varierar i båda grupper.

Språket har betydelse även för elever med Sverigefödda föräldrar, enligt Myndigheten för skolutvecklings rapport (2008), men det framgår tydligt av denna rapport att elever med utländsk bakgrund drabbas mycket mer av de språkliga dimensionerna i form av att läsande och förståelse tar tid vid uppgifter som ska lösas under tidspress, elever kan missa implicit information, en del ord och uttryck i texter kan leda elevens tanke åt fel håll, det kan finnas ovanliga ord och uttryck, dispositionen av uppgiften kan bädda för problem etc.

Som ovanstående studier visar är problematiken kring elevers skolframgång mångfaldig och kräver ett perspektiv där hänsyn tas till aspekterna såsom kön, socioekonomisk bakgrund och etnicitet tillsammans. I detta avseende är ett intersektionellt perspektiv användbart för att se olika aspekters samtidiga inverkan på skolframgång.

Teoretiskt perspektiv

Begreppet *intersektionalitet* användes först av den amerikanska forskaren Kimberle Crenshav (1989) i slutet av 1980-talet för att beteckna de olika sätt som ”ras” och genus interagerar på för att forma svarta kvinnors arbetserfarenheter. Senare föreslog Crenshav (1993) själv användning av intersektionalitet även för frågor som klass, sexuell läggning, ålder, hudfärg etc. vilket banade väg för dagens tillämpningar av intersektionalitet i olika discipliner.

Intersektionalitet innebär, enligt de los Reyes och Mulinari (2005), de kopplingar som är konstitutiva för maktutövandet och bevarandet av ojämlikheten synliggörs och problematiseras. Det handlar om den simultana effekten av kön, klass och etnicitet/"ras". De los Reyes och Mulinari skriver vidare att begreppet inte syftar till att problematisera hur t ex kön påverkas av föreställningar om "ras" eller etnicitet utan det är ett perspektiv som synliggör hur olika historiska och kontextberoende maktrelationer skapas genom den simultana verkan av aspekter såsom kön, klass och etnicitet.

Ett intersektionellt perspektiv har flera förtjänster som i sin tur kan bidra till nya kunskaper inom forskning. En av förtjänsterna är att olika aspekter analyseras sammanflätade utan att varje aspekts specifika betydelse för ett visst fenomen, händelse eller resultat försummas. Ett kontinuerligt kritiskt och reflekterande ställningstagande är en annan förtjänst med intersektionalitet, eftersom ett perspektiv som anses vara "ifrågasättande" i en kontext ändå kan bidra till upprätthållande av maktrelationer mellan överordnade och underordnade i samma kontext eller i en annan. Det intersektionella perspektivet gör det möjligt att också kombinera olika teoretiska traditioner på ett dynamiskt sätt. Exempelvis har de los Reyes och Mulinari (2005) Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein, Charles Tilly och Michel Foucault som inspirationskällor för sitt resonemang kring intersektionalitet. Det som görs teoretiskt är inte en summering av dessa inspirationskällor, utan en form av sammansmältning av olika teoretiska och analytiska "horisonter" (jfr Gadamer 1997).

I vår användning av intersektionalitet utgör variabler (oavsett om det rör sig om enskilda eller konstruerade indexvariabler) "sektioner". Grundtanken är samma som ovan: Det finns en sammanflätning mellan "sektioner" i olika konstellationer vilka i sin tur bidrar till sociala ojämlikheter och upprätthållande av maktrelationer mellan grupper.

Metod och material

I denna studie använder vi de multivariata analysmetoderna *tvåvägs ANOVA* (*analysis of variance*), *multipl regressionanalys* (standard) och *korrespondensanalys* för att studera olika aspekters betydelse för elevers skolframgång.⁴ Studien baseras alltså på en sekundäranalys av materialet för den svenska delen av *Programme for International Student Assessment* (PISA) år 2006 där 57 länder (varav 30 OECD-länder) deltog. Den svenska delen i denna internationella undersökning bestod av ett slumpmässigt urval av 4 621 elever i 198 skolor. Majoriteten av eleverna var femtonåringar vilka gick

---

4 Här vill vi påpeka att funktionsnedsättningar av olika slag såsom läs- och skrivsvårigheter, hörselnedsättning, synnedsättning och rörelsehinder är en central aspekt som påverkar skollivet. Exempelvis varierar andelen, som har minst en form av funktionsnedsättning, mellan 15 och 18 procent bland elever som går klass 7, 9 och år 2 på gymnasiet i Örebro län, enligt en undersökning (Brunnberg, Lindén-Boström & Persson, 2009). Men på grund av begränsningar i det empiriska materialet har vi inte haft möjligheten att inkludera denna aspekt i vår analys.

i grundskolans årskurs nio. Ett litet antal elever gick i årskurs åtta eller i gymnasieskolan (se OECD 2006 och Skolverket 2007 för bakgrundfakta om PISA 2006).

Tester i naturvetenskap, matematik och läsförståelse i PISA har använts för att mäta skolframgången, och information om förklarande faktorer har man fått genom de frågeformulär som inom PISA-undersökningar riktats till eleverna och föräldrarna.

I våra analyser använder vi ett urval av variabler för att visa hur ett intersektionellt perspektiv kan tillämpas på det insamlade materialet. Som undersökningsvariabler använder vi tre variabler som är på kvotskalenivå: *läsförståelse*, *kunskaper i matematik* och *kunskaper i naturvetenskap*. Som förklarande variabler använder vi följande variabler: Två nominala variabler, nämligen *elevens kön* med två värden: *flicka* och *pojke*, och *invandringsstatus*⁵ med tre värden: *Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar* (elever med minst en förälder född i Sverige)⁶, *Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar* (Sverigefödda elever vars bägge föräldrar är utlandsfödda) och *utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar* (utlandsfödda elever vars bägge föräldrar är utlandsfödda), samt en indexvariabel *socioekonomisk bakgrund* (standardiserad till intervallskala) och dess tre indikatorer: *hemrelaterade resurser* (standardiserad till intervallskala), *föräldrarnas högsta yrkesstatus* (på kvotskalenivå) och *föräldrarnas högsta utbildning* i antal år (på kvotskalenivå).

För analyserna med ANOVA kodade vi om variabeln *socioekonomisk bakgrund*, och för korrespondensanalys variablerna *hemrelaterade resurser* och *föräldrarnas högsta yrkesstatus* till ordinalskala med hjälp av verktyget "Visual binning" i SPSS och därmed erhöles fyra kategorier för respektive variabel: *mycket låg*, *ganska låg*, *ganska hög* och *mycket hög*. För korrespondensanalysen omkodades variabeln *föräldrarnas högsta utbildning* till ordinalskala enligt skolsystemet i Sverige och därmed erhöles en ny variabel, *föräldrarnas utbildning* med tre kategorier: *grundskola* (3–9 år), *gymnasial utbildning* (11,5–12 år) och *eftergymnasial utbildning* (14–15,5 år).

Vid multipel regressionsanalys använde vi de tre indikatorerna av indexvariabeln *hemrelaterade resurser*, nämligen *familjeförmogenhet*, *hemmavarande kulturella resurser* och *hemmavarande utbildningsresurser*, vilka i sin tur också är indexvariabler. *Familjeförmogenhet* innehåller variabler såsom eget rum, internetkoppling, diskmaskin, DVD eller videospelare, piano, videokamera, vägg-TV, mobiltelefon, television, dator och bil; *hemmavarande kulturella resurser* såsom klassisk litteratur (t ex Strindberg), poesiböcker och konstverk (t ex målningar), samt *hemmavarande utbildningsresurser* såsom ett skrivbord för studier, en lugn plats för studier, en dator som kan användas för skolarbete, dataprogram för inläring/utbildning, egen räknare, böcker som hjälp för skolarbetet och ett lexikon/en ordbok. Indexvariabeln *hemrelaterade resurser* innehåller även *antalet böcker i hemmet* förutom de redan nämnda indexva-

5 Den engelska benämningen "immigration status" användes i själva PISA 2006 vid kodning av dessa grupper av elever. Vi använder översättningen "invandringsstatus" i vår studie.

6 Denna kategori som vi kallar "Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar" innefattar även ett tiotal elever som är födda utomlands med minst en förälder född i Sverige.

riablerna *familjeförmögenhet*, *hemmavarande kulturella resurser* och *hemmavarande utbildningsresurser*.

För att kunna använda den nominala variabeln *invandringsstatus* i multipel regressionsanalys kodade vi om denna till dummy-variabler där kategorin Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar valdes som referenskategori. Vid korrespondensanalys använde vi en 5-gradig skala för *läsförståelse* och en 6-gradig skala både för *kunskaper i matematik* och för *kunskaper i naturvetenskap* i enlighet med PISA:s egna nivåindelningar.

Resultat och analys

Vi redogör för resultat och analys i två steg. Först presenterar vi resultaten från ANOVA och multipel regressionsanalys för att visa olika aspekters betydelse för läsförståelse, kunskaper i matematik och kunskaper i naturvetenskap. Därefter presenterar vi resultaten från korrespondensanalys, en analys med ett relationellt perspektiv (jfr Bourdieu 1984, Emirbayer 1997 och Tilly 2000) vilket i sin tur bäddar för vidare tolkning med ett intersektionellt perspektiv.

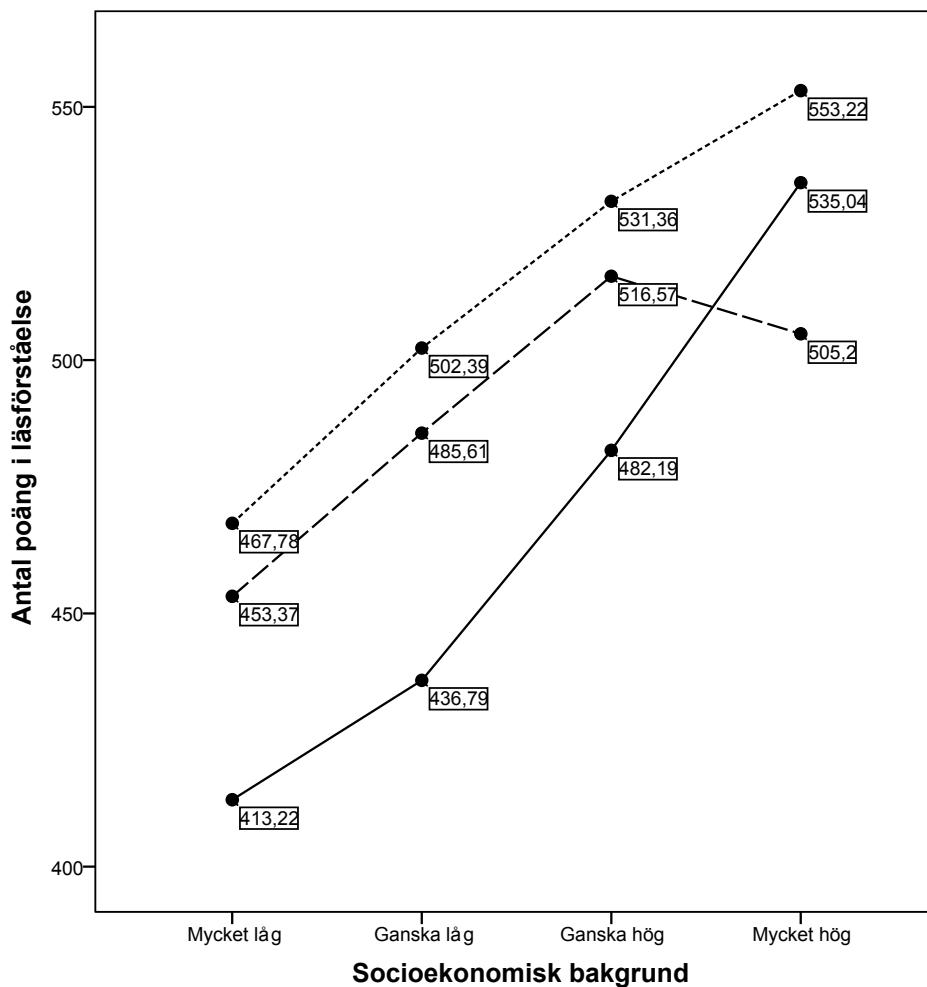
När det gäller variabler som ingår i indexvariabeln *socioekonomisk bakgrund* kördes ANOVA även med indikatorer av socioekonomisk bakgrund och multipel regressionsanalys med några utvalda variabler, exempelvis antalet böcker i hemmet. Men i redovisningen nedan avgränsar vi oss till ANOVA med socioekonomisk bakgrund och, multipel regressionsanalys med indikatorer till socioekonomisk bakgrund. Vid korrespondensanalys presenterar vi resultat där även antalet böcker i hemmet ingår. Att göra analyser både utifrån komplexa index som socioekonomisk bakgrund och utifrån enstaka variabler som antalet böcker i hemmet visar dels att man kan göra analyser på olika nivåer, dels att det är problematiskt att använda indexkonstruktioner där enskilda ingående variabler inte innebär någon påverkan på utfallet. Samvariationer måste alltså alltid preciseras.

Skolresultat i relation till bakgrundsfaktorer

Läsförståelse

Som framgår av *diagram 1* finns det betydande skillnader i läsförståelse (med $p=0,000$ för samtliga grupper) mellan Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar, Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar. Ett undantag värt att lägga märke till är att Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar som har ”mycket hög” socioekonomisk bakgrund går om mellangruppen i invandringsstatus och närmar sig gruppen Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar, se *diagram 1*. Detta socioekonomiska ”undantag” eller denna ”vändning” i kurvan för Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar återkommer i princip även i övriga analyser. Vi kollade om det beror på någon snedfördelning i materialet, men vi har inte sett ett sådant problem. Det behöver undersökas vidare. Denna ”vändning” ska alltså tas hänsyn till även vid läsning av resultaten för mate-

Diagram 1: Elevers skolresultat i läsförståelse i relation till invandringsstatus och socioekonomisk bakgrund (PISA 2006)

Invandringsstatus

- Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar
- - - Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar
- Utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar

matik och naturvetenskap i följande avsnitt. Analysen visar också att jämfört med utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar är Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar närmare de Sverigefödda eleverna med Sverigefödda föräldrar. Detta tyder på att variansen⁷ i läsförståelse inte är lika fördelad mellan grupperna avseende invandringsstatus.

Analysen visar vidare på att det inte finns någon signifikant skillnad i effekten⁸ av socioekonomisk bakgrund på läsförståelse med tanke på de tre elevgrupperna. Med andra ord betyder detta att socioekonomisk bakgrund har likvärdig betydelse för läsförståelse inom varje grupp.

Analysen av könets betydelse för läsförståelse avseende invandringsstatus visar att flickor har bättre skolresultat i läsförståelse i samtliga grupper. Skillnaden i antal poäng är störst mellan Sverigefödda flickor och pojkar med Sverigefödda föräldrar och minst mellan utlandsfödda flickor och pojkar med utlandsfödda föräldrar. Det innebär att effekten av invandringsstatus på skolresultat i läsförståelse varierar beroende på om eleven är en flicka eller en pojke.

Multipel regressionsanalys kördes i olika omgångar för variabeln läsförståelse. Variablerna kön, Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar var med i samtliga körningar. Avseende socioekonomisk bakgrund kördes regressionanalyser med socioekonomisk bakgrund som indexvariabel, med indikatorer (hemrelaterade resurser, föräldrarnas högsta yrkesstatus och föräldrarnas högsta utbildning) på socioekonomisk bakgrund och även med indikatorer på hemrelaterade resurser (familjeförmögenhet, hemmavarande utbildningsresurser och hemmavarande kulturella resurser).

Resultaten från olika körningar visar att den relativt bästa variabelkombinationen för att kunna förklara variansen i läsförståelse är den kombination som består av variablerna (med ostandardiserade b-koefficienter inom parentes) elevens kön (-37,747), Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar (-25,898), utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar (-67,564), föräldrarnas högsta yrkesstatus (1,356), föräldrar-

---

7 Som mått på denna varians använder vi *Levene's Test of Equality of Error Variances*. Om p-värdet är signifikant innebär detta att det råder en ojämn varians mellan grupperna, annars betyder detta att variansen mellan grupperna är jämnt fördelad. Som framgår av *diagram 1* är distansen mellan Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar mindre än distansen mellan Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar. Därför är måttet för denna varians för läsförståelse signifikant på 5-procentsnivå ($p=0,030$). Denna användning av *Levene's Test of Equality of Error Variances* skall tas hänsyn till även vid läsning av resultaten för matematik och naturvetenskap i följande avsnitt.

8 Som mått på denna effekt använder vi *Test of Between-Subjects Effects*, vilket innebär att variabeleffekten i fråga är signifikant när denna variabels effekt varierar från en grupp till en annan, medan icke-signifikant effekt betyder att variabeln har liknande betydelse oavsett grupp. I enlighet med detta innebär $p=0,237$ för läsförståelse att den socioekonomiska bakgrundens påverkan inte varierar från en grupp till en annan avseende invandringsstatus. Denna användning av *Test of Between-Subjects Effects* skall tas hänsyn till även vid läsning av resultaten för matematik och naturvetenskap i följande avsnitt.

nas högsta utbildning (2,050), hemmavarande utbildningsresurser (10,032), hemmavarande kulturella resurser (14,527) och familjeförmögenhet (-12,377). Som framgår av resultaten ligger utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar ungefär 67,5 poäng lägre än Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar (referenskategori i relation till dummy-variablerna), medan skillnaden mellan Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar är ungefär 25,9 poäng i läsförståelse. Resultatet för kön visar att flickor presterar ungefär 37,74 poäng högre än pojkar i läsförståelse. Vidare visar resultatet att föräldrarnas utbildning har mer betydelse än deras yrkesstatus och att hemmavarande kulturella resurser väger något tyngre än hemmavarande utbildningsresurser. Det är intressant också att ju högre familjeförmögenhet, desto lägre poäng i läsförståelse. Detta kan kanske vara ett ämne för vidare undersökningar.

Den förklarade variansen (R^2) i läsförståelse är 0,226 vilket innebär att 22,6 procent av variansen i läsförståelse förklaras av de ovannämnda variablerna som samtliga har signifikanta effekter ($p=0,000$). Både bivariata korrelationer mellan de oberoende variablerna och värdena för "Tolerance" och "Variance inflation factor (VIF)"⁹ visar att det inte finns något multikollinearitetsproblem i regressionsmodellen och modellen som helhet är signifikant ($p=0,000$).

Kunskaper i matematik

Skillnaderna mellan grupperna med olika bakgrund återfinns även på området kunskaper i matematik, vilket framgår av *diagram 2* (med $p=0,000-0,009$ för samtliga grupper). ANOVA visar att variansen i kunskaper i matematik är relativt lika fördelad i grupperna avseende invandringsstatus, vilket skiljer sig från variansen i läsförståelse. Det kan vi se av de relativt jämna avstånden mellan kurvorna i *diagram 2*.

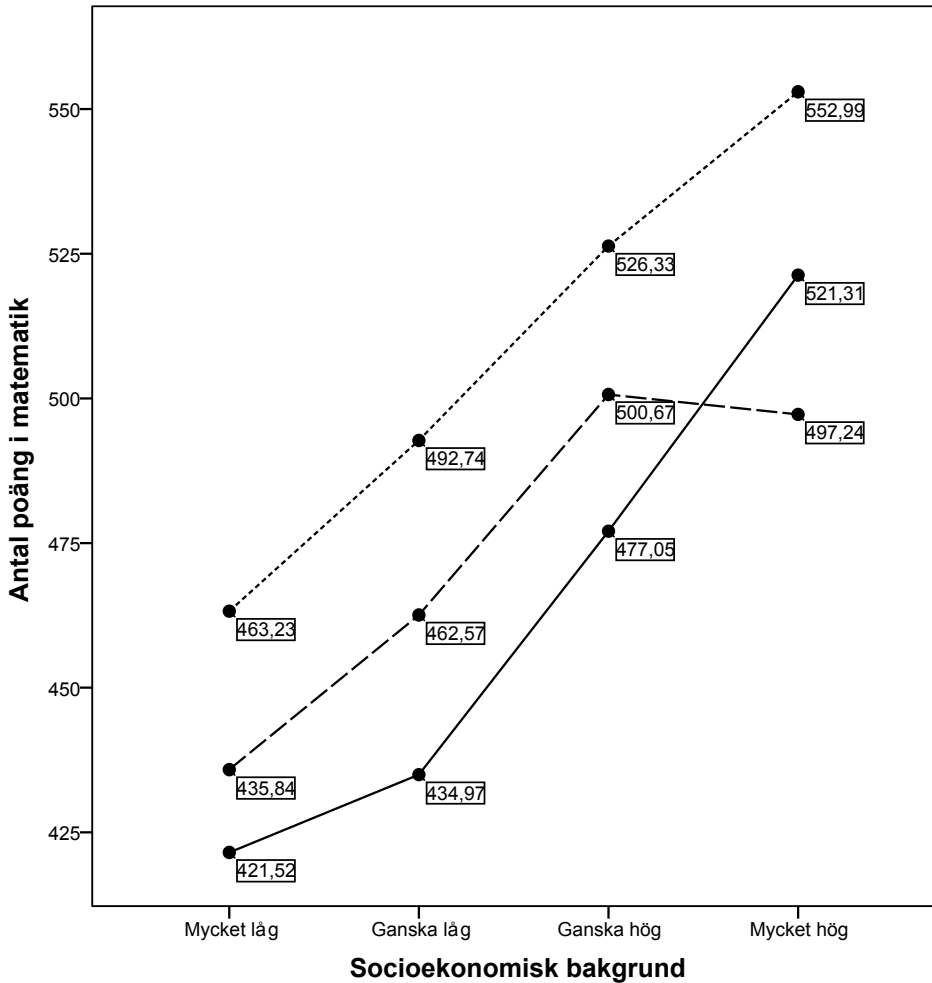
Som i fallet läsförståelse visar analysen av kunskaper i matematik att det inte finns någon signifikant skillnad i effekten av socioekonomisk bakgrund på kunskaper i matematik med tanke på invandringsstatus. Analysen visar också, som framgår av *diagram 2*, att det faktum att man tillhör en och samma socioekonomiska grupp inte innebär samma kunskaper i matematik. Det är ett tecken på sammanflätningen mellan socialekonomisk bakgrund och invandringsstatus. Analysen av könets betydelse för kunskaper i matematik visar det intressanta resultatet att skillnaden mellan könen för Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar är nästan försumbar, medan denna skillnad är större bland utlandsfödda respektive Sverigefödda med utlandsfödda föräldrar, i båda fallen till fördel för pojkar.

---

9 Både "Tolerance" och VIF är indikatorer som visar om det råder ett multikollinearitetsproblem i en regressionsmodell. "Tolerance" som räknas genom $1 - R^2$ visar den varians av en oberoende variabel som inte förklaras av övriga oberoende variabler i en regressionsmodell medan VIF är $1 / \text{"Tolerance"}$ -värdet. Om "Tolerance"-värdet är mindre än 0,10, vilket innebär att VIF-värdet blir större än 10, är det ett tecken på multikollinearitet för regressionsmodellen i fråga. Dessa indikatorer har vi tagit hänsyn till även i tolkning av regressionsutfallen för matematik och naturvetenskap avseende multikollinearitetsproblem (Edlund 1997).

Diagram 2: Elevers skolresultat i matematik i relation till invandringsstatus och socioekonomisk bakgrund (PISA 2006)

Invandringsstatus

----- Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar

--- Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar

— Utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar

För kunskaper i matematik kördes också multipel regressionsanalys, liksom vi gjorde för läsförståelse ovan, med olika variabelkombinationer. Resultatet visar att den bästa regressionsmodellen för att kunna förklara variansen i kunskaper i matematik är den modell som består av de oberoende variablerna (med ostandardiserade b-koefficienter inom parentes) elevens kön (4,065), Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar (-36,140), utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar (-57,392), föräldrarnas högsta yrkesstatus (1,389), föräldrarnas högsta utbildning (1,917), hemmavarande utbildningsresurser (8,772), hemmavarande kulturella resurser (10,387) och familjeförmögenhet (-4,465). Som framgår av resultaten ligger utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar ungefär 57,4 poäng lägre än Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar (referenskategori i relation till dummy-variablerna), medan skillnaden mellan Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar är ungefär 36,1 poäng i matematik. Avseende kön visar resultatet att pojkar presterar ungefär 4,1 poäng högre än flickor i matematik och detta mönster skiljer sig från det som erhållits för läsförståelse, där flickor presterar mycket högre. Vidare visar resultatet, i likhet med resultaten för läsförståelse ovan, att föräldrarnas utbildning har större betydelse än deras yrkesstatus och att hemmavarande kulturella resurser väger något tyngre än hemmavarande utbildningsresurser. Det är också intressant, precis som vid läsförståelsen, ju högre familjeförmögenhet, desto lägre poäng i matematik. Det är ett resultat som alltså kan vara ett ämne för vidare undersökningar. Här kan vi också konstatera att betydelsen av hemrelaterade resurser för matematik är mindre än deras betydelse för läsförståelse. Det i sin tur kan innebära att problematiken kring ämnet matematik är mer skolrelaterad jämfört med resultatet för läsförståelse.

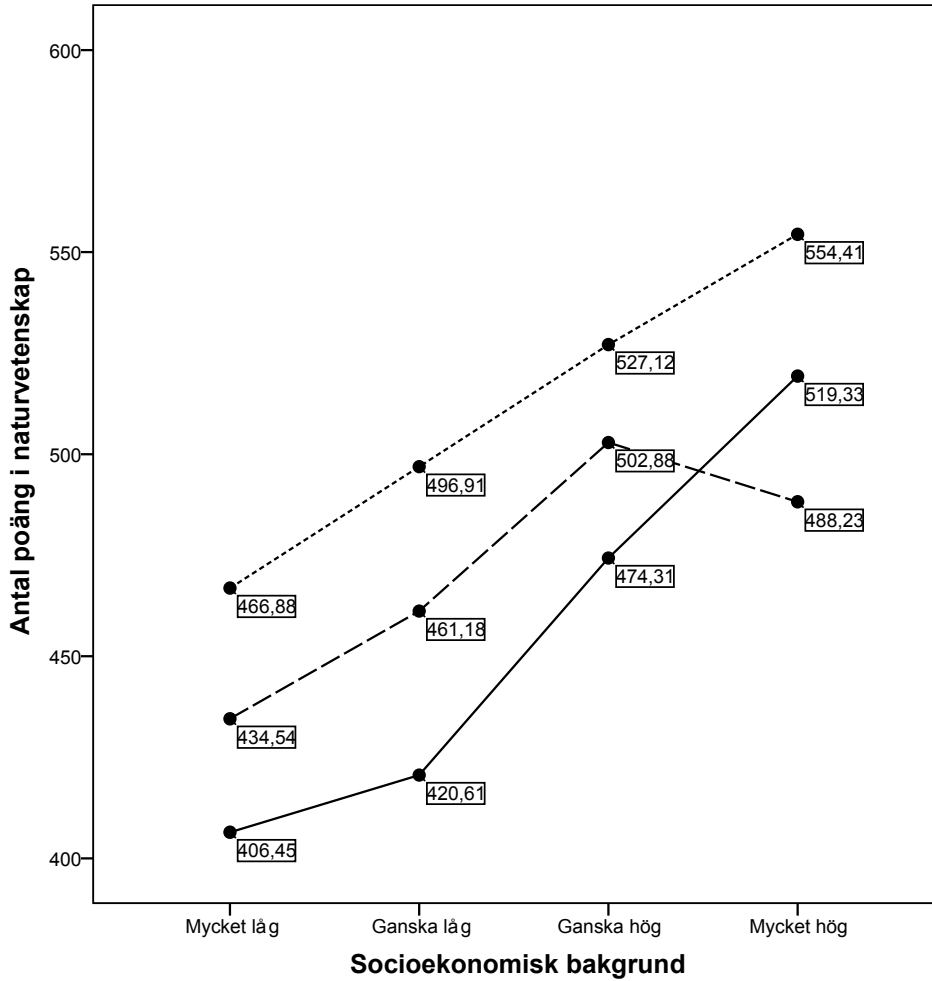
Den förklarade variansen (R^2) i kunskaper i matematik är 0,185 vilket innebär att 18,5 procent av variansen i kunskaper i matematik förklaras av de ovannämnda variablerna som alla har signifikanta effekter (med $p=0,000-0,008$) utom kön ($p=0,092$). Eftersom regressionsanalys utan kön innebär en minskning av några procentenheter i förklarad varians i kunskaper i matematik bibehålls denna variabel i modellen. Som i fallet läsförståelse finns det inte något multikollinearitetsproblem i regressionsmodellen för kunskaper i matematik och modellen som helhet är signifikant ($p=0,000$).

Kunskaper i naturvetenskap

Analyserna av kunskaper i naturvetenskap visar i stor utsträckning liknande resultat som analyserna av läsförståelse och kunskaper i matematik. Som framgår av *diagram 3* fortsätter skillnader (med $p=0,000$ för samtliga grupper) mellan Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar, Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar avseende kunskaper i naturvetenskap. Analysen visar att variansen i kunskaper i naturvetenskap är relativt lika fördelad i grupperna avseende invandringsstatus.

Som framgår av *diagram 3* fortsätter socioekonomisk bakgrund att påverka elevers kunskaper i naturvetenskap i samtliga grupper avseende invandringsstatus med lik-

Diagram 3: Elevers skolresultat i naturvetenskap i relation till invandringsstatus och socioekonomisk bakgrund (PISA 2006)

Invandringsstatus

- Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar
- - - Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar
- Utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar

nande takt. Resultatet visar, som framgår av *diagram 3*, att det faktum att tillhöra en och samma socioekonomiska grupp inte innebär samma resultat i kunskaper i naturvetenskap bland elever. Detta resultat är parallellt med resultaten för läsförståelse och matematik. Pojkar födda utomlands eller med utlandsfödda föräldrar fortsätter, i likhet med området kunskaper i matematik, att ha bättre resultat i naturvetenskap än flickor med samma invandringsstatus (jämfört med Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar hos vilka bara försumbara könsskillnader finns).

Multipel regressionsanalys med olika variabelkombinationer kördes också för kunskaper i naturvetenskap. Resultaten visar att den bästa regressionsmodellen för att kunna förklara variansen i kunskaper i naturvetenskap är, i likhet med utfallet för läsförståelse och kunskaper i matematik, den modell som består av variablerna (med ostandardiserade b-koefficienter inom parentes) elevens kön (2,385), Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar (-40,680), utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar (-73,826), föräldrarnas högsta yrkesstatus (1,417), föräldrarnas högsta utbildning (2,404), hemmavarande utbildningsresurser (5,964), hemmavarande kulturella resurser (13,561) och familjeförmögenhet (-9,713). Som framgår av resultaten ligger utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar ungefär 73,8 poäng lägre än Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar (referenskategori i relation till dummy-variablerna), medan skillnaden mellan Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar och Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar är ungefär 40,7 poäng i naturvetenskap. När det gäller kön visar resultatet att pojkar presterar ungefär 2,9 poäng högre än flickor i naturvetenskap och detta mönster är i paritet med resultatet för matematik, men det skiljer sig från det som erhållits för läsförståelse, där flickor presterar mycket högre. Vidare visar resultatet, i likhet med resultaten för läsförståelse och matematik ovan, att föräldrarnas utbildning har större betydelse än deras yrkesstatus och att hemmavarande kulturella resurser väger något tyngre än hemmavarande utbildningsresurser. Det är också intressant, precis som vid läsförståelse och matematik, ju högre familjeförmögenhet, desto lägre poäng i naturvetenskap. Det är ett resultat som alltså kan vara ett ämne för vidare undersökningar. Här kan vi också konstatera att betydelsen av hemrelaterade resurser för naturvetenskap är något mindre än samma resursers betydelse för läsförståelse. Det i sin tur kan, i likhet med resultatet för matematik, innebära att problematiken kring ämnet naturvetenskap är mer skolrelaterad jämfört med resultatet för läsförståelse.

Den förklarade variansen (R^2) i kunskaper i naturvetenskap är 0.191 vilket innebär att 19.1 procent av variansen i kunskaper i naturvetenskap förklaras av de ovannämnda variablerna som samtliga har signifikanta effekter ($p=0.000$) utom kön ($p=0.353$). Eftersom regressionsanalys utan variabeln kön innebär en minskning av några procentenheter i förklarad varians i kunskaper i naturvetenskap bibehålls denna variabel i modellen, liksom vi gjorde i modellen för kunskaper i matematik. I likhet med utfallet av läsförståelse och kunskaper i matematik finns det inte något multikollinearitetsproblem i regressionsmodellen för kunskaper i naturvetenskap och modellen som helhet är signifikant ($p=0,000$).

Ett relationellt perspektiv av skolframgång: Korrespondensanalys

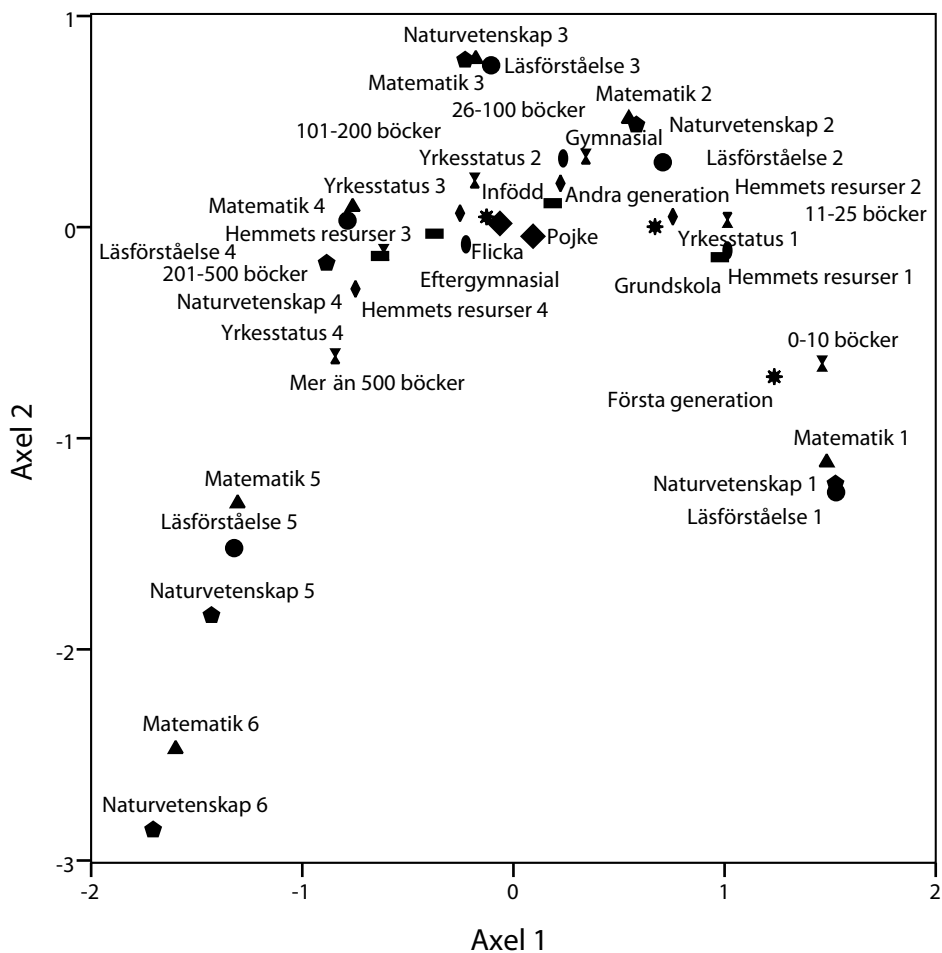
Som resultaten av varians- och regressionsanalyserna visar finns det flera aspekter bakom skolframgång och de samverkar på olika sätt. För att se hur kategorierna förhåller sig till varandra genomförde vi en korrespondensanalys. *Diagram 4* visar sammanflätningen mellan faktorerna och hur de olika variabelkategoriernas ”röst” framträder i analysen.

Att vara utlandsfödd med utlandsfödda föräldrar (kallas av utrymmesskäl ”Första generation” i *diagram 4*) sammanfaller, som framgår av *diagram 4*, med mycket låga poäng i läsförståelse (”Läsförståelse 1”), matematik (”Matematik 1”) och naturvetenskap (”Naturvetenskap 1”) samt nästan inga böcker i hemmet (”0–10 böcker”), medan Sverigefödd med utlandsfödda föräldrar (kallas av utrymmesskäl ”Andra generation” i *diagram 4*) verkar ha föräldrar som har grundskola, mycket låga hemrelaterade resurser (”Hemmets resurser 1”) och mycket låg yrkesstatus (”Yrkesstatus 1”), 11–25 hemmavarande böcker, samt ganska låga poäng i läsförståelse (”Läsförståelse 2”), matematik (”Matematik 2”) och naturvetenskap (”Naturvetenskap 2”).

Att ha föräldrar med grundskoleutbildning och mycket låga hemrelaterade resurser (”Hemmets resurser 1”) kan också, som framgår av *diagram 4*, kopplas till utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar även om de är närmare Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar, medan ganska låg yrkesstatus (”Yrkesstatus 2”) och föräldrar med gymnasial utbildning (”Gymnasial”) kan kopplas till Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar även om de är lite närmare Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar (kallas av utrymmesskäl ”Infödd” i *diagram 4*) än Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar.

Avseende Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar, det vill säga ”Infödda”, kan vi se att jämfört med övriga elever tenderar deras föräldrar att ha gymnasial/eftergymnasial utbildning, ganska hög/mycket hög yrkesstatus (”Yrkesstatus 3”/”Yrkesstatus 4”) och hemrelaterade resurser (”Hemmets resurser 3”/”Hemmets resurser 4”), höga poäng i läsförståelse (”Läsförståelse 3” och ”Läsförståelse 4”), kunskaper i matematik (”Matematik 3” och ”Matematik 4”) och kunskaper i naturvetenskap (”Naturvetenskap 3” och ”Naturvetenskap 4”), samt över 500 hemmavarande böcker. När det gäller den högsta poängnivån i läsförståelse (”Läsförståelse 5”), de två högsta nivåerna i matematik (”Matematik 5” och ”Matematik 6”) och i naturvetenskap (”Naturvetenskap 5” och ”Naturvetenskap 6”) ser vi att de är närmare till den miljö Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar (”Infödd”) lever i jämfört med övriga elever.

Diagram 4: Elevers skolresultat i läsförståelse, matematik och naturvetenskap i relation till ett urval av bakgrundvariabler (PISA 2006)

- ◆ Elevers kön
- Föräldrarnas utbildning
- ◊ Föräldrarnas yrkesstatus
- ⌵ Hemmavarande böcker
- Hemrelaterade resurser
- * Invandringsstatus
- Läsförståelse
- ▲ Matematik
- ◆ Naturvetenskap

Slutdiskussion

Syftet med artikeln var att analysera betydelsen av olika faktorer som påverkar skolframgång hos elever med utländsk och svensk bakgrund ur ett intersektionellt perspektiv. Resultaten visar att flera aspekter är sammanflätade och påverkar elevernas skolprestationer. Vi har med andra ord påvisat den flerdimensionalitet som finns i skollivet och bakom de betyg barnen och ungdomarna får. Några centrala slutsatser som vi utifrån det erhållna resultatet vill lyfta fram är följande:

Det som vi kallar invandringsstatus och som i en del andra studier kallas etnisk och/eller kulturell bakgrund är egentligen en komplex faktor och denna faktor måste studeras genom att man tar hänsyn till dess komplexitet där etnicitet samspelar med aspekter såsom kön, klass, födelseland och ålder vid invandring och denna faktor bildar olika konstellationer som i sin tur bäddar för olika former av social ojämlikhet. Elever med utlandsfödda föräldrar är därför inte en homogen grupp och vi har visat att Sverigefödda elever med utlandsfödda föräldrar visar större likheter med Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar än med utlandsfödda elever med utlandsfödda föräldrar.

Socioekonomisk bakgrund utgör fortfarande en av de viktigaste aspekterna som bäddar för skillnader mellan elever. Men att tillhöra en och samma socioekonomiska grupp innebär inte samma resultat i läsförståelse eller samma kunskaper i matematik och naturvetenskap. Det är ett tecken på sammanflätningen av socioekonomisk bakgrund och invandringsstatus vilket i sin tur kan innebära ett samspel mellan två olika maktordningar. Att ha föräldrar med ”mycket hög” socioekonomisk bakgrund leder exempelvis inte till samma resultat för eleverna. Att ha en jurist- eller ingenjörsexamen från ett icke-europeiskt land som inte tillhör de så kallade industrialiserade länderna, eller att ha ett högt uppsatt yrke i ett annat land har exempelvis betydelse inom en grupp, men inte samma betydelse för elever från olika grupper. Det kan kanske kopplas till den beständiga ojämlikhet som Tilly (2000) resonerar kring och det är ett tecken på att flera andra aspekter har betydelse än utbildning eller yrke i sig.

Resultaten från regressionsanalyserna visar att hemrelaterade resurser har större betydelse för läsförståelse än kunskaper i matematik och naturvetenskap, vilket kan tolkas som att läsförståelse påverkas mer av hemmiljön medan matematik och naturvetenskap är mer bundna till skolan. Med andra ord pekar detta utfall på hemmiljöns begränsningar i att hjälpa elever avseende matematik och naturvetenskap och samtidigt på skolans centrala betydelse för kunskaper i matematik och naturvetenskap, jämfört med dess betydelse för läsförståelse. Begreppet ”instruktiva föräldrar” (Ekerwald 1983) som innebär att föräldrar i sin vardag är undervisande, genom att förklara, berätta, visa och demonstrera bekräftas även i våra analyser. Utlandsfödda föräldrar kan ha stora begränsningar i detta avseende och som våra analyser visar, kan dessa roller vara svåra att uppfylla när båda föräldrarna är födda utomlands.

Hemrelaterade kulturella resursers betydelse för samtliga ämnen (i regressionsanalyserna) och betydelsen av antalet böcker i hemmet för skolämnena (i korrespondensanalysen) är tecken på det kulturella kapitalets (jfr Bourdieu 1984 och 1995) betydelse.

se för skolframgång. Det intressanta med detta är att antalet böcker som en del av det kulturella kapitalet har större betydelse för skolframgång än exempelvis föräldrarnas högsta yrkesstatus.

Läsförståelse har stor betydelse för kunskaper i matematik och naturvetenskap vilket tyder på en aspekt som kan vara problematisk dels för elever som inte har svenska som modersmål eller det språk som pratas hemma, dels för elever som har andra typer av svårigheter när det gäller språk. Eftersom läsförståelse, kunskaper i matematik och kunskaper i naturvetenskap är starkt korrelerade med varandra tog vi inte dessa som oberoende variabler i våra regressionsanalyser, men vid konstanthållning för läsförståelse försvann skillnaderna mellan grupperna markant avseende variansanalyser för kunskaper i matematik och naturvetenskap. Detta utfall har paralleller med resultaten från studien (Myndigheten för skolutveckling 2008) om språkliga dimensioner av framgång i matematikuppgifter vilka drabbar/kan drabba elever med utländsk bakgrund mycket mer jämfört med Sverigefödda elever med Sverigefödda föräldrar.

Sämre skolframgång bland elever i Sverige än exempelvis i Finland i internationella mätningar såsom PISA, verkar inte bero på att det i Sverige finns fler barn med utländsk bakgrund. Som våra analyser visar, i synnerhet korrespondensanalysen, bör orsaken till att elever får otillfredsställande skolresultat snarare sökas i sammanfallandet av växande socioekonomiska skillnader och dåliga skolresultat.

Både varians- och regressionsanalyserna visar vidare att det är problematiskt att bilda komplexa index där en hel del av de ingående variablerna inte har signifikanta förklaringsvärden eller helt olika betydelser avseende skillnader mellan olika elevgrupper. Våra analyser visar tydligt att det är viktigt att göra analyser även med indikatorerna till komplexa index såsom socioekonomisk bakgrund för att kunna precisera var problemen har sina rötter. Exempelvis spelar antalet böcker i hemmet mycket större roll jämfört med variabler som innehav av eget rum, arbetsbord, tv etc. vilka har nästan ingen betydelse för skillnader mellan grupper avseende skolframgång i den svenska kontexten. Vidare innebär högre familjeförmogenhet inte högre skolframgång, vilket kan bädda för problem när den ingår i samma index, som exempelvis hemma- varande kulturella resurser.

Resultaten visar tydligt att skolresultatet i själva verket inte bara är en indikator på vad som händer i skolan utan också, och kanske främst, är ett centralt tecken för vad som händer och kan hända inom och mellan olika sociala grupper i samhället. Det handlar om i vilken mån dessa grupper lyckas eller misslyckas. Skolresultatet blir på så sätt ett mått på utanförskap, marginalisering och utsatthet i samhället utanför skolan.

Referenser

- Björnsson, M. (2005) *Kön och skolframgång: tolkningar och perspektiv*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1995) *Praktiskt förnuft: bidrag till en handlings teori*. Göteborg: Daidalos.
- Brunnberg, E., M. Lindén-Boström & C. Persson (2009). *Att höra eller nästan inte höra. Liv & hälsa ung 2005 och 2007 i Örebro län*. Örebro: Samhällsmedicinska enheten, Örebro läns lands.
- Coleman, J. (1966) *Equality of Educational Opportunity*. Washington: U.S. Department of Health, Education, and Welfare.
- Creemers, B. P. M. (1994) *The Effective Classroom*. London: Casell.
- Crenshav, K. (1989) "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics", *The University of Chicago Legal Forum*, 139:139–167, Reprinted in Phillips, Anne (ed.) (1998) *Feminism and Politics*. Oxford: OUP Oxford, 314–343.
- Crenshav, K. (1993) "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color", *Stanford Law review*, 103 (6):1241–1299.
- de los Reyes, P. & D. Mulinari (2005) *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o) jämlikhetens landskap*. Malmö: Liber.
- Edlund, P-O. (1997) *SPSS för Windows 95: Multipel regressionsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekerwald, H. (1983) *Den intelligenta medelklassen: En litteraturstudie över social bakgrund och studieresultat*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Emirbayer, M. (1997) "Manifesto for a Relational Sociology", *The American Journal of Sociology*, 103 (2):281–317.
- Entorf, H. & N. Minoiu (2005) "What a Difference Immigration Policy Makes: a Comparison of PISA Results in Europe and Traditional Countries of Immigration", *German Economic Review*, 6 (3):355–376.
- Eriksson, R. & J. Jonsson (1993) *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre utbildning*. SOU 1993:85.
- Eriksson, R. & J. Jonsson (2002) "Varför består den sociala snedrekryteringen?", *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 7 (3):210–17.
- Foster, P., R. Gomm & M. Hammersley (1996) *Constructing Educational Inequality: An Assessment of Research on School Processes*. London: Falmer.
- Gadamer, H-G. (1997) *Sanning och metod i urval*. Göteborg: Daidalos
- Hallerdt, B. (1995) *Studieresultat och socialbakgrund. En översikt över fem års forskning*. Skolverket.
- Johnson, B. & J-J. Stevens (2006) "Student Achievement and Elementary Teachers' Perceptions of School Climate", *Learning Environment Research*, 9 (2):111–122.
- Kjellman, A-C. (2003) *Profilklasser i matematik och naturvetenskap*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.

- Löfgren, H. & G. Löfqvist (1989) *Relationer mellan elevers sociokulturella bakgrund, undervisningen i skolan och elevernas skolprestationer*. Malmö: Lärarhögskolan.
- Mella, O. (2002) *Estudio cualitativo de escuelas con resultados destacables en siete países países latinoamericanos*. Santiago de Chile: Unesco.
- Mella, O. (2006) *Tre faktorer som tillsammans förklarar skolresultat i Sverige: socialklass, kön och etnicitet*. Working paper series, 2006/1. Uppsala: Uppsala universitet, Sociologiska institutionen.
- Mohlin, E. (2005) *Betyg och bakgrund*. Stockholm: LO.
- Myndigheten för skolutveckling (2008) *Mer än matematik: Om språkliga dimensioner i matematikuppgifter*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Norberg, H. (2003) *Skolmisslyckande – hur gick det sen?* Ds 2003:33.
- OECD (2004) *Learning for Tomorrow's World – First results from PISA 2003*. Paris: OECD Publications.
- OECD (2006) *Assessing Scientific, Reading and Mathematical Literacy: A framework for PISA 2006*. Paris: OECD Publications.
- OECD (2007) *Pisa 2006: Science Competencies for Tomorrow's World*, Vol. 1. Paris: OECD Publications.
- Perez, H. (1989) *Genom utbildningssystemet och in i samhällsstrukturen. En empirisk analys av en grupp elevers skolkarriärer*. Uppsala Pedagogiska institutionen. Arbetsrapport nr 144.
- Pong, S-L. (1997) "Family structure, school context and Eight-Grade Math and Reading achievement", *Journal of Marriage and Family*, 59 (3):734–746.
- Portes, A. & D.ManLeod (1996) "Educational Progress of Children of Immigrants: The Role of Class, Ethnicity and School Context", *Sociology of Education*, 69 (4):255–275.
- Sammons, P. (1995) "Gender, Ethnic and Socio-Economic Differences in Attainment and Progress: A Longitudinal Analysis of Student Achievement over 9 years", *British Educational Research Journal*, 21 (4):465–485.
- Skolverket (1999) *Samband mellan resurser och resultat*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2001) *PISA 2000: Svenska femtonåringars läsförmåga och kunnande i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2003) *Läsförståelse hos elever med utländsk bakgrund – En fördjupad analys av resultaten från PISA 2000 i tio länder*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2004a) *PISA 2003: Svenska femtonåringars kunskaper och attityder i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2004b) *Elever med utländsk bakgrund*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2004c) *Mer kunskap för pengarna – En analys av resurser och resultat i grundskolan*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2007) *PISA 2006: 15-åringars förmåga att förstå, tolka och reflektera – naturvetenskap, matematik och läsförståelse*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2008) *Nyanlända barn och ungdomar*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2010) *Rustad att möta framtiden? PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap*. Stockholm: Skolverket.

- Skolverket (2010) *Rustad att möta framtiden? PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap: resultaten i koncentrat*. Stockholm: Skolverket.
- Tilly, C. (2000) *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv.
- Xin, M. & D. Klinger (2000) "Hierarchical Linear Modelling of Student and School Effects on Academic Achievement", *Canadian Journal of Education*, 25 (1):41–55.
- Yngvar, M. (2010) *Biologiska faktorer och könsskillnader I skolresultat*. Stockholm: Delegationen för jämställdhet i skolan.

Författarpresentation

Osman Aytar är fil. dr i sociologi och universitetslektor i socialt arbete på Akademin för hälsa, vård och välfärd vid Mälardalens högskola.

Orlando Mella är professor i sociologi på Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Sociologin i Grekland

– från 1907 fram till Metaxas-diktaturen (1936–1940) och andra världskriget

Thomas Coniavitis

Professor emeritus, Panteion universitet, Aten

Sociology in Greece from 1907 to the Metaxas dictatorship (1936–40) and the Second World War

This paper focuses on pre-conditions for sociology to develop and the subject matters of emerging sociology in Greece. Pre-conditions were at hand but without continuity, and the opportunity for sociology to develop was lost.

Sociology is said to have started in 1907 with the book *The Social Question* by Georgos Skliros. He presented sociology and Marxism as identical and deals with Greek society and (among other things) the language issue, all of which triggered off a vibrant debate. Sociological associations and journals were started. However, the initially reformist perspective of social science was gradually replaced by an approach that was more socio-philosophical, influenced by classical sociology, German sociology in particular. This turn was associated with the institutionalization of sociology at the universities during the 1920's. The Metaxas dictatorship in 1936 put a stop to any further development of sociology for a long time.

Hur förhåller sig den allmänt dominerande uppfattningen om sociologins utveckling till dess konkreta utveckling i ett relativt nytt och litet (även i sociologisk mening) land som Grekland? Med allmänt dominerande uppfattning menar jag den som introducerades av Parsons (1968:xiii–xiv) där enbart Durkheim och Weber sågs som sociologins klassiker. Mot slutet av 1960- och början av 1970-talet kompletterades man klassikerna med Marx och senare med Simmel, Tönnies och ytterligare några. För de flesta nutida grekiska sociologer började sociologin i Grekland på 1970-talet (efter militärdiktaturens fall 1974) föregången av ett fåtal teoretiska bidrag innan dess och av den empiriska forskning som producerades av Nationellt Center för Social Forskning (EKKE), som hade bildats 1959. Men vad hände före denna tid? Vad hände under mellankrigsperioden och före första världskriget? Vad hände i Grekland under den tid då sociologin i Europa blomstrade och började institutionaliseras, under den period då Parsons uppmärksammar de skribenter som senare kommer att uppfattas som sociologins klassiker? Och när introduceras dessa i Grekland? Under vilka omständigheter och varför?

Detta är några av de problem som upptar min uppmärksamhet i den nya fasen i mitt liv som emeritus. Efter femtio års strävan att hinna med att vara informerad och följa med i det aktuella som händer inom sociologin, blickar jag nu bakåt och söker mina egna sociologiska rötter¹. Det finns inte så mycket forskning om sociologin

1 Coniavitis 2011.

i Grekland under denna period att tillgå. Rent sociologiska arbeten om detta är ett omfattande arbete av Kyrtsis (1996) och ett mindre av Lambiri Dimaki (1987). När-
liggande omfattande arbeten är Stavridi-Patrikiou (1976, 1999) och Noutsos (1991–
1995), men i övrigt har fältet lämnats åt andra vetenskaper och behandlats av histori-
ker, litteraturvetare och andra humanister.

I min text tar jag först helt kort upp den historiska och sociala kontexten för so-
ciologins framväxt under början av 1900-talet. Detta följs av ett avsnitt (Sociologin
i Grekland: Ett projekt utan kontinuitet) om de förutsättningar som fanns i Grek-
land under den aktuella perioden för att etablera sociologin som en vetenskap. Där-
efter kommer ett avsnitt om inriktningen av det sociologiska tänkandet. Sociologin
träder under denna period fram i två etapper och i två olika riktningar i Grekland.
Under den första är det marxismen och Marx som dominerar och under den andra är
det den klassiska franska och tyska sociologin som träder fram, i synnerhet Tönnies,
Simmel, Max Weber, Alfred Weber och Leopold von Wiese. Sociologins utveckling
i dessa båda riktningar sker parallellt med utvecklingen i landet från 1909 till 1922,
då borgerligheten stärker sin dominans, respektive från 1923 till 1936, då politisk kris
leder till diktatur.

Något om den sociala kontexten

I detta avsnitt vill jag i stora drag teckna bilden av det sammanhang i vilket sociologin
i Grekland växte fram. Att beskriva komplexa förhållanden i punktform är riskfyllt,
men jag har knappast något val. Grekland blev en självständig stat först 1829 (London-
protokollet 1830) och det är minst sex grundförhållanden som bestämmer utrymmet
för landets utveckling under den historiska period som intresserar oss här. Dessa är:

- En *parlamentarisk demokrati*, som etablerades i mitten av 1800-talet och fungerade
med stora hinder.
- Kvarlämningar av det *traditionella samhället*, som inte vill ge upp.
- *Industrialismen*, som började ganska sent (ca 1880) i jämförelse med andra europe-
iska länder.
- Strävan att *assimilera* de nya områden som inkorporerades i landet (Joniska öarna,
Thessalia, Kreta, Epiros, Makedonien, Thrakien).
- Strävan att befria och inkludera de områden där greker bodde². Denna strävan om-
vandlades till en ideologi: ”stora idén” som sammanfogade olika element från An-
tiken och Byzans med element från de nya tiderna efter självständigheten. Denna
ideologi hade som mål att utvidga landets gränser till ett storgrekland.
- Landets *beroende* (ekonomiskt, politiskt och delvis kulturellt) av de stora europeiska
makterna.

---

2 När Aten blev Greklands huvudstad 1834 var dess befolkning ca 5 000 invånare. Landets
befolkning var ca 700 000. De flesta greker bodde utanför landets gränser, enbart i Konstanti-
nopol bodde mer än 200 000 (Tsoukalas 1969:19).

Den sociala kontexten för den grekiska sociologins framväxt under tiden fram till 1936 präglas också av:

- Två ekonomiska konkurser (1893³ och 1932)
- Fem krig (av vilka två mot Turkiet, 1897 och 1922, två Balkankrig 1912 och 1913 samt det första världskriget)
- Militär intervention i politiken 1909 (den karaktäriseras som en borgerlig revolution eftersom den ledde till stora politiska och ekonomiska reformer genom vilka borgerligheten etablerade sin dominans)
- Nationell splittring (1915–1917) om man skulle delta i det första världskriget eller hålla landet neutralt (vilket var kungahusets linje, som skulle gynna Tyskland, men som inte följdes). Grekland deltog på ententens sida
- Politiska rättegångar och avrättningar av flera regeringsmedlemmar och militärer som ansågs ansvariga för det katastrofala kriget mot Turkiet 1922 (som var det slutgiltiga slaget mot den ”stora idén”)
- Evakuering och folkförflyttning (ca 1,5 miljoner flyktingar kom från Mindre Asien och östra Thrakien till Grekland 1923)
- Omfördelning av jorden (1917, 1923)
- Politisk instabilitet (tolv regeringar vid makten perioden 1924–1928) som följdes av en normaliserings- och kompromissperiod (1928–1932) men det hela slutade än en gång med landets konkurs (1932)
- Vägen låg då öppen till Metaxas diktatur 1936 och därefter landets deltagande i andra världskriget (1940)

Parallellt med alla dessa händelser etablerades industrialismen i landet. Borgerlighetens positioner stärktes och dominerade (efter 1909) inom ekonomi och politik. Arbeterklassen växte fram med närvaro och kamp genom en stegvis organisering. Landets ”Arbetsorganisation” (motsv. svenska LO) bildades 1918 och 1919 etablerades det grekiska kommunistiska partiet som anslöt sig till den Tredje Internationalen.

Samtidigt med modernisering och industrialisering pågick en kamp på det *språkliga fältet* mellan Kathareusa och Dimotiki. Kathareusa var det offentliga språket, som hade utvecklats under långa tider och med direkta rötter i den gamla atenska dialekten. Detta var statens, politikens, tidningarnas, utbildningsmekanismernas, vetenskapens och många intellektuellas språk. Dimotiki var folkets språk, det muntliga språket så som det hade utvecklats från den hellenistiska perioden till nyare tiders vardagsspråk. En hel rörelse för Dimotiki startade under slutet av 1800-talet (och avslutades helt så sent som 1975 med att Dimotiki nu dominerar i alla sammanhang).

---

3 Då landet kom under internationell ekonomisk kontroll för att garantera återbetalning av gamla skulder från 1893 och senare krigsskulder från 1897. Statliga monopol kontrollerades av utländska intressenter som garanti för låneåterbetalning. Mer än 40 procent av Greklands inkomster gick till återbetalning. Långgivande staters kontor i Aten stängdes så sent som 1978 (Tsoukalas 1969:24).

Rörelsen var kollektiv och inte begränsad till en grupp intellektuella. Den var också nationell och sågs som avgörande för nationell integrering och framför allt för samhörigheten med den grekiska befolkning som levde i andra länder, huvudsakligen på Balkan, i Mindre Asien och Egypten. Rörelsen för Dimotiki var även politisk/liberal där språket sattes i samband med idéer om folkets utbildning och yttrandefrihet. I början dominerades rörelsen av vetenskapliga (positivistiska) reaktioner mot romanticism och senare av mer liberal-reformistiska, marxistiska och socialistiska uppfattningar (Stavridi-Patrikiou 1999:25–35). I kampen om Dimotiki möttes brytningen mellan det gamla och det nya.

Samtidigt som alltså Grekland var ekonomiskt och politiskt beroende av de stora europeiska makterna hade en spänning ackumulerats på den kulturellt-ideologiska nivån som gällde relationerna mellan Grekland, som gjorde anspråk på ett stort kulturellt arv, och Europa. Ställningstaganden skedde i fältet mellan två extrema positioner. Å ena sidan den som vände ryggen åt Europa, övertygad om att Europa inte hade någonting att bjuda på denna nivå. Man ville bygga enbart på den egna identiteten med inslag från det gamla arvet. Å andra sidan den position som ställde sig positiv till Europa och den modernisering i västeuropeisk riktning som hade börjat och som man ville skulle fortsätta. En avgörande kraft för denna senare ståndpunkt utgjordes av tidskriften *Techni* (1898–1899).

Samhällsvetenskaperna följde med i denna modernisering. Grekiska intellektuella, som studerade vid olika europeiska universitet, huvudsakligen i Tyskland, eller som bodde permanent i olika europeiska länder var viktiga aktörer i den processen. Eftersom man antog att det inte fanns något i Grekland att bygga på, var fältet öppet för olika riktningar och idéer. Sociologin stod mellan de två extrema positionerna och förflyttas parallellt med den borgerliga klassens strävan efter dominans och dess senare konsolidering.

Sociologin i Grekland: Ett projekt utan kontinuitet

Förutsättningar

Under perioden 1907–1936 förelåg i Grekland flera förutsättningar (jfr Wagner 2001:9–11) för att etablera en ny vetenskap – sociologin: vetenskapliga föreningar, tidskrifter, teoretiska artiklar, diskussioner, olika förslag till avgränsning av studieobjektet och syfte med den producerade kunskapen samt slutligen institutionalisering av ämnet genom inrättandet av universitetsprofessurer. Den första professuren i sociologi inrättades 1929 och den andra 1933 och detta föregicks – liksom i andra länder – av olika frivilliga initiativ. Men förändringar i de institutionella villkoren ledde till avbrott i sociologins utveckling i Grekland.

Organisatoriska former

Sociologiska Förbundet

Sociologiska Förbundet är den första sociologiska sammanslutningen i Grekland och den bildades 1908⁴. Förbundets tidskrift hette *Tidskrift för samhälls- och juridiska vetenskaper* (redan i den första artikeln i första numret, 1908, finns en referens till Max Weber). Medlemmarna i förbundet kom från olika vetenskaper och hade olika intressen. Detsamma gäller även andra sociologiska förbund vid denna tid, t.ex. American Sociological Society (ASA), bildat 1905 (Turner & Turner 1990), eller det tyska. Det som förenade medlemmarna i Sociologiska Förbundet var övertygelsen om att samhällsvetenskaperna – och framför allt sociologin – kunde spela en viktig roll för att föreslå lösningar för att komma till rätta med de sociala frågor och problem som fanns. Flertalet ansåg att sådana reformprogram kunde genomföras huvudsakligen genom att använda statsmakten, något som sammanhänger med deras engagemang i politiken.

Detta praktiska intresse ledde i andra länder till ett sökande efter empiriskt orienterade ansatser av olika slag. I USA utvecklades t ex en grov empiricism och i Wien utvecklades efter första världskriget en sociologisk ansats i riktning mot ”social engineering” (Neurath 1919 och 1932 i Neurath 1973). Men i Grekland ledde intresset för konkreta frågor och problem huvudsakligen till teoretiska diskussioner som var relaterade till någon ideologi, såsom nationalistiskt-konservativa, liberal-reformistiska eller socialistiska ideologier. Den ideologi som präglade Sociologiska Förbundets stadgar var reformistisk socialism och marxism⁵. Det var inte någon tillfällighet att bildandet av Sociologiska Förbundet i Grekland spreds som nyhet i det tyska socialdemokratiska partiets tidning *Vorwärts* (december 1908 och januari 1909).

Det viktigaste problemet som krävde lösning och engagerade medlemmarna i Sociologiska Förbundet var *språkfrågan*.

Den ideologiska och politiska karaktären hos denna första sammanslutning – Sociologiska Förbundet – var uppenbar och ett år efter det militära ingripandet 1909 började en differentiering. En grupp av förbundets medlemmar, som kallades ”sociologerna”, bildade ett nytt politiskt parti (Folkpartiet) och spelade en progressiv reformistisk roll inom politiken fram till 1930-talet. Samma år (1910) bildade en annan grupp medlemmar *Utbildningsföreningen* (Ekpaideutikos Omilos) som i språkfrågan

4 Det är vid ungefär samma tid som motsvarande utveckling skedde i flera andra länder. I Frankrike skedde det 1894, USA 1905, Österrike 1907 och i Tyskland 1909 (Max Weber deltog i bildandet av denna sammanslutning och sedan dess accepterade han att kallas sociolog. Men i Tyskland fanns redan från 1872 en bredare sammanslutning, *Verein für Socialpolitik*. Se Wagner 2001:10).

5 I andra artikeln av Sociologiska Förbundets stadgar står att ”Förbundet ska sträva efter att följande politiska principer erkänns: a) Statens syfte är att försäkra och förbättra goda villkor för alla samhällsmedlemmars utveckling. b) Eftersom detta mål inte kan genomföras helt om inte produktionsmedlen socialiseras och rikedomerna fördelas i enlighet med vars och ens behov, så måste organiseringen av ekonomi och politik gradvis förändras så mycket det går, oberoende av den skada som detta kan vålla några individers eller klassers intressen. c) För att detta ska kunna genomföras är det nödvändigt att de arbetande organiseras i ekonomiska förbund och i ett eget politiskt parti”. (Noutsos 1991: 232–233)

kämpade för Dimotiki och för skolreformer. Det sågs som nödvändigt med en om- eller nyorganisering av det gamla Sociologiska Förbundet i en mer stringent vetenskaplig riktning. 1916 omvandlades det till *Samhällsvetenskapliga Förbundet* och en annan tidskrift gavs ut, *Tidskrift för Samhälls- och politiska vetenskaper*. Den centrala gestalten i organiseringen av de två förbunden och Folkpartiet var Papanastasiou som först studerade i Berlin, med Schmoller, Wagner och Simmel som lärare, och senare i London. Från 1920-talets början ökade Samhällsvetenskapliga Förbundets verksamhet och dess inflytande inom det akademiska livet och i politiken var stort. Det är inte klart om insatserna från förbundsmedlemmarna var viktigare inom akademien än inom politiken och i den statliga administrationen vad gällde att modernisera landet. Men klart är att för båda förbunden dominerade den sociala problematiken som uttrycker ett samband mellan sociologi och politik: genomförandet av institutionella reformer i en bestämd riktning (en reformistisk modernisering) förutsätter en vetenskaplig analys som ger preciserad kunskap om möjligheter och villkor för en tillämpning. Och det är denna praktiska orientering mot reformer som avbryts genom sociologins utveckling i slutet av 1920-talet.

Sociologin inom universitetet

Under perioden 1920–1930 inrättades ett nytt universitet i Salonika (1925) och två nya högskolor i Aten, Handelshögskolan (1920) och Panteios Högskola för Samhällsvetenskaper (1930). Det är med detta som sociologin kommer in i universitetens lärosalar, först tillsammans med andra ämnen. Den första universitetsprofessuren i sociologi inrättades 1929 i Salonika och den fick Eleftheropoulos⁶. Samma år började Kanellopoulos undervisa på Atens universitet, som docent inledningsvis och från 1933 som professor.

Men ämnet sociologi värnades inte kontinuerligt på universitetet utan dess ställning kom att präglas av avbrott och beroenden av de politiska vindar som blåste. Diktaturen (1936) tålde inte oliksinnade intellektuella och ännu mindre sociologer⁷ och allra minst marxister. Kanellopoulos avgick från sin tjänst 1935 och 1937 fick han order att lämna Aten och vistas på en liten ort på landsbygden under polistillsyn. Samma år avsattes också Eleftheropoulos.

Tidskrifter

De två tidskrifter, som nämndes tidigare och som var organ för de två förbunden, blev ganska kortlivade. Men en stor mängd andra tidskrifter gavs ut. Det är framförallt tre av dessa som återspeglar utvecklingen av den sociologiska debatten i Grekland: *Noumas* (1901–1931) samt *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* (1921–70) som blev

6 A Eleftheropoulos föddes i Konstantinopel 1873. Han blev docent 1896 och professor i Zürich 1914 och i Salonika 1929. Han hade en rik produktion inom filosofi och sociologi.

7 Sociologin skulle återkomma i Grekland i slutet av 1950-talet. 1959 bildades Nationellt Center för Social Forskning (EKKE) och på 1960-talet inrättades en professor på Panteios Högskola för Samhällsvetenskaperna. Men med militärjuntans maktövertagande 1967 började nya äventyr för sociologin i Grekland.

det nya Förbundets tidskrift och *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori* (1928–40), båda med tydliga influenser från Tyskland.

Marxism versus nykantianism

Marxism är vetenskaplig sociologi

Georgios Skliros⁸ bok *Den sociala frågan*, som publicerades 1907, anses vara startpunkt för sociologin i Grekland. Han introducerade marxismen som sociologi, och gjorde en analys av det grekiska samhällets klasstruktur och historia liksom av aktuella problem – som språkfrågan. Boken bidrog till att Sociologiska Förbundet bildades (1908) och till dess socialistiska tendens. Med anledning av bokens utgivning började en livlig debatt i tidskriften *Noumas*, där mer än 26 artiklar och flera sekundära inlägg kretsade kring Skliros åsikter under 1907–1909. Det som är av intresse här är följande: 1) Alla som deltog i debatten hade studerat i Tyskland och sex av dessa bodde permanent utomlands⁹ 2) Debatten pågick mellan två grupper, vilka själva benämnde sig ”nationalister” respektive ”socialister” 3) Det centrala temat är språket och båda grupperna är positiva till införandet av Dimotiki, åtminstone i grundskolan. 4) I debatten är det den naturvetenskapliga modellen som aktualiseras både i en marxistisk och i en instrumentalistisk form.

Skliros driver i boken (1907) ett antal teser, som han senare förtydligar i olika artiklar under 1907 och 1908 samt i sin sista bok 1919 (Skliros 1977, Skliros 2000: 12–16, Stavridi-Patrikiou (red) 1976: 41, 144–48):

- Man bör göra en distinktion mellan *subjektiv* och *objektiv* sociologi – det är den objektiva som är vetenskaplig. Skliros avvisar den första, som söker förklaringar och föreslår lösningar för samhällsproblem i idealistiska, pseudo-romantiska ideologier, i människornas vilja, i religiösa och moraliska värderingar. Han accepterar den objektiva sociologin. Objektiviteten garanteras genom a) värde-neutralitet i behandling av materialet och metodtillämpningen och genom b) att tillämpa materialistiska teser i samhällsforskningen.
- Samhället är en helhet. Det existerar och utvecklas enligt sina egna lagar och är oberoende av människors vilja.
- Det finns en åtskillnad mellan sociologi och naturvetenskap beroende på deras olika objekt.

8 Skliros föddes 1878 i Trapezounda i Turkiet och dog i Alexandria 1920. När boken publicerades 1907 var han bosatt i Jena och senare i Alexandria. Han var en intellektuell ur den tidens stora grekiska diaspora.

9 En av dem var K Hatzopoulos (1868–1920) som under en stor del av sitt liv bodde i Tyskland (1900–1914). Han var medlem i styrelsen av Samhällsvetenskapliga Förbundet. I debatten 1907–1909 deltog han med sju artiklar med stöd till Skliros ståndpunkter. Han översatte också *Det kommunistiska manifestet* till grekiska (1908) och det utgavs i sin helhet 1913. Han var också utgivare av tidskriften *Techni* (1898) och verksam som poet, romanförfattare och översättare av bland annat Ibsen, Strindberg och Gustaf af Geijerstam.

- Naturvetenskapernas metoder kan tillämpas även inom sociologin – med undantag av experiment.
- Den sociologiska forskningen bör stödja sig på observation och syfta till orsaksförklaringar och förutsägelser.
- Det sociala fältet bör avgränsas från nationen. Och därmed skiljer sig de sociala problemen från de ”nationella problemen”. Då kan Skliros och andra definiera om språkfrågan från ett nationellt problem till ett klassproblem. För Skliros är språkproblemet ett uttryck för samhällsstrukturen och klassrelationsproblem i koncentrerad form. Han uppmanar ”*lingvister att bli sociologer*” om de vill lösa språkproblemet.
- Den historiska materialismen är ett exempel på den objektiva sociologin. Skliros betraktar den som den sociologi som ”... står ett sant objektivt sociologiskt system närmast”.

Skliros ser även en del av den icke-marxistiska sociologin som objektiv. Hans nära vän Hatzopoulos uppfattar sociologi som en speciell vetenskap, oberoende av filosofin, och ser att grunden för den nya vetenskapen har lagts av franska, engelska och nordamerikanska sociologer. Hatzopoulos nämner inte Marx.

Om man väljer att kalla Skliros sociologi (och andra marxistiska bidrag fram till 1920) för *pro- eller metasociologi* hänger samman med om man accepterar marxismen som sociologi eller ej. Förhållandena mellan marxism och sociologi är mycket komplicerade och jag tänker inte gå in på detta. Inte heller tänker jag här gå in på Skliros sista bok (1919), som går utöver marxismen mot sociologin, så som han uppfattar den. I denna bok betonar Skliros om sitt bidrag (2000:16–17) att ”det är tre tjänster som vi har skänkt vårt samhälle: objektiv sociologi, marxistisk ideologi eller upplysning samt bidrag till arbetarrörelsen /betonande nödvändigheten av ekonomisk och politisk organisering, TC/. Vi tror att inte ens våra fiender kan förneka det”.

Trots att Skliros arbete hade påverkat många intellektuella (huvudsakligen marxister) lyckades det inte skapa någon tradition eller riktning inom sociologin. Å ena sidan ville sociologin, så som den utvecklades på 1920- och 1930-talen, avföra marxismen från dagordningen. Man ville introducera och bygga vidare på den klassiska – huvudsakligen tyska – sociologin, ty den passade bättre inom universitetets institutionella ramar och i den modernisering som utvecklades i Västeuropa. Å andra sidan anslöt sig det nybildade kommunistiska partiet (1919) till den Tredje Internationalen, och tillämpningen av dess teoretiska och praktiska revolutionära linje lämnade inget utrymme för sociologiska analyser och ännu mindre för reformer eller en syn på utveckling som var besläktad med den Andra Internationalens. Skliros sociologi förlorade i inflytande.

Den tyska sociologin mot marxismen

Under perioden 1920–36 är explosionen av olika sociologiska och samhällsvetenskapliga texter påtaglig i Grekland. Detta kan karaktäriseras som en för-paradigmatisk period, med Kuhns terminologi. Det handlar om översättningar, introduktioner och presentationer av flera olika sociologiska perspektiv. Andra bidrar till att tillgänglig-

göra verk av Alfred Weber, Tönnies, Oppenheimer, Simmel, Kohler, Pareto, Sombart, Duguit, Loria m fl samt naturligtvis Marx, Durkheim och Max Weber för en grekisk läsekrets. Sociologin introduceras som sagt även i universitetens lärosalar av yngre vetenskapsmän redan innan den institutionaliseras formellt 1929.

I det här sammanhanget är insatserna genom *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* och genom den ansvarige utgivaren (Kalitsunakis) själv ovärderliga. Kalitsunakis bidrar med artiklar och översättningar och han populariserar katedersocialismens idéer. Och det är ingen överdrift att påstå att ”*Arkivet* var garant för vetenskaplig information och vetenskaplig kritik /.../ som sedan dess inte har förekommit i någon tidskrift i Grekland” (Lambiri-Dimaki 1987: 21). I tidskriftens mångfald av teoretiska och metodologiska artiklar, speciella analyser, rapporter från seminarier, recensioner och information om nyutkomna böcker inom och utom landet ser man hur den ursprungliga ambitionen att skapa en sociologi som skulle bidra till både modernisering genom reformer och till socialpolitiken lever vidare. Men så småningom tonar denna riktning bort och en annan riktning träder fram. Den är mer teoretisk, filosofisk och kultur-ideologisk och den är a) kritisk mot marxismen och socialismen, b) positiv till den klassiska tyska sociologin och c) startar en ny tidskrift *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori*.

Debatten om ”marxismen som sociologi” intensifieras

Icke-marxister kritiserade sammanflätningen av sociologi och marxism. I kampen kom dessa att ta till nykantianism och särskilt Rickert, som karaktäriseras som ”den största av de moderna tyska filosoferna” (Th Tsatsos 1929:14), samt den tyska sociologin. Man betonar de positiva förhållandena mellan Rickert och Max Weber och antar att Max Webers inställning till Marx är helt negativ (Theodorakopoulos 1980:47).

Redan i det första numret av *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* (1921) kritiserar en skribent (Haritakis 1921:22) sociologerna för deras ensidiga fokuserande på ”arbetarfrågan”, vilket han ser som en följd av sociologernas marxistiska utgångspunkter. Han rekommenderar för översättning klassiska texter av nykantianer som Cohen, Natorp och Stammler. Hans egen artikel om ”Alfred Webers idéer och den nygrekiska kulturen” ser han också som ett bidrag till utvecklingen av den icke-marxistiska sociologin.

Kanellopoulos tar på sig uppgiften att i flera texter (1929, 1930, 1933 m fl) avslöja många intellektuellas uppfattning att den historiska materialismen är ”den enda sanna och objektiva vetenskapen”. Han skrev även en hel bok om Marx (Kanellopoulos 1931/1994). Han grundar sin argumentation på Werner Sombarts arbete och på austro-marxisterna. Hans kritik gav näring till extrema positioner i den pågående debatten i Grekland. En annan ”heidelbergare” betonade t ex att ”nästan alla som representerar sociologin i Grekland kallar sig själva marxister och rör sig vetenskapligt och moraliskt på den lägsta förenklingsnivån i Marx teori”, medan däremot Kanellopoulos arbete visar ”ideokratin” överlägsenhet (Th Tsatsos 1929:14–15). Omsvängningen i riktning mot den tyska sociologin sammanfaller i tiden med att sociologin institutionaliserades på grekiska universitet och att flera som får universitetstjänster

har studerat i Tyskland. Flera som hade studerat i Heidelberg träder också fram som en grupp runt tidskriften *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori*.

Rickert och Max och Alfred Weber

Kanellopoulos verk utgör det viktigaste bidraget till den grekiska sociologin under perioden 1926–36. För honom stammar sociologin ur den tyska romantiken. Han ser Simmel, Tönnies, Max Weber och Leopold von Wiese som sociologins grundare och han ägnar artiklar, kapitel och t.o.m. böcker åt att introducera och kommentera deras arbeten. Han kritiserar det mesta som skrivs av icke-tyska sociologer. Från 1926 och därefter finns inte någon text av Kanellopoulos som inte refererar till åtminstone en av bröderna Weber. Han introducerar och bygger vidare på Max Weber och Alfred Weber i sina metodologiska arbeten respektive i sina kultursociologiska och historiska arbeten.

Kanellopoulos använder Alfred Webers begreppspar andlig *kultur* och teknisk *civilisation*. Detta begreppspar gör det möjligt att avvisa alla teorier från Saint-Simon, Comte och Spencer till Marx som ensidiga – de ser världshistorien som en progressiv utveckling genom olika stadier utifrån vetenskaplig kunskap och teknologi. Kanellopoulos anser att begreppsparet möjliggör en tredje, överskridande position mellan idealism och materialism, men jag anser att detta är en naiv uppfattning. Han tar inte hänsyn till att poängen är vilken av dessa två som är bestämmande i konkreta analyser. Alfred Weber ger prioritet till den andliga kulturen. Aron lyfter t o m fram Alfred Webers aggressivitet gentemot teknologin (Aron 1964:51). Kanellopoulos gör som Alfred Weber, ger prioritet till kulturen.

Kanellopoulos betonar att han skiljer sig från Rickert på samma tre punkter som Max Weber gör. 1) Han accepterar att distinktionen mellan natur- och samhällsvetenskaperna grundar sig på kunskapens formella karaktär (i enlighet med Windelband 1915:226–247) och inte på skillnaden i objektet som Rickert antar. 2) Han accepterar, i likhet med Max Weber, möjligheten att generalisera i samhällsvetenskaperna och användning av idealtyper. 3) Valet och utformningen av forskningsobjektet sker i enlighet med forskarens värden (Kanellopoulos 1929/1993:11–12, Max Weber 1904/1977). För Rickert gäller det att relatera fakta till de värden som dominerar under den beforskade perioden.

Kanellopoulos har betecknats som i första hand socialfilosof och i andra hand som analytiker, med verk av hög kvalitet och stor betydelse (Becker 1961:1096–1098). Jag själv ser Kanellopoulos arbete huvudsakligen som kultursociologi. Karaktäristiken ”socialfilosofi” stämmer rent generellt bra överens med hur sociologin utvecklades i Grekland denna period. Varken Kanellopoulos eller någon annan sociolog i Grekland gick vidare till någon empirisk tillämpning eller analys (Kyrtsis 1996, Lambiri Dimaki 1987).

Tidskriften Arkiv för filosofi och vetenskapsteori

Tidskriften *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori* (1928–40) sökte alltså införa och utveckla nykantianismen i Grekland. Redaktionskommittén ser sin tidskrift som en

fortsättning av Heidelberg-andan och främst Rickert. Tre av de fyra medlemmarna i redaktionskommittén hade doktorerat i Heidelberg under 1920-talet och blev senare professorer vid Athens universitet. Den ene (Theodorakopoulos) hade skrivit sin avhandling om *Platons Dialektik des Seins* (1927) med Rickert som handledare och hans avhandling publicerades i en serie som Rickert och Hoffmann var ansvariga för. Den andre (Kanellopoulos) var medlem av det *Tyska Sociologiska Förbundet* efter förslag av Tönnies och von Wiese. Den tredje (K Tsatsos) var en nykantiansk filosof. Under den period som intresserar oss här var han aktiv deltagare i debatten med artiklar och två böcker om problem angående rättstolkning (1932) respektive Kants socialfilosofi (1935). Den fjärde medlemmen (Tsamados) hade översatt Natorps bok *Platos Ideenlehre* (1903) till grekiska (1929). I första numret av tidskriften är den första artikeln skriven av den vid det laget ålderstigne Rickert med titeln "Grekernas eviga ungdom" och den andra artikeln är skriven av Frank med titeln "Den grekiska idén".

Dessutom kom efter några år Max Webers "Vetenskap som yrke" ut i *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* (1933–34) i grekisk översättning och med en lång introduktion av översättaren, en framstående filolog (Sikoutris). Där har också Platons idéer en betydande position för vetenskapens utveckling i Europa.

Jag nämner dessa detaljer för att belysa riktningen i det andliga klimat, som *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori* försökte skapa. Deras syfte var att lyfta fram att relationerna mellan Grekland och Europa, särskilt Tyskland, inte är ensidiga från Europa till Grekland – i kommunikationen hade båda parter något att bidra med.

Detta innebar att relationen mellan filosofi och sociologi, som den kom att utformas av redaktionskommittén och gruppen som formades runt den, inte är en relation mellan epistemologi och en specifik vetenskap – sociologin eller samhällsvetenskaperna mer allmänt –, som man kanske kunde väntat sig av dessa personer som studerat Windelband och Rickert på ort och ställe i Tyskland. Det är snarare (med några undantag) en blandning av platonism, nykantianism (med påverkan från Jaspers) och en rejäl dos romantisk ideologi i Stefan Georgs och Friedrich Gundolfs tappning.

Speciellt hos Kanellopoulos är det romantiska draget starkt. Även språkproblemet angriper han med begreppsparet rationalism-romanticism och ser i Dimotiki den organiska kontinuiteten av folkets kultur medan anhängare av rationalism och modernitet tilldelas en instrumentalistisk uppfattning om språket där Dimotiki blir ett medel för politiska och klassmässiga syften. Den romantiskt-filosofiska ram man rör sig inom öppnar vyer mot det förflutna, mot begynnelsen, den ständiga närvaron av den grekiska andan i den västliga kulturen – inte minst den tyska. Man bidrar alltså inte till moderniseringssträvandena så som majoriteten av Samhällsvetenskapliga Förbundets medlemmar och *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* gjorde, utan till att forma en konservativ ideologi som på olika sätt genomträngde kulturella verksamheter och den ideologiska statsapparaten.

Men samtidigt minskade denna kulturideologiska inriktning dessa personers möjlighet att se det som i andra länder ledde till att sociologin utvecklades till en empirisk vetenskap. För redaktionskommittén och gruppen runt den fullbordades sociologin med klassikerna. De kunde inte se (eller värdera) sociologins utveckling efter

dessa klassiker. De lovprisar Tönnies, Simmels, Max Webers och Alfred Webers verk. Så sent som 1980 deklarerar Theodorakopoulos att sociologin med dessa verk gav det bästa som den kunde åstadkomma. Man kunde inte se att dessa verk utgjorde en av flera varianter eller alternativ av sociologin och inte heller sökte man se de historiska begränsningarna i dess värdemässiga och metodologiska grunder.

Man såg inte att med de tyska klassiska sociologernas verk avslutades mer än ett sekels romantiska reaktion mot upplysningen och att denna sociologi inte svarade mot den nya formen och dynamiken hos industrikapitalismen och nationalstatens nya roll från 1930-talet och framåt.

Avslutande sammanfattning

Sammanfattningsvis fanns det alltså förutsättningar under perioden 1907–36 att etablera sociologin i Grekland – akademiska föreningar, professurer, sociologiska tidskrifter, teoretiska artiklar, praktiska reformambitioner – men tillfället gick förlorat.

Under denna period utvecklades sociologin i två etapper. Den första var parallell med borgerlighetens strävan efter dominans där marxister och vänsterradikala intellektuella samarbetade med liberaler för stegvisa reformer och för att ge lösning på konkreta problem (som språkproblemet). För en del intellektuella framträder marxismen och sociologin som identiska, för andra är sociologin tvärvetenskapligt förbunden med framförallt ekonomi men även andra samhällsvetenskaper. Alla antog ett samband mellan vetenskap och socialistisk reformism. Under den andra etappen, från 1920 framåt, följer sociologin med i borgerlighetens försök att förstärka och konsolidera sin makt genom institutionella reformer i den högre utbildningen och med en konservativ kultur-ideologisk prägel. En ny sociologisk riktning framträder som försökte dels att bekämpa marxismen, dels att bidra till att överbrygga de spänningar som fanns på kultur-ideologisk nivå mellan inhemska bidrag och de nya som kommer från Europa. Det är en ny hållning som lyfter fram inhemsk produktion och får sitt främsta uttryck i trettioalisternas litteratur.

Förutsättningarna för att etablera sociologin fanns som sagt i Grekland men tillfället gick förlorat. Hindrande faktorer såsom institutionell och politisk instabilitet, ideologiska engagemang, personliga ambitioner osv ledde till en förskjutning av sociologernas intressen främst mot en teoretisk och kultur-ideologisk nivå och för att tillgodose undervisningsbehov vid universiteten. Universitetens syfte var att tillgodose statens behov av att rekrytera utbildade högre tjänstemän. När staten organiserar och har central översyn över intellektuell verksamhet blir det svårt för ett vetenskapligt samhälle att bildas och framförallt att fortsätta att existera.

Denna förskjutning ledde till en brist på intresse för sociologins övriga aspekter – tekniker, metoder, metodologiska tillvägagångssätt – som tillsammans med teori utgör en vetenskap i sin helhet. Kanske är det bl a just bristen på produktion av empirisk kunskap för att lokalisera och bemöta aktuella problem som har bidragit till att det grekiska samhället inte kände något behov av sociologin. Men närvaron av sociologer i den offentliga debatten och politiken har varit mycket påtaglig. Stamatiades, som

var professor i sociologi på Panteios Högskola i Aten i början av 1960-talet, brukade säga att Kanellopoulos (som senare blev politiker) inte är sociolog längre, att sociologin i Grekland förlorade en utmärkt sociolog medan politiken vann en utmärkt politiker. Detta med politiken gäller inte bara Kanellopoulos. Papanastasiou var samtidig samhällsvetare och en framstående politiker och statsminister, Kanellopoulos själv var statsminister två gånger, K Tsatsos var landets president och flera andra var ministrar. Stamatiades ville på intet sätt förringa Kanellopoulos sociologiska insats utan snarare betona vissa negativa effekter som kan uppstå när man blandar ihop ”Vetenskap/sociologi som kall” och ”Politik som yrke”.

Referenser /med grekiska titlar i svensk översättning/

- Aron, R. (1964) *German Sociology*. New York: The Free Press.
- Becker, H. & H. E. Barnes (1961) *Social thought from Lore to Science 1938/*. New York: Dover Publications.
- Coniavitis, T. (2011) /Max Webers mottagande i Grekland/ I Antonopoulou & Chiotakis (red) /*Vår moderne Max Weber*/. Aten: Nisos.
- Haritakis, G. (1921) /Alfred Webers idé om kultur och den nygrekiska kulturen i *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper*/, vol. 1, nr 1, 1921.
- Kanellopoulos, P. (1993, 1994, 1995,1996) /*Samlade sociologiska verk*, vol. 1,2,3 och 4/. Aten: Jallelis.
- Kanellopoulos, P. (1980). /*Heidelberg. Våra andliga bands gyllene knut*/. Aten: Sakkoulas.
- Kyrtsis, A.A. (1996) /*Sociologiska tankegångar och moderniseringsideologier i den grekiska mellankrigstiden*/. Aten: Nisos.
- Lambiri Dimaki, I. (1987) /*Sociologin i Grekland idag*/. Aten: Papazisis.
- Neurath, O. (1973) *Empiricism and Sociology*. Boston: Reidel.
- Noutsos, P (1991) /*Det socialistiska tänkandet i Grekland/ (Vol. II: Del 1)*. Aten: Gnosi.
- Parsons, T. (1968) *The Structure of Social Theory 1937/*. New York: The Free Press.
- Skliros, G. (2000) /*Hellenismens problem i dag*/. Katerini: Mati.
- Skliros, G. (1977) /*Verk*/. Aten: Epikairoita.
- Stavridi-Patrikiou, P. (1999) /*Språk, utbildning och politik*/. Aten: Olkos.
- Stavridi-Patrikiou, P. (red) (1976) /*Noumas*/. Aten: Hermes.
- Theodorakopoulos, I. (1980) /*Mitt älskade Heidelberg*/. Aten.
- Tsatsos, Th. (1929) /P Kanellopoulos. Kritik av Sociologiska Teorier i *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper*/, vol. 9 nr 3.
- Tsoukalas, K. (1969) *The Greek Tragedy*. Harmondsworth: Penguin.
- Turner, P. S. & H. J.Turner (1990) *The Impossible Science*. London: Sage.
- Wagner, P. A. (2001) *History and Theory of the Social Sciences*. London: Sage.
- Weber, M. (1977) ”Samhällsvetenskapernas objektivitet” (1904) ur *Vetenskap och Politik* Göteborg: Korpen.
- Windelband, W. (1915) ”Historia och Naturvetenskap”. Ur *Preludier* Stockholm: Bonniers.

Författarpresentation

Thomas Coniavitis, numera professor emeritus, blev fil dr 1977 och docent 1985 i Uppsala. Han var verkställande direktör i Foundation for Mediterranean Studies i Aten 1985–88 och från 1986 professor vid Panteion universitetet i Aten. Han var gästprofessor vid Stockholms och Örebro universitet vid flera tillfällen. Forskningsintresset har främst gällt sociologisk teori och metodologiska frågor. På svenska finns bl a böckerna *Irrationalitet och Rationalitet. Max Weber – Georg Lucács: en uppgörelse* (1977) och *Metodologisk pluralism: Till kritiken av den existerande sociologin* (1984).

Recensioner

Global Care Work: Gender and Migration in Nordic Societies,
Lise Widding Isaksen (red.), Lund: Nordic Academic Press, 2010

Global Care Work fångar *Zeitgeisten* avseende hur hemarbete, omsorg och vård förändras genom immigration av kvinnor till de nordiska länderna. Au pairs, medborgare från Östeuropa och andra länder utgör en växande grupp av arbetskraft som tar hand om barn och äldre, städar och vårdar nordiska medborgarna. Antologin belyser tematiken ur flera olika synvinklar: de sociala, medborgarliga och arbetsrelaterade rättigheter invandrade kvinnor (inte) har, frånvaro av facklig organisation, arbetssituationen, hur invandrade kvinnor betraktas av fackliga företrädare, av sina arbetsgivare och i den offentliga debatten, samt hur de själva agerar som mödrar och arbetare. Metodiskt används främst kvalitativa intervjuer och jämförande studier av rättsliga ramar i de nordiska länderna.

Teoretiskt utgår författarna i *Global Care Work* från tre traditioner: forskningen om *global care chains* (Hochschild 2000), om relationen mellan genusjämlighet, migration och välfärd (Lutz 2008, Williams 2007) och om den nationella välfärdsstaten (Esping-Andersen 1985, 2009). Frågor som frekvent tas upp i boken är vad invandringen betyder för den nordiska välfärdsmodellen och för jämlikhet avseende genus, klass och etnicitet. Teoretiskt ifrågasätts främst välfärdsstatsforskningen:

1. Välfärdsforskningens fokus på nationen missar utvecklingen av gränsöverskridande arbete, över gränserna spridda familjer och den ökade individuella rörligheten överlag. Välfärdsforskningens fokus på medborgarliga rättigheter missar enligt författarna att det idag finns icke-medborgare involverade i produktionen av välfärd samt att medborgare i ett land flyttar till andra länder. Vidare försummar välfärdsforskningen att iakta relevansen av globala ojämlikheter som delvis kan anses som en orsak till migration enligt författarna.
2. Därtill ifrågasätts den sedvanliga klassifikationen av de nordiska välfärdsstaterna som genus-vänliga: nordiska välfärdsstaters öppning för invandring av (delvis välutbildade) kvinnor och skattereduktion för hushållsarbeten ger (främst) kvinnor endast begränsade möjligheter att lämna lågstatusarbeten, att få arbetsrelaterade och sociala rättigheter och tar inte hänsyn till att dessa kvinnor i sin tur separeras från sina familjer. Arbetsdeltagandet för nordiska kvinnor underlättas, men ersätts inte av manligt deltagandet i vård och hushåll eller lösningar med bättre villkor för vård- och hushållsarbetare.

Författarna följer främst Hochschild, Lutz och Williams vad gäller betydelsen av migration och dess reglering, betydelsen av en ofullbordad genusrevolution och betydelsen av internationell ojämlikhet. Antologin visar den fortsatta betydelsen av nationalstatens lagstiftning, men författarna visar hur även lagstiftning bortom sociallagstift-

ning i snäv bemärkelse, dvs. lagstiftning avseende migration och skatter i såväl immigrations- som emigrationsländer har betydelse för välfärdsstatens tjänsteproduktion samt för den individuella välfärden av nordiska och invandrade kvinnor.

Det dominerande temat i boken handlar om *au pairs* som utför hemarbete och tar hand om barn i danska och norska hem (kap. 2-5, 11). Den rättsliga konstruktionen av *au pair* är fortfarande präglad av idén om internationellt kulturutbyte och språkinläring, vilket medger endast få arbetsrättsliga och sociala säkerheter (kap. 4 Calleman). Denna lagliga situation står därmed i kontrast till det arbete som de facto förväntas av mottagande familjer och utförs av *au pairs*. Denna lagliga ram medför en osäker situation för *au pairs* som 'icke'-arbetstagare. Vidare visas att den största gruppen av *au pairs*, Filippinare, dessutom blir belastade av att vara illegala *au pairs*, då den filippinska regeringen förbjuder för de egna medborgarna denna form av aktivitet (kap. 2 Hellum). Det filippinska förbudet tas dock inte i beaktande av den danska och den norska regeringen (men av t.ex. den finska och svenska lagstiftningen), vilket leder till korruption i form av att blivande *au pairs* mutar filippinsk personal.

Den danska och norska självbilden av att vara kvinnovänliga samhällen ifrågasätts utifrån den roll som *au pairs* spelar (kap. 2 Hellum och kap. 3 Bikova): medan den offentliga debatten framhåller immigration som en win-win lösning för nordiska och invandrade kvinnor, lyfter författarna istället fram att problematiken ligger i en ofullbordad genus-revolution. Män utför fortfarande inte hemarbete i samma utsträckning som kvinnor. Om *au pairs* utför hemarbete i stället så blir det norska och danska kvinnornas uppgift att agera som kvasi-arbetsgivare i form av anlitanDET, arbetsanvisningar och kontroll. Vidare tar man upp att debatten mellan makarna om hemarbetet minskar, vilket förskjuter problematiken utan att lösa den (kap. 5 Fjell).

Kulturella och etniska perceptioner beskrivs i flera kapitel. *Au pairs*, t.ex., ska helst vara unga kvinnor som betecknas som "flickor", ska helst vara från vissa länder (Filippinerna, Tyskland eller de baltiska länderna) och anses inte vara del av familjen även om de bor i samma hus (kap. 2, 3). En känsla av osäkerhet och obehag hos norska kvinnor gentemot *au pairs* beskrivs också (kap. 5). Fackföreningars svårigheter att attrahera invandrade kvinnor stöter på bland annat kulturella hinder i form av en ömsesidig osäkerhet (kap. 11 Hansen).

Vad *global care chains* betyder för de invandrade kvinnornas liv belyses särskilt i kap. 6 (Dahl & Spanger) och kap. 7 (Widding Isaksen). Här presenteras fallstudier av hur kvinnor hanterar det att arbeta i ett annat land än det deras familjer och barn lever i. Här beskrivs kvinnornas strategier att skapa sig ett hem i det nya landet, deras framtidsplaner avseende familj och arbete och hur deras anseende och ekonomiska betydelse ökar i deras familjer i hemlandet.

I kapitel 8 analyserar Platzer svensk migrationspolitik i relation till arbetsmarknadssituation i omsorgsarbeten sedan 1945. Enligt Platzer förändras migrationsbestämmelser efter arbetsmarknadens behov och inte efter till exempel asylsökandes behov.

I kapitel 10 jämförs introduktionen av hembiträden 1944 och skattereduktionen för hushållsnära tjänster 2007 i Sverige. Carlsson analyserar den offentliga argumen-

tationen för och följderna av lagstiftningen avseende arbetsrelaterade rättigheter och möjligheter till professionalisering.

Antologins styrka ligger i mindre grad i teoretiskt nytänkandet eller rigoröst teori-testandet, men snarare i att de enstaka studierna förmår att göra situationen för kvinnor i det nya Norden åskådligt genom kvalitativa studier, samt genom att med ett jämförande perspektiv analysera de lagliga rambetingelserna för migration, sociala och arbetsrelaterade rättigheter som migrerande kvinnor behöver förhålla sig till. Därmed framhäver antologin viktiga perspektiv i diskussionen om välfärden. Än så länge är omfattningen av immigrerande kvinnors arbete relativt begränsat till storstäder och över- och medelklasshem, men antologin visar på en växande trend. Att antologin även ligger mitt i en aktuell internationell diskussion framgår av att ILO tog fram en ny *Domestic Workers Convention* 2011.

Ingrid Grosse, Högskolan Dalarna

Våldets topografier: Beträktelser över makt och motstånd,
Carina Listerborn, Irene Molina & Diana Mulinari (red.),
Stockholm: Atlas, 2011

I ett samhälle finns det vissa drag hos och förutsättningar för den rådande sociala ordningen som inte artikuleras, som inte längre uppfattas som i behov av ideologisk legitimering och som har sjunkit in i den tysta bakgrunden till det samhälleliga livet. Det uteslutna är alltid det som står emot någonting, fästpunkten för varje diskursivt konstituerad normalitet. Foucault kallade som vi minns diskursen för batalj och implicerade därmed att det diskursiva osynliggörandet inte skall betraktas som konsekvensen av det diskursiva systemets abstrakta passivitet, utan som en följd av dess *våld*: ”Vi måste uppfatta diskursen som ett våld vi utövar mot tingen eller åtminstone som en praktik vi påtvingar dem”.

Jag skulle vilja påstå att det är precis detta våld som i sina olika former skärskådas i boken *Våldets topografier: Beträktelser över makt och motstånd*, under redaktörskap av Carina Listerborn, Irene Molina och Diana Mulinari. Bokens övergripande syfte kan ses som ett försök att förbinda beskrivningar av det subjektivt upplevda våldet med en teoretisk förståelse av de praktiker som producerar detta våld. Därmed inte sagt att boken endast fokuserar på våldets subjektiva sida. Nej, i bokens fokus ligger även våldets inte alltid lika synliga, men minst lika grundläggande former: det symboliska och det systemiska våldet. I denna triadiska beskrivning av våldets morfologi, vilken bl.a. hämtar sin inspiration från Slavoj Žižek, består det subjektiva våldet i det konkreta våld som utförs av en tydligt identifierbar aktör, medan det symboliska våldet är det våld som är inbyggt i själva språket. Det systemiska våldet kan i sin tur ses som följderna av strukturella faktorer i det rådande ekonomiska och politiska systemet.

Mångfalden praktiker som kan betecknas som våld ter sig onekligen överväldigande och kan lätt bli teoretiskt ohanterbar. Den röda tråden som löper genom samtliga

av bokens texter utgörs dock av platsen, detta topos som blir till en "samlingspunkt för intrikata sociala maktrelationer" (s. 10), oavsett om det är i form av det sociala rummets materiella manifestationer, de språkliga praktikernas maktspel eller den av hegemoniska diskurser märkta människokroppen.

Boken inleds med kulturgeografen Derek Gregorys analys av USA:s invasion av Irak 2003 och de problem som följt i spåren av ockupationen. Gregory målar upp en bild där den irakiska regeringens omtvistade suveränitet och dess relation till de amerikanska militära insatserna kan ses som en dialektisk rörelse mellan uppror och upprorsbekämpning vilken, med anspelning på Foucaults analys av den pestsmittade staden, har resulterat i att Bagdad gjorts till en anti-stad, präglad av en biopolitik förvriden till sin motsats, en nekropolitik.

I kriminologerna Magnus Hörnqvists och Janne Flygheds text görs en kritisk analys av två inom både den akademiska och den politiska diskussionen framträdande perspektiv på orsakerna till terrorism: det kulturalistiska perspektivet, med fokus på inkommensurabla kulturella värderingar som grunden till konflikter, och utanförskapsperspektivet, med fokus på dylika konflikter som en följd av vad Durkheim skulle sett som bristande social integration.

Forskarna Liz Fekete och Frances Webber visar utifrån en europeisk kontext hur det i flera länder, inklusive Sverige, skapats ett separat straffrättsligt system för utlänningar kännetecknat av hårdare domar, fängelsesegregation och dubbelbestraffning (dvs. utvisning efter avtjänat fängelsestraff). Vi behöver inte blicka långt tillbaka i den europeiska historien för att se de potentiellt ödesdigra följderna av denna "fiendens penologi" baserad på rasistiskt skillnadsgörande.

Kulturgeografen Mustafa Dikeç kontrasterar därefter i sin text upploppen i franska förorter på 80-talet med dem på 90-talet och visar hur de senare, genom ett diskursivt omformulerande och rumsligt stigmatiserande av förorten, har kommit att konstrueras som störande "oväsen" snarare än legitima röster med specifika politiska rättvisanspråk.

Sociologen Diana Mulinari gör sedan en fin analys av antirasistiska aktivisters erfarenheter av statligt våld och kampen om det offentliga rummet. Hon visar bland annat på hur dessa ungdomars politiska motstånd tenderar att framställas som kriminellt och våldsamt, medan de antidemokratiska krafternas symboliska våld på många vis osynliggörs, inte minst genom polisväsendets repressiva agerande.

I kulturgeografen Irene Molinas text om den banala nationalismen och vardagsrasismen hamnar den svenska flaggan på förortsbalkongen i fokus för en diskussion kring den stigmatiserade och rasifierade förorten. Genom en intersektionell analys visar Molina på ett intressant sätt vardagsrasismens emotionella investering i balkongflaggan och hur denna blir till ett uttryck för symbolisk våld i ett specifikt urbant landskap.

Urbanforskaren Carina Listerborn visar skarpsinnigt i sin text hur muslimska kvinnors bärande av slöja på offentliga platser konstrueras som ett problem mot bakgrund av urbana segregationsmönster baserade på subjektivt, symboliskt likväl som systemiskt våld.

I sin analys av hedersvåldsdiskursen och skillnadens politik visar sociologen Mino

Alinia på ett teoretiskt beaktansvärt och innehållsrikt sätt hur den kulturalistiska hedersvåldsdiskursen bidragit till ökad rasifiering i samhället.

Statsvetaren Marcus Lundgren presenterar sedan en intersektionell analys av ett antal dominerande diskurser om mansvåld och visar hur olika skillnadsgöranden grundade i kön, klass och etnicitet tenderar att fragmentera en adekvat förståelse av mäns våld mot kvinnor, fördunkla dess samhälleliga omfattning och förstärka den förskönande bilden av ett jämställt Sverige.

Slutligen har vi historikern Roger Johanssons skildring av de historiska händelser vid Ådalen i Sverige och Haymarket i USA som ledde till uppförandet av monumneten på respektive plats, monument som genom sin symboliskt färgade materialitet och rumsliga lokalisering blir till konkreta manifestationer i nutiden av ett förflutet våld.

Vid sidan om att förutsättningarna för författarnas förhoppning om att antologin skall öppna ”för en mer nyanserad debatt om våldspraktiker” enligt min mening onekligen föreligger, är en av bokens stora förtjänster att samtliga texter på olika sätt, inte alltid explicit men genomgående påtagligt, visar på sprickorna i de hegemoniska diskursernas murar som kringgärdar och genomskär det urbana landskapet. Det är sprickor genom vilka vi kan skymta möjligheterna till andra former av rumsligheter, andra former av kulturella praktiker och mellanmänniska samförstånd – somliga potentiella och ännu inte aktualiserade, andra redan förverkligade men misskända.

Om värdet av en kritisk samhällsanalys ligger i dess förmåga att inte endast blottlägga det förgivettagna, utan även synliggöra osynliggjorda möjligheter genom att visa på det som utesluts när specifika talordningar framträder som normativa inom en diskurs, måste föreliggande bok betraktas som ett synnerligen värdefullt samhällskritiskt arbete.

Lennart E. H. Räterlinck, Sociologiska institutionen & IBF, Uppsala universitet.

Verksamhetsberättelse Sveriges Sociologförbunds styrelse 2010-2012

Det råder nog inget tvivel om att det två senaste åren har inneburit den största förändringen sedan förbundets tillblivelse. Förbundet startades 1961 och hade sitt första årsmöte 1962. År 2012 firas 50-årsjubileum i och med Sociologidagarna 15–17 mars 2012 med Sociologiska institutionen, Stockholms universitet som värd. Sociologidagarna som våra träffar nu heter sker vartannat år, 2014 kommer de att förläggas till Göteborg, och när detta kommer i tryck har du förhoppningsvis redan anmält dig till denna begivenhet. Det finns skäl att vända blicken bakåt för att sammanfatta något kort vad styrelsen gjort under de två år den verkat.

I och med att Årsmötet i Halmstad 2010 godkände den plan, inklusive nödvändiga ändringar av förbundets stadgar för planens genomförande, som framlades av förra styrelsen under Mikael Carlehedens ledning, kunde ett stort förändringsarbete implementeras. Den största förändringen utgörs av att medlemskap för sociologimiljöer (institutioner) nu inte bara är en teoretisk möjlighet, utan genom ett gediget arbete, och ett mycket stort gensvar från sociologisverige, även en empirisk realitet.

Denna förändring har möjliggjort en större satsning på Sociologidagarna, uppbyggnad av en hemsida, men framförallt att vi kunnat lösa det alltmer trängande problemet med finansieringen av Sociologisk Forskning. Vi kan nu erbjuda miljöerna full ekonomisk ersättning för att härbärgera redaktionen. En hel del åtgärder har också vidtagits för att göra tidskriften än mer elektronisk. Det gäller den elektroniska publiceringen via databasen JSTOR och via e-tidskriften Politiken. (Se gärna till att ditt bibliotek tillhandahåller full sökbarhet för Sociologisk Forskning.) Vår tidskrift som är med i Social Science Citation Index har en potential som kan utvecklas.

Den nya redaktionen för vår tidskrift kommer inom en snar framtid att ligga vid Mittuniversitetet, och styrelsen vill tacka Hedvig Ekerwald i Uppsala för hennes passionerade insatser som redaktör för tidskriften under de senaste tre åren. Även om redaktionen kommer att förläggas och ledas från Mittuniversitetet är tanken att redaktionen skall ha tydliga kopplingar också till miljöer i övriga Sverige. Vi uppmanar alla svenska sociologer att, inte minst utifrån texter för Sociologidagarna, skicka in manus till Sociologisk Forskning. Ett elektroniskt manuskripthanteringssystem på adressen www.sociologiskforskning.se har under verksamhetsperioden kunnat implementeras och användningen av det kommer att utvecklas till fromma för skribenter, bedömare och redaktion.

Den tvååriga cykeln som styrelsen verkar för gör att varje styrelse kan arbeta lite mer strategiskt och har möjligheten att också se frukterna av vad som genomförs. Det finns numer även ekonomiska resurser för satsningar utöver det som är nödvändigt.

Den nuvarande styrelsen vill tacka för det stöd som vi fått från sociologisverige under våra två år, och önskar den nya styrelsen lycka till!

Styrelsen 2010–2012,
Patrik Aspers (UU), ordförande
(Diana Mulinari, vice ordförande)
Veronika Burcar (LU), sekreterare
Magnus Ring (LU), kassör
Gunnar Andersson (LU)
Vessela Misheva (UU)
Abby Peterson (GU)
Zoran Slavnic (LiU)
Linda Soneryd (GU)
Åsa Wettergren (GU)
Ida Öun (Umeå U)
genom ordförande Patrik Aspers

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

INDEX

Sociologisk Forskning

2009–2011

I detta index över Sociologisk Forskning från och med nr 1 2009 till och med nr 1 2012 ingår först en kronologisk avdelning där varje artikel, men inte recensionerna, numreras. Sedan följer ett författarindex med hänvisningar till de numrerade artiklarna.

Under hela denna period har följande personer utgjort redaktion:

Hedvig Ekerwald (redaktör)

Fereshteh Ahmadi

Åsa Eldén

Bo Lewin

Sverre Wide (recensionsredaktör)

Du har väl alla tidigare nummer av Sociologisk Forskning?

Om inte så går de att beställa via vår hemsida:

www.sociologforbundet.se

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

Nummer 1 2009

1. Från redaktören: Sociologernas relationsväv
2. Forskning med juridiska förvecklingar. *Fredrik Bragesjö och Margareta Hallberg*
3. Att prata ihop sig i rätten. *Ingrid Sablin*
4. Europeisk familjelycka. *Anders Hellström*
5. Ökat hot och våld i arbetslivet: En följd av förändrade arbetsförhållanden? *Kristina Jerre*
6. Survey Research and Sociology. *Martin Bulmer*
7. Recensioner
8. Sociologförbundet har ordet: Att vara ordförande. *Antionette Hetzler*

Nummer 2 2009

9. Från redaktören: Tidskriftens granskningsprocess
10. Sociologin, hybriderna och den sociala verkligheten: Exemplet kärnavfall. *Göran Sundqvist och Mark Elam*
11. De oauktoriserade migranterna i svensk byggnadssektor: En studie i deportationspolitik 1990–2004. *Denis Frank*
12. Sociala normer, sociala identiteter och socialt avstånd. *Ulf Himmelstrand*
13. Recensioner
14. Sociologförbundet har ordet: Om vetenskapliga allmänningar. *Mikael Carleheden*

Nummer 3 2009

15. Från redaktören: Sociologisk Forskning, Web of Science och Sociological Abstracts
16. Smärta, skönhet och sociomaterialitet: En intervju med Dag Østerberg om begreppen form, förändring och socialitet. *Sverre Wide*
17. Skilsmässor och separationer: Betydelsen av rollspecialisering och jämställdhet. *Karina Nilsson och Mattias Strandh*
18. Ungdomars samtal kring risker: Relationen mellan riskförståelse och platsanknytning. *Erika Wall*
19. Why Whiteness Studies needs to think about Warfare. *Vron Ware*
20. Recensioner
21. Replik (Susanne Dodillet och Jenny Westerstrand)
22. Sociologförbundet har ordet: Världskongress i Sverige nästa år, Internationella sociologförbundets XVII kongress i Göteborg 2010. *Ulla Björnberg*

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

Nummer 4 2009

23. Från redaktören: Vårt Internationella sociologförbund
24. Har den interna demokratin i politiska partier försvunnit över tid?
Karl Loxbo
25. Arbetslöshet som en icke önskvärd konsekvens av socialbidrag:
Resultat från en tidsserianalys på befolkningsnivå i Sverige 1946–1990.
Sten-Åke Stenberg och Lars Brännström
26. Virtuella kroppar: Presentationer av jaget i svenska dagboksbloggar.
Lovisa Eriksson
27. Towards a Post-Patriarchal Gender Order: Confronting the Universality and the Particularity of Violence against Women. *Yakın Ertürk*
28. Recensionier
29. Sociologförbundet har ordet: Om reformering av Sveriges Sociologförbund. *Patrik Aspers*

Nummer 1 2010

30. Från redaktören (endast om innehållet).
31. Den kroppsliga differentieringens praktik: Övervikt och nätdejting på intimitetens marknad. *Roland Paulsen*
32. Från generell bild till individuellt ansikte: Att hantera oförståelse och stereotyp bemötande i fyra lågstatusyrken. *Marita Flisbäck*
33. Konsten att välja rätt spårvagn: En studie av segregation, skolval och unga människors studieplaner. *Thomas Johansson och Nils Hammarén*
34. Periphery and Metropole in the History of Sociology. *Raewyn Connell*
35. Svart pedagogik inom högskolevärlden: Inducerad otillräcklighet bland lärarkåren ökar produktiviteten och hotar medborgarskapet.
Rolf Å. Gustafsson
36. Recensionier
37. Sociologförbundet har ordet: Den liberala utbildningen: bredden som specialisering. *Mattias Strandh*

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

Nummer 2 2010

38. Från redaktören: Datoriserad manuskripthantering
39. Att inte spänna kärran framför hästen: Precisering av Meads ”rollövertagande”. *Lars-Erik Berg*
40. Underkuvade kunskaper och genealogins möjligheter. *Jutta Ablbeck-Rehn*
41. Lek och empowerment: De alternativa rummens roll i sociala rörelser. *Carl Cassegård*
42. Publikdragande namn eller aktivister med drag i? Om symboliskt kapital som maktresurs i den globala rättviserörelsens lokala organiseringsarbete. *Henrik Nordvall*
43. Patriarchal Values: Girls are More Apt to Change. *Jaleh Shaditalab och Rana Mehrabi*
44. Recensioner
45. Sociologförbundet har ordet (om beslut vid årsmötet i Halmstad och framtiden). *Patrik Aspers*

Nummer 3 2010

46. Från redaktören: Politisk höst
47. Kung slår dam: Våldsforskningsmetodologi i ett våldsamt jämställt Sverige. *Jenny Westerstrand*
48. Hårda nypor för ett mjukt samhälle? Om medialisering och rasifiering i utspelspolitikens Sverige. *Magnus Dahlstedt*
49. Akademisk kvalitet, vad är det? Om utarmningen av den akademiska autonomi. *Adam Droppe och Björn Söderfeldt*
50. A Vocabulary Justifying Revolutions. *Hans L. Zetterberg*
51. Recensioner
52. Replikor (Micael Björk och Janne Flyghed)
53. Sociologförbundet har ordet (om planerna för framtiden)

Nummer 4 2010

54. Från redaktören: Från Göteborg till Yokohama
55. After Work: En longitudinell studie i arbetsmiljöns långsiktiga inverkan på sambandet mellan socioekonomisk position och äldres ohälsa. *Vanessa Parker, Liselotte Löf och Ingemar Käreholt*
56. Motstånd och stöd: En studie av svenska muslimska församlingar. *Klas Borell och Arne Gerdner*
57. Japanese Animation and Glocalization of Sociology. *Kiyomitsu Yui*
58. Recensioner
59. Internationella Sociologförbundet har ordet: Utmaningar för den globala sociologin, från Göteborg till Yokohama. *Michael Burawoy*

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

Nummer 1 2011

60. Från redaktören: Det redaktionella arbetet
61. Konsensus och personifierade konflikter: Problembeskrivningar av äldreomsorg i svensk dagspress. *Carina Markström, Karin Ljuslinder och Stefan Sjöström*
62. Framväxten av sociala rörelers globala politik. *Stellan Vinthagen*
63. Den ofrånkomliga nationalismen. *Elisabeth Özdalga*
64. Recensioner
65. Böcker recenserade i Sociologisk Forskning 2009–2010
66. Sociologförbundet har ordet (nyheter från Sociologförbundet). *Patrik Aspers*

Nummer 2 2011

67. Från redaktören: Att utvärderas
68. Konsekvenser av rollövertagande ”I”, ”me” och individualiteten. *Lars-Erik Berg*
69. Charterturisme som produkt: En sociologisk analys af agens i oplevelsesøkonomien. *Jakob Lauring*
70. I skuggan av kulturella stereotyper: Perspektiv på forskning om genus, jämställdhet och etniska relationer i Sverige. *Alexandra Ålund och Mino Alinia*
71. Främlingen. *Georg Simmel*
72. Recensioner
73. Sociologförbundet har ordet: Att tillsätta tjänster och fördela medel. *Patrik Aspers*

Nummer 3 2011

74. Från redaktören: Ett frånfälle
75. Barnfri: En stigmatiserad position. *Helen Peterson*
76. Flerspråkighet: Uppfattningar om minoritetsspråket som framtidsresurs. *Robert Kennedal*
77. Hårdare tag i arbetslivet? Åtgärder mot arbetsrelaterat våld i facklig press 1978–2004. *Sofia Wikman*
78. Tid som välfärdsfaktor: Förändrade motiv i svensk arbetstidspolicy. *Uffe Enokson*
79. The Sustainability Revolution: A Societal Paradigm Shift – Ethos, Innovation, Governance Transformation. *Tom R. Burns*
80. Recensioner
81. Sociologförbundet har ordet: En kort lägesrapport från Sociologförbundets kassör. *Magnus Ring*

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

Nummer 4 2011

82. Från redaktören: Sociologi och naturvetenskap i par
83. Elitutbildning: En strategi för erkännande? *Evin Ismail*
84. Att göra sig anställningsbar: Om instrumentella identitetspositioner och könad säljbarhet. *Marinette Fogde*
85. Mångfaldsbarometern: Sju år av attitydmätningar. *Orlando Mella*
86. Sociologidagarna
87. Recensioner
88. Repliker (Mikael Stigendal och Anders Ramsay)
89. Sociologförbundet har ordet: Arkivering och återanvändning av kvalitativa data, policy trender och akademiska kontroverser. *Zoran Slavnic*

Nummer 1 2012

90. Från redaktören: Stafetten går vidare
91. Riskfyllt vatten: Hur individen skapar förståelse av oväntad parasitförekomst i dricksvatten. *Erika Wall och Linda Kvarnlöf*
92. Vem är den ekonomiske brottslingen? En jämförelse mellan länder och brottstyper. *Tage Alalehto och Daniel Larsson*
93. Bortom skolframgång: En analys av PISA 2006 ur ett intersektionellt perspektiv. *Osman Aytar och Orlando Mella*
94. Sociologin i Grekland från 1907 till Metaxas-diktaturen ((1936–1940) och andra världskriget. *Thomas Coniavitis*
95. Recensioner
96. Sociologförbundet har ordet. *Patrik Aspers*
97. Index över Sociologisk Forskning 2009–2011

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

A

Ahlbeck-Rehn, Jutta 40
Alalehto, Tage 92
Alinia, Minoo 70
Alkvist, Lars-Erik 64
Allwood, Carl Martin 20
Andersson, Malinda 51
Aspers, Patrik 13, 29, 45, 66, 72, 73, 96
Aytar, Osman 93

B

Back, Les 64
Berg, Lars-Erik 39, 64, 68, 72, 87,
Bertilsson, Thora Margareta 64
Björk, Micael 52
Björnberg, Ulla 22
Borell, Klas 56
Bragesjö, Fredrik 2
Brännström, Lars 25
Bulmer, Martin 6
Burawoy, Michael 59
Burns, Tom R. 79
Börjesson, Mats 87

C

Carlbom, Aje 13
Carleheden, Mikael 14
Cassegård, Carl 41
Coniavitis, Thomas 94
Connell, Raewyn 34

D

Dahlstedt, Magnus 48
Dodillet, Susanne 21
Droppe, Adam 49

E

Ekerwald, Hedvig 1, 9, 15, 23, 30, 38,
46, 54, 60, 67, 74, 82, 90, 97
Elam, Mark 10

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

INDEX – FÖRFATTARE

Enokson, Uffe 78
Eriksson, Lovisa 26
Ertürk, Yakın 27
Esbati, Ali 36

F

Flisbäck, Marita 32
Flyghed, Janne 44, 52
Fogde, Marinette 84
Frank, Denis 11

G

Gerdner, Arne 56
Grosse, Ingrid 87, 95
Gustafsson, Rolf Å. 35

H

Hallberg, Margareta 2
Hammarén, Nils 33
Hammarström, Gunhild 58
Hellström, Anders 4
Hetzler, Antionette 8
Himmelstrand, Ulf 12
Hjort, Torbjörn 13
Hübinette, Tobias 80

I

Ismail, Evin 83

J

Jacobsson, Kerstin 13, 20
Jerre, Kristina 5
Johansson, Thomas 13, 33, 87

K

Kenndal, Robert 76
Kvarnlöf, Linda 91
Kåreholt, Ingemar 55

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

L

Larsson, Daniel 92
Lauring, Jakob 69
Lidskog, Rolf 44, 87
Lindblom, Jonas 58, 64
Lindgren, Lena 13, 80
Listerborn, Carina 87
Ljuslinder, Karin 61
Loodin, Henrik 20
Loxbo, Karl 24
Lundgren, Eva 36
Lundqvist, Åsa 87
Löfmarck, Erik 51
Lööf, Liselotte 55

M

Mallén, Agneta 36
Markström, Carina 61
Mehrabi, Rana 43
Mella, Orlando 85, 93
Mjöberg, Jessica 7, 28, 72
Morawski, Jan 87

N

Nilsson, Karina 17
Nordenmark, Mikael 7
Nordvall, Henrik 42

P

Parker, Vanessa 55
Paulsen, Roland 13, 31, 36, 80
Peterson, Helen 75

R

Ramsay, Anders 72, 88
Redmalm, David 28, 87
Ring, Magnus 81
Räterlinck, Lennart E. H. 13, 36, 44, 51, 64, 87, 95

2009–2012

SOCIOLOGISK FORSKNING

S

- Sahlin, Ingrid 3
Samuelsson, Tobias 58
Sandstedt, Eva 51
Sellerberg, Ann-Mari 13
Shaditalab, Jaleh 43
Simmel, Georg 71
Sjöström, Stefan 61
Slavnic, Zoran 89
Sohl, Lena 58, 64
Stenberg, Sten-Åke 25
Stigendal, Mikael 88
Strandh, Mattias 17, 37
Sundqvist, Göran 10
Söderfeldt, Björn 49

T

- Thörn, Håkan 7

V,W

- Wall, Erika 18, 91
Ware, Vron 19
Westerstrand, Jenny 13, 21, 47, 58
Wide, Sverre 16, 65
Wikman, Sofia 77
Vinthagen, Stellan 62
Wästerfors, David 80

Y

- Yui, Kiyomitsu 57

Z

- Zetterberg, Hans L. 50

Å, Ä, Ö

- Ålund, Alexandra 70
Özdalga, Elisabeth 63

Publicering

Sociologisk Forskning accepterar för eventuell publicering vetenskapliga artiklar på svenska (eller annat skandinaviskt språk). Tidskriften tillämnar ett *referee*-förfarande, vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är bedömda av oberoende kollegor. Sociologisk Forskning accepterar för bedömning endast texter som inte tidigare varit publicerade och accepterar inte för bedömning manuskript som samtidigt erbjuds annan tidskrift eller som bedöms av förlag. Artikel-författare erhåller tre exemplar av det nummer där texten publiceras.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast manuskript som författaren anser färdiga för publicering. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
2. Manuskript – utformade på det sätt som här beskrivs – skickas som word-dokument med e-post till tidskriftens redaktör under adress: sociologiskforskning@soc.uu.se
3. Manuskript accepteras som förslag till korta artiklar, mellan 4 000 och 7 000 ord, eller som förslag till långa artiklar mellan 8 000 och 10 000 ord inklusive abstract/sammanfattning. Manuskriptet skall vara utskrivet med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med indrag med tabulatoren. Manuskript på annat språk än skandinaviskt accepteras för bedömning endast om överenskommelse träffats med redaktören innan manuskriptet skickas till tidskriften.
4. Redaktionen sänder normalt varje artikel till två externa lektörer för bedömning varför författare inte får anges på artikelns första sida (eller på annat sätt framgå av texten). På förstasidan anges endast artikelns titel. På ett separat blad anges artikelns titel, antalet ord, författarnamn, akademisk titel, institution samt den adress och telefonnummer till (huvud-)författaren som redaktionen enklast använder.
5. Redaktionen förbehåller sig rätten att avvisa manuskript som bedöms att inte passa tidskriftens profil. Redaktionen ger inte heller råd eller kommentarer utöver de som erhålls från de av redaktionen anlitade externa bedömarna (i de fall manuskriptet bedömts vara av sådant intresse att det sänts till bedömare).
6. Manuskriptet skall innehålla en sammanfattning om cirka 150–175 ord på engelska (inklusive översättning av titeln till engelska) samt fem nyckelord (företrädesvis på engelska).
7. En kort författarpresentation (två rader) skall bifogas. Redaktionen förkortar utan samråd längre presentationer.

8. Fotnoter placeras på den sida där noten förekommer (inga slutnoter).
9. Tabeller och figurer skall vara infogade i den löpande texten och även skickas i separata filer i sitt ursprungliga program om det inte är word.
10. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35).

Referenser

Referenser utformas enligt följande:

Bok:

Pilgrim, D. & A. Rogers (1993) *A Sociology of Mental Health and Illness*. Buckingham: Open University Press.

Artikel:

Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, Revolution and Ambivalence: The Sexual Life of Three Generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430.

Kapitel i bok:

Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor: Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson, & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlssons.

Recensioner

Recensioner av såväl sociologiska avhandlingar som annan litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension är på maximalt 1 000 ord. Ange författarens namn, bokens titel, utgivningsår, ISBN-nummer och förlag.

Replik

I syfte att bidra till en levande debatt finns möjlighet att kommentera texter publicerade i tidskriften. Omfånget är cirka 1 000 ord. Kommentarer ska skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras kommer – under förutsättning att kommentaren publiceras – att ges utrymme att svara.

POSTTIDNING B

Riskfyllt vatten – Hur individen skapar
förståelse av oväntad parasitförekomst
i dricksvatten

Erika Wall och Linda Kvarnlöf

Vem är den ekonomiska brottslingen?
– En jämförelse mellan länder
och brottstyper

Tage Alalehto och Daniel Larsson

Bortom skolframgång
– En analys av PISA 2006
ur ett intersektionellt perspektiv

Osman Aytar och Orlando Mella

Sociologin i Grekland från 1907
till Metaxas-diktaturen (1936–1940)
och andra världskriget

Thomas Coniavitis

Recensioner

Sociologförbundet har ordet

*Index över Sociologisk Forskning
2009–2011*

Avs.
Sociologisk Forskning
c/o Sociologiska institutionen
Uppsala universitet
Box 624
751 26 Uppsala